

naše planine

3-4

1988

Naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

THE JOURNAL OF THE ALPINE ASSOCIATION OF CROATIA

Glavni i odgovorni urednik prof. dr. Željko Poljak. Urednički odbor: Darko Berljak (alpinizam), dr. Borislav Aleraj (GSS), dr. Ivan Marchiotti (orientacija), Tomislav Pavlin (putevi i transverzale), Nikola Aleksić (organizacijska pitanja), dr. Milivoj Kovačić (povijest planinarstva), ing. Vlado Božić (speleologija), prof. Krunoslav Milas (propaganda i vijesti) i Mladen Rac (zaštita prirode). Dopisnici iz regija: Cvjetko Soštaric (ZPP), dr. Ante Rukavina (Lika), Ivan Jakovina (Slavonija), Đuro Priljeva (Banija), Miroslav Ambruš-Kiš (Zagreb), Miljenko Pavešić (Rijeka) i Milan Sunko (Dalmacija)

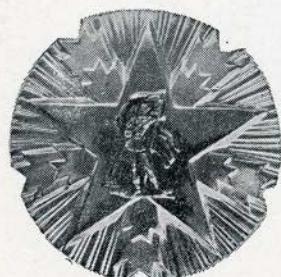
Izlazi u šest dvobroja godišnje. Pretplata za 1988. g. 5000 dinara (za inozemstvo dvostruko). Pojedini broj 1000 dinara. Uplate slati na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (broj 30102-678-5535). Na uplatnici treba naznačiti: Za *Naše planine* i spisati čitku adresu pošiljaoca. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kožarčeva 22, tel.: 448-774, radno vrijeme 8—14 sati Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobodeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5499 od 26. XII 1972). Tiskanje sufinancira Republička samoupravna interesna zajednica fizičke kulture SR Hrvatske.

Godište 40 (80)	Ožujak—Travanj 1988	Broj 3—4
Volumen 40 (80)	Mart—April 1988	No 3—4

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

S A D R Ž A J

Ivan Marinov: Picos de Europa '83	49
Josipa Sičić-Ferenčina: The Blues Mountains	53
Spomenko Cvitković: Po otoku Hvaru na planinarski način	57
Prijedlozi i mišljenja	60
Stanislav Horaček: Samarske stijene — planinarski eldorado	61
Dr. Radovan Kranjčev: U Grebaji, među vrhovima zapadnih Prokletija	63
Božidar Petanjek: Vesela lica na Triglavu	68
Smilja Petričević: Osamljeni velikan	69
Miroslav Mestrović: Kameni oblici	73
Rudo Starić: Rukavica	74
Jasenka Frelih: U Zasavskom gorju	77
Radivoj Kovačević: Čogori nadvisio Čomolungmu?	78
Radivoj Kovačević: »Jugoslavenske planine« — iz Čehoslovačke	81
Slobodno penjanje	82
Ing. Vlado Božić: Dvadesetipet godina Koordinacijske komisije za speleologiju Planinarskog saveza Jugoslavije	83
Dr. Željko Poljak: Ing. Vlado Božić	84
Speleologija	85
Alpinizam i ekspedicionalizam	86
In memoriam	89
Vezni putevi i transverzale	91
Publicistika	91
Orijentacijski sport	92
Kamo na izlet	92
Rad društava	93
Ostale vijesti	94
Kako treba planinariti	95

Picos de Europa '86

Treća speleološka ekspedicija Planinarskog saveza Hrvatske

IVAN MARINOV

SPLIT

Glavni cilj ekspedicije bilo je istraživanje špilja i jama u planinskim masivima Picos de Europa na sjeveru Španjolske. U tom gorju su do sada pronađene četiri jame dublje od tisuću metara i smatra se najperspektivnijim područjem speleoloških istraživanja u svijetu. Na ekspediciji od 12. srpnja do 13. kolovoza 1986. bilo je 16 speleologa iz Zagreba, Splita, Karlovca i Makarske. Ekspedicija je posjetila i nekoliko špilja sa crtežima iz starijeg kamenog doba, te je boravila kraće vrijeme na IX. međunarodnom speleološkom kongresu u Barceloni. U finansiranju ove jednomjesečne ekspedicije sudjelovali su Planinarski savez Hrvatske, sami članovi i više radnih organizacija. Ekspedicija je na neki način bila »put u nepoznato« i nije sve teklo baš po planu. Uostalom, krenimo slijedom zbijanja.

U potrazi za dubinama — na »Vrhove Evrope«

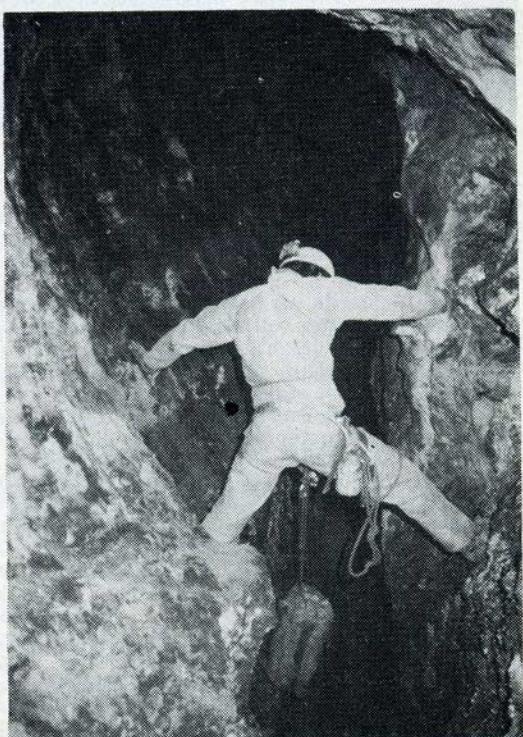
Prva grupa špiljara krenula je na put u subotu 12. srpnja iz Zagreba. U kombiju IMV-a su: Lima, Robi, Runje, Damir, Rele, Jela, Čedo i Slaven. Pošto stignu na odredište oni trebaju postaviti visinski logor, upoznati teren, pretražiti područje rada i započeti s istraživanjem špilja i jama. U Francuskoj se zadražavaju zbog kupovine opreme i posjeta špilji Pech-Merle.

Nakon 2400 km u utorak naveče stižu u Asturiju, pokrajину u sjevernoj Španjolskoj. Sutradan su u kampu pored jezera Enol na visini od 1100 m. Dobivaju dozvolu za istraživanje te u četvrtak podižu logor na 1400 m visine. Područje istraživanja, Vega Redonda, veoma je prostrano i uglavnom neistraženo. Smješteno je oko vrha Machanes (1550 m), između kanjona Rio Jungumia i Rio Dobra. U potrazi za speleološkim objektima ljudstvo se dijeli u dvije ekipe i pretražuje teren.

Drugi dio ekspedicije (Luka, Bančo, Gricko, Ana, Edo, Grga, Alan i ja) kreće 19. srpnja za Španjolsku mercedesovim kombijem. Hrane ima u izobilju (za sada), a oprema nam je pod nogama, straga i na krovu kombija. Kod Fernetiča prelazimo granicu, te se utapamo u nizini sjeverne Italije. Za planinare pomalo neobičan krajolik — na horizontu satima ne vidimo niti brežuljak. Vozimo izbjegavajući i gužvu gradova i pristojbe auto-cesta. Bančo je za volanom, a Luka prema karti određuje pravac kretanja. Desni se da Luka diktira: »Lijevo!«, a Bančo skrene desno. Inače »nema greške«. Oko ponoći se zaustavljamo u blizini Alessandrije. Poslije večere slijedi spavanje. Oblačno je te nas

nekoliko »dobrovoljno« spava u kombiju a ostali vani. Komarice su navaljavale u rojevima ali ujutro od silnih uboda nije ostalo ni traga. Nakon doručka nastavljamo vožnju zaobilazeći Torino. Pred tunelom Fréjus zaustavljaju nas francuski pogranični organi. Usevljavanje stranaca je strogo ograničeno. Dostavljamo im popis naših zanimanja te nas konačno propuštaju. Izlazimo iz tunela i Francuska je pred nama. Predveče smo kod Grenobla, ujutro planiramo kupovinu potrebne speleološke opreme.

U ponedjeljak nakon kupovine posjećujemo špilju Thais, produžujemo prema Valansu, te skrećemo ka jugozapadu. Nešto s dinamom nije u redu ali ipak stižemo u Montpellier. Noćimo pokraj autoservisa. Sutradan saznajemo da za popravak treba čekati četiri dana, te tražeći bržu uslugu, preko Frontinjana konačno dolazimo u Sète. Pronalazimo mercedesov servis: kvar će biti otklonjen u petak?!

Pogled u dubinu

Foto: E. Kireta

Prisilno ljetovanje

Oba dijela naše ekspedicije su u vezi sa Zagrebom tako da prvi dio saznaće za naše »prizemljenje«. Na Picos de Europa se vrijeđe pogoršalo. Momci lutaju po kiši i magli, gube se i opet nalaze. Istraživanje je u zastaju. Dolaze i nevoљe drugačije naravi — dok je logor bio prazan, u »kuhinja« su provalile krave i pojeli kruh. Stoga je »kuhinja« ogradena, a u logoru uvedeno dežurnstvo. Nekih im namirnica nedostaje i oni ozbiljno računaju na naš dolazak.

Za to vrijeme se drugi dio ekspedicije načini na prisilnom ljetovanju. Brojimo dane od utorka do petka. Smjestili smo se na sunčanim hridinama južno od grada. Gledajući na zapad, unedogled se pružaju pješčane plaže načičkane malim restoranima. Inače nema javnih tuševa, a po vodu odlazimo u grad na česmu. Sam grad Sète je stješnjen na prevlaci Lionskog zaljeva i lagune Thau. Spavamo pod pretežno vedrim nebom, a kad se pojave kišne kapi nastaje uzbuna. Vadimo iz mora dagnje kako nam jelovnik ne bi bio jednoličan.

U petak nastavljamo putovanje i napuštamo Mediteran. Slijedi Béziers, pa Toulouse na pola puta do Atlantika. Parkiramo na sporednom putu kraj nekog kukuruzišta. Prije spavanja kuhamo posljednji obrok dagnji. Ujutro nastavljamo ka krajnjem jugo-zapadu Francuske te zaobilazeći Pirineje prelazimo u Španjolsku. Točnije rečeno, već otprije smo u Baskiji, domovini jednomilijunske naroda, ostatka prethistorijskog neindoevropskog stanovništva. Tisućama godina pokoravani, samo Baski znaju kako su ostali nepokoren. Odavde je isplovio del Cano, čovjek koji je prvi isplovio Svet, odavde je krenula igra balota i kapa kod nas zvana »francuzica«.

Nedaleko od Santandera, glavnog grada Kantabrije, nalazi se Altamira, špilja čiji su crteži među najstarijim spomenicima likovne umjetnosti. Ne uspijevamo je posjetiti — ljeti je potrebno najaviti se tri mjeseca unaprijed.

Kod Ribadeselle u Asturiji konačno skrećemo ka planinama ostavljajući Biskajski zaljev iza sebe. To je zaljev magle i oluje, strmih i nepristupačnih obala. Poznata je borbenost asturiskog stanovništva — iskusili su je porobljivati od Rimljana i Arapa do Francuza u doba Napoleona i Frankovih fašista. Na pohodu u zapadnu Evropu arapska plima je u osmom stoljeću preplavila Pirinejski poluotok, slobodna je ostala samo Asturija. Odavde je krenuo proces rekonkviste tj. ponovno kršćansko osvajanje Poluotoka.

Konačno smo svi na okupu

Preko Cangasa i Covadonge 26. srpnja navečer stižemo na Lago Enol. Dočekali su nas Rele i Runje. Nas desetero se sutradan s dijelom opreme penje do logora. Nedjelja je i dan je odmora, bar što se istraživanja tiče. Podižemo preostale šatore, a zatim svi osim dežurnog silaze do kombija po drugi dio

opreme. Vrijeme se popravilo. U blizini logora je potok te vode imamo dovoljno. Mrak ovdje pada oko 22 sata i 30 minuta.

Kontabrijsko gorje (Cordillera Cantabrica) je mlade nabrano gorje i zapadni je nastavak Pirineja. Picos de Europa predstavlja njegov srednji i najviši dio s isponom Torre de Cerredo (2648 m).

Prije večere nam Lima, vođa ekspedicije, izlaže plan rada. Istraživat ćemo u ekipama od tri čovjeka. Bančo će se baviti speleobiološkim radom. Po potrebi će netko silaziti u »civilizaciju« po provijant. Jesti ćemo dva puta dnevno. Imamo »jaki doručak« i »jaku večeru«. (Obično se nakon struganja porcije javi neki zlobnik: »Lima, zar ovo zoveš jakim obrokom?«) Pošto smo upoznati sa situacijom, počeli su se hladiti apetiti za rekordima. Dosad postignuti rezultati plod su tridesetogodišnjeg temeljitog speleološkog rada. Uzgred rečeno, jedna od »ovdašnjih« francuskih ekspedicija za transport opreme upotrebljava helikopter.

Ujutro u ekipama krećemo na teren, netko na jednodnevnu, netko na dvodnevnu akciju. Runje ostaje u logoru jer je ozlijedio koljeno. Lima, Rele i ja istražujemo najблиži dio područja. Radi se o malim jamama, ali svaku treba ispitati da možda ipak ne ide dalje u dubinu. Odlazim na malo viši teren i nalazim nekoliko otvora koje treba provjeriti. Spuštam se slobodno u »bunar« dubok oko osam metara, pronalazim nastavak jame i izlazim. Dolaze Rele i Lima te postavljamo uže i spuštamo se u jamu. Rele zabija klinove i postavlja užeta, ja mjerim dimenzije kanala a Lima topografski snima. Usput se i fotografira. Nakon provlačenja kroz meandre dolazimo do dubine od 40 metara. Ispod nas je otrilike 50-metarska vertikala. Nemamo dovoljno opreme pa se vraćamo u logor na večeru.

Sutradan uzimamo još užeta i nastavljamo istraživanje jame. S nama je i Grga kao pojačanje. Izmjenjuju se uski prolazi i uglavnom manje vertikale. Smrzavamo se kada treba čekati na red za daljnje napredovanje. Pri kraju smo s opremom ali smo ionako na dnu. Dalje je veoma usko. Prolaz se ne može proširiti, samo voda otječe. Vraćamo se raspremajući jamu. Na dubini od oko 100 metara u njezinoj slobodnoj se spuštajući. Prolaz se sužava u uski tunel, tako da napredujem puzeći, dok mi oprema zapinje o stijene. Lima i Rele me prate crtajući kanal. Konačno prolazim tunel, slijedi nekoliko manjih skokova i na dnu sam. Onom dnu na kojem smo već bili. Penjemo se uz užeta noseći i transportne vreće. Lima zbraja i oduzima: jama je duboka 135 metara. Vani je odavno mrak ali nas rasvjeta još dobro služi. U logor stižemo dva sata poslije ponoći, već su se zabrinuli za nas.

Posljednji dani istraživanja

Na ekspediciji nismo imali glavnog kuvara, niti bi se netko prihvatio te »časti«. Iz razumljivih razloga u »kuhinja« se najbolje

snalazi Ana (jedina članica), a ostali pomazu. Danas, u srijedu, ona će ostati u logoru i peći tortilje jer brašna imamo dovoljno. Ako zanemarimo neke dodatke, tortilja podsjeća na pizzu.

U planu su višednevne akcije. Robijeva trojka istražuje jednu dublju jamu. Došli su do oko 250 m dubine i treba im još ljudi i opreme. Nastaviti će istraživanje Robi, Slaven, Edo i Čedo, dok će im se Ana pridružiti naknadno.

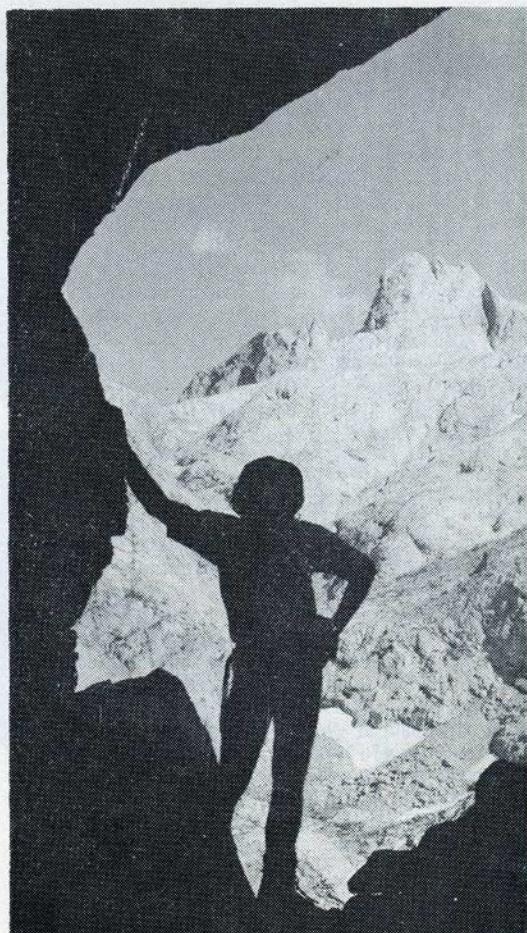
U njihovoj blizini istraživat ćeemo Jela, Rale i ja, a po potrebi i mi ćemo u »njihovu« jamu. Na teren budućeg istraživanja stižemo nakon par sati napornog pješačenja. U grupi smo Gricko, Rele, Jela, ja i Runje koji zbog koljena zaostaje. Bivakirat ćemo pokraj male polupećine. Oskudijevamo s vodom iako imamo dva »izvora«. Na jednom se povremeno može popiti gutljaj, a voda iz onog bogatijeg upotrebljava je samo za kuhanje. U blizini pronalazim neku snježnicu, spuštam se 15 metara i — nema više. Predveče stižu Ana i Damir s tortiljama. Zapjevali smo uz logorsku vatru, netko u molu, netko u duru.

Sutradan Runje odlazi natrag u logor. Damir i Gricko će nastaviti istraživanje objekta s veoma uskim meandrima. Ovu jamu svih više-manje izbjegavaju ali se Damir ne predaže. Osim meandara, napredovanje u jama usporavaju i kratke vertikale. Povećava se potrošnja običnih i ekspanzivnih klinova, karabinera, užeta i drugog materijala. Jela i Rele odlaze tražiti jame, a ja uredujem bivak jer se vrijeme pogoršava. Poslije ih zbog guste magle nisam pronašao, ali sam bar naišao na dva otvora koja bi trebalo ispitati. Robijeva grupa je završila istraživanje jame duboke 340 m. To je do sada najdublji objekt na području našeg istraživanja.

Navečer pored vatre sušimo odjeću i opremu. Vani je vlažno, ali smo se svi uspjeli ugurati u bivak prekriven folijom. Sutra je petak, 1. kolovoza, i to bi trebao biti posljednji dan istraživanja.

Ujutro Gricko i Damir namjeravaju završiti s meandrima, te produžiti u logor. Rele, Jela i ja ispitati ćemo jednu od jama na koje sam jučer naišao. Njih dvoje su jučer »radili« dvije jame od 30 m a iz ove Rele izlazi mrzovoljniji nego što je ušao. »Špajza« — reče. Jama je bila duboka samo oko 25 metara.

Nedaleko od nas Edo, Ana i Čedo istražuju jamu s ulaznom prostorijom razmjera 15×25 m, dubine oko 60 m. Na dnu je nekoliko metara visok sloj snijega i leda. Pronašli su nastavak. Dalje je takoreći sve šuplje ali su kanali uski. Dovlačimo još opremu i silazimo Robi, Rele, Jela i ja. Kroz uski prolaz uspijevamo se provući do 50-metarske vertikale. Jama dalje meandrira, ali se Robi spušta do oko 180 m dubine. On je Osječanin iz Retfale koji je u ovakvim ambientima naišao »dio sebe«. Izlazimo. Da je bilo više vremena možda bismo u kanalima ili u me-

Le Jou de los Cabrones

Foto: P. Mauraux

andrima pronašli prohodni nastavak jame. Ovu smo akciju završili pred zoru.

Subota je i na programu su dva velika transporta. Devetero nas (u pomoć su došli Luka i Slaven) tegli sebe i opremu do logora. Raspremamo logor, pakujemo šatore i sve transportiramo do Mercedesa i IMV-a. Navlači se magluština i pada kišica.

Povratak

Vozimo se do obale Atlantika i spavamo kraj neke ciglane. Ujutro stižemo do špilje Pindal, ali nas obilazak ne oduševljava. More je trideset metara dalje ali je hladno za kupanje. Posjećujemo špilju el Castillo koja je atraktivnija od prethodne. Obiluje ukrasima i crtežima iz starijeg kamenog doba. Nastavljamo vožnju prema jugu, a zatim prolazimo kroz Logronjo. Noćimo kraj nekog sela da bismo sutradan preko Zaragoze stigli na Mediteran. Usput zanimljiv krajolik — brežuljci Aragonije. Visoki su oko 300 metara i dugački nekoliko kilometara. Na njima je zaravan iste dužine i djeluje ispeglano. Budući geolog Grga objašnjava da su

to tvorevine struja na nekadašnjem morskom dnu.

Spavamo na plaži sjeverno od Tarragone. Nakon kupanja pred nama su dva dana previdena za posjet Barceloni u kojoj se upravo održava IX. međunarodni speleološki kongres. Navodni osnivač Barcelone je kartaški vojskovoda Hamilkar Barkas (Munja), otac Hanibalov. Grad je smješten u podnožju brda Tibidabo i najveća je luka Španjolske.

U Barceloni nas dočekuje Juraj Posarić, delegat naše planinarske organizacije na Kongresu. Prepun je dojmova o ovom tromilijunskom gradu. Razgledavamo speleološku opremu, razmjenjujemo, kupujemo i prodajemo literaturu, te gledamo filmove ukočili uspijemo ući u kino-salu kongresne zgrade. Kombije držimo pod prismotrom jer ovdje kriminal cvjeta. Voda za piće je izuzetno loša. Pred ponoć odlazimo »u život«. Rambla je najpoznatija ulica ovog grada. Šetalište ide sredinom ulice, kolnici su sa strane a okolo su restorani. Negdje su uz šetalište postavljeni redovi običnih drvenih stolica da se šetači mogu odmarati. U srijedu smo obišli i barcelonsku »buuvlju pijacu«. Popodne napuštamo i »Barcu« i Kongres. Putujemo Katalonijom prema sjeveru.

Cetvrtak 7. kolovoza predviđen je za šoping u Andorri, polusuverenoj državici s tridesetak tisuća stanovnika. Gradić Andorra la Vella je ustvari jedna velika trgovina. Prelazimo Pirineje i preko Perpignana stižemo nadomak Sètea gdje noćimo na plaži. Ujutro se parkiramo na mjestu našeg prijašnjeg bivakiranja. Jedna grupa vadi dagnje iz mora, druga ide po vino u Frontinjan a treća po

ostale namirnice u Sète. Upadamo na čelu s Anom u pekaru i na jednoj polici primjećujemo oko dvadeset hljebova dugih šezdesetak centimetara i ne baš uskih. Prodavačići objašnjavamo da nam da sve. Kad nas je shvatila donosi neku vrećetinu i kruh je upakiran.

Ekspediciji ručak je bio obilan i popodne krećemo na istok. Putujemo kroz Provansu ne zaustavljajući se do jutra, kada kod Mentona prelazimo talijansku granicu. Odlučujemo se za vožnju auto-cestom. IMV-ov kombi ide prvi. Mi s Mercedesom ponovno doživljavamo havariju — cilindri su u ofsajdu. Nakon nekoliko sati neizvjesnosti IMV se vraća i tegli nas u Diana marinu, gradić na ligurskoj obali. Tražimo servis za popravak i stižemo u Alassio. Noćimo na »plaži za siromašne«. U nedjelju ujutro nas automehanik tegli u Andoru. Sad znamo da postoji i Andora u Italiji. Kvar bi trebao biti otklonjen u utorak popodne. Devet ljudi odlazi s ispravnim kombijem za Jugoslaviju, a Čedo, Slaven, Ana, Grga, Robi, Rele i ja ostajemo. Vrijeme prolazi u kupanju. Navečer se ovdje održavaju fešte lista »Unità«. Predveče, 12. kolovoza uputili smo se prema posljednjoj granici koju ekspedicija treba prijeći. U srijedu rano ujutro prelazimo i tu prepreku, te preko Karlovca oko podne stižemo u Zagreb.

Na Picos de Europa smo istražili 32 speleološka objekta. Ozbiljnijih ozljeda nije bilo. Uspostavili smo kontakte sa španjolskim, francuskim i britanskim speleolozima, te stečeli određeno međunarodno iskustvo.

SPELEOLOŠKA EKSPEDICIJA PSH

Picos de
Europa 86

ESPAÑA

Three Sisters i Haleyev komet

The Blue Mountains

Planinarski putopis iz Australije

JOSIPA SIČIĆ-FERENČINA

ZAGREB

Australske se planine ne ističu visinom. Prosječna visina ovog prastarog kontinenta iznosi samo 300 metara. Mount Kosciusko, najviši vrh, niži je od našeg Triglava za 630 metara.

Kao što se mladost razlikuje od starosti po svojim vitalnim funkcijama i izgledom, tako se prastare i stare australske palnine razlikuju od mladih nabranih planina Evrope, Amerike i Azije, od Alpa, Anda i Himalaja. Radom unutrašnjih i vanjskih sila oblikovane su prastara australska ploča, visoravni, sutjeske, klifovi i drugi bizarni oblici, sastavljeni od granita, bazalta, škriljaca i starih vapnenaca.

U središnjem dijelu kontinenta izdižu se planine Macdonnell (1470) i Musgrave (1586). U tom dijelu su najposjećenija niža osam-

ljena uzvišenja koja privlače svojim oblicima. Najatraktivniji je Ayers Rock, oko 350 km jugozapadno od Alice Springs. Visina mu je 846 m nad morem a izdiže se samo 348 m iznad ravnice. Opseg ovoga najvećeg prirodnog monolita na Zemlji, iznosi 8,5 km. Uz osebujan oblik i aboriginsku (domorodačku) legendu, privlači turiste iz čitavog svijeta svojom izmjenom boja uvjetovanih sastavom stijena i atmosferskim promjenama. Na njegovu zaravan se uspinje strmi osigurani put koji vodi direktno, u jednom pravcu. The Olgas s 28 kupola i Mt. Conner sa svojim izgledom goleme torte, izdižu se oko 500 m iznad ravnice te poput orientira ozivljavaju jednoličnu pustinjsku ravan. Pružila mi se prilika da poslije Centralne Australije posjetim i The Blue Mountains (Mo-

dro gorje). Ono se nalazi na jugoistoku kontinenta između Australских Alpa i Novog engleskog gorja te između primorja i unutrašnje zavale.

Nakon kompjutorske obrade sjedam bezbržno u autobus »Greyhound express«. Na priloženom prospektu piše: Vožnja traje 18 sati na udaljenosti od 1030 km, između Melbournia i Sydneya. Srednja dnevna temperatura ljeti je 20°. Naznačena su i tri odmora. Smjena vozača i detaljan pregled kola bit će na sredini puta. Vozač je nezaboravan sa svojom poslovnom brigom za putnike, sa srdačnošću i duhovitošću. Nakon noćne vožnje, uz buđenje dana krećemo prema moru. Osjeća se blizina jugoistočne obale, uz koju su smještena najveća naselja. Šofer je opet sveznajući vodič, sunce, plavo nebo, kuće okružene osebujnom vegetacijom, razbijanje dugih oceanskih valova o pojedine klifove i uzbudjenje pred susret s prijateljima, ispunjavaju završni dio ove dugotrajne vožnje na autoputu Princess Higwayu. Na najmanjem kontinentu svijeta udaljenosti su goleme, pogotovo u unutrašnjosti gdje je naseljenost veoma mala.

Zaboravila sam na dugu vožnju čim sam ugledala Nedu i Zlatka. Odsada sam sigurna da se neću izgubiti jer sam na brizi izvan-

rednih poznavalaca Australije, a osobito Blue Mountains. Umjesto uspona na najniži među najvišim kontinentalnim vrhom svijeta — na Mt. Kosciusko (2234 m) — otišla sam u brda koja su poznata zbog svojih duboko usječenih sutjeski i raznolikog bilja, a u jednoj od najljepših pokrajina.

Opskrbljena sam kartama i prospektima. Privlačni poziv: »Welcome to Blue Mountains« (Dobro došli u Modro gorje) s napomenom da je to jedinstvena scenska i povijesna pokrajina Australije, a Echo Point u Katoombi najpopularnija točka kontinenta. Od dva milijuna turista u 1985. godini pola ih je posjetilo Blue Mountains, a 400.000 turistički atraktivn ured u Katoombi.

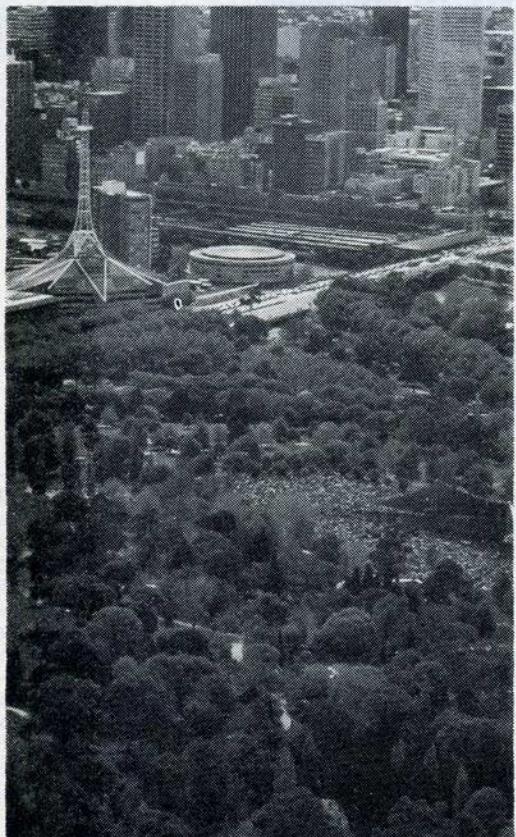
Vozimo se iz Wollongonga, grada vrtnе arhitekture, smještenog između Tihog oceana i nižeg planinskog grebena, na visoravan Katoombe koja ima prosječnu visinu od 1000 metara. Tu je sve grandiozno, gigantsko, ali sam se bezbržno prepustila prijateljičnom stručnom vodstvu i na jedinstveni australski način počela planinariti. S visoravnim, gdje se nalaze naselja i vidikovci, treba najprije silaziti u prostrane sutjeske bezbrojnim stazama i osiguranim kamenim ili metalnim stepenicama koje su ugradene u okomitim stijenama. Povratak istim putem je zamoran ali je pomalo i pustolovan.

Prvi smo dan napustile našu »haciendu« i otišle na upoznavanje okolice. Neobično je hodati šumom bez sjene i hлада, što obilježava eukaliptusove šume. Jednom sam pročitala da je Australija kontinent

gdje drveće ne daje hlad,
gdje ptice ne pjevaju,
gdje cvijeće nema mirisa.

Neobično, ali u svom prvotnom izdanju istinito. Prvi me susret sa strmoglavim stepenicama obeshrabiće. Privikavam se, držeći se metalnih šipki, te hrabro silazim. Na početku se bojam da bih mogla naglavce odletjeti na krošnje vječno prisutnog eukaliptusa i akacija. Na dnu doline čuje se šum vodopada koji se pretače preko malog jezera. Ovdje neka četveročlana obitelj uživa, odvojena od čitavog svijeta. Nakon tog prizora obiteljske idile, krećemo »nebu pod oblake«. Na jedva dočekanoj stazi susrećemo planinara potpuno opskrbljenog na »duge staze«. Ovdje nema planinarskih domova pa se mora sve od šatora do vode nositi sa sobom. Staze na usponu su odmor nakon stepenica koje su mi se usjekle u pamet kao i australske mušice. Ovaj smo puta zaboravile ulje za obranu protiv njih. Više nam se to neće dogoditi.

Jednog predvečerja stojimo na Echo Pointu — najatraktivnijoj točki Australije. Pred nama je scena koju sačinjavaju: Three Sisters (Tri sestre), prostrana duboka dolina Jamieson Valley i Ruined Castle, greben s osamljenim stijenama koje izdaleka izgledaju kao razrušeni zamkovi. Slijedi Orphan Rock, namršteni stari pustinjak, pitomiji ozelenjeni Mount Solitary i bučni vodopad

Melbourne: kontrast velegrada i prirode

Katoomba falls (132 m). Ovdje nas je dobra vila svojim čarobnim štapićem prenijela u svjet bajki i legenda. Na vrhu smo okomitih stijena koje se ruše oko 400 metara u dubinu. Žičana nas ograda dijeli od provala. Okomite litice prelaze u strme padine prekrivene nepreglednim eukaliptusovim šumama. Jamieson Valley je sa suprotne strane zatvorena grebenom Ruined Castle. Daleko na horizontu se gube obronci šumom pokrivenih Modrih planina. Osjeća se osebujan planinski zrak (1047 m). Promatramo opet jedan australski fenomen: modre obrise Modrih planina. Duboko plava boja potječe od rasipanja sunčane svjetlosti kada ona dođe u dodir s prašinom i kapima eteričnog ulja iz eukaliptusovog lišća. Pomalo nestaje tajanstvenog plavetnila po kojem su planine dobile ime i pretvaraju se u siluete. Vedo noćno nebo pokriveno je zvjezdama među kojima se ističe »vratar velikog svijeta«, odan putnicima. To je »Južni križ«, orijentacijska točka južne zemljine polutke na nebeskom svodu. Tamno plava zastava Australije ima ucrtan i »Južni križ«, zviježđe od pet zvijezda.

S nebeskog svoda pogled nam skreće na jedinstvene i atraktivne Three Sisters. Tri kamene gromade sada bliješte u svojim zlatnim tonovima, obasjane snažnim reflektorma. Samo što tri figure ne koraknu. Vrđbina je ipak jača. Čvrsto ih drži divovska stijena, koja nestaje u velikim krošnjama eukaliptusa. Legenda o njima podsjeća me na legendu o »Kamenim svatima« koje je ovjekovječio naš dragi August Šenoa. Legenda glasi:

Tri krasne djevojke živjele su u Kotoomba plemenu u Jamieson dolini. One su voljele tri brata iz plemena Nepean ali im je po plemenskom običaju bilo zabranjeno vjenčanje. Braća su bila hrabri ratnici pa su odlučili oteti djevojke. Plemenski poglavica je prisilio vrača iz plemena Katoomba da pretvori djevojke u kamenje. On je mislio da ih vrač, kada prode opasnost, ponovo oživi. Neočekivano vrač je poginuo u plemenskom sukobu. Do danas se nitko nije našao tko bi prekinuo vrđbinu i vratio sestre u njihov prvotni oblik.

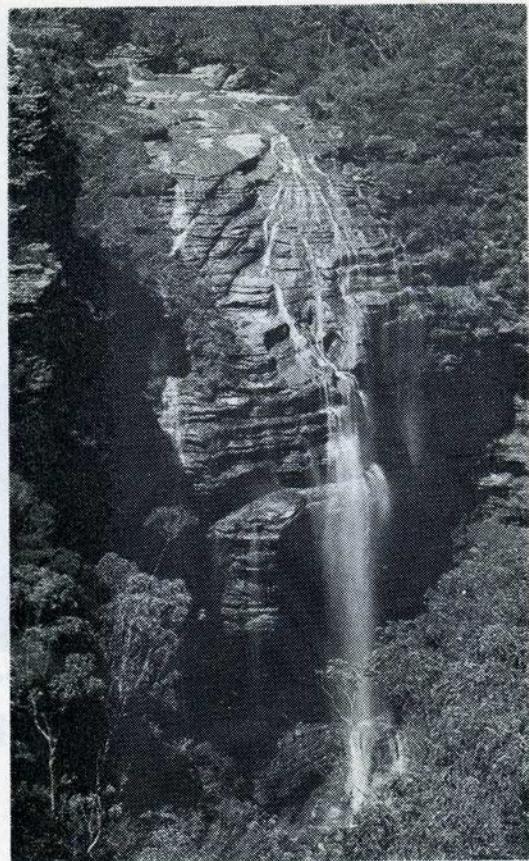
Legenda o njima je oživljena na najspektakularniji način.

Sivkasto zelenkasta boja eukaliptusovog lišća dobiva pod reflektorima srebrnast sjaj. U jednom času imala sam privid dubokog mora sa zaustavljenim valovima. Ovdje se zaboravlja u vrijeme, a drvolike paprati i eukaliptusi podsjećaju na biljni pokrivač nestalog prasvjeta.

Katoomba falls, vodopad koji je također noću osvijetljen, ruši se niz stijenu i stvara nevjerljatan prizor, ispunjen srebrnom prasinom vodenih kapljica na tamnoj pozadini.

Osamljena stijena Orphan Rock u svom osvjetljenju podsjeća na starog vrača koji nemoćno promatra »Tri sestre«. I mi smo nemoćne zbog ushita.

Drugi dan se spuštamo do Three Sisters, samo je dvadeset minuta hoda. Može ih

Wentworth vodopad (visina 132 m)

se obilaziti, može se uz njih spustiti u dolinu ali se ne smije penjati. Sestre se kupaju na jutarnjem suncu. Sada su stvarnije. Promatramo detaljnije rad prirode na njihovom oblikovanju. Odlazimo na izlet u suprotnom smjeru. S jednog vidikovca, kojih ovdje ima gdje god se nešto značajno vidi, promatramo Sestre prekrivene sjenom jedne litice. Izgledaju kao da su utonule u san nakon plesa u čarobnoj noći. Nakon dva sata smo na »željezničkoj stanicici«, otkuda će nas vlak za pet minuta odvesti 275 metara doslovno u vis. U procjepu između dviju 300 metara visokih stijena nalaze se tračnice i dva vagona prekrivena mrežama. Između klupa su željezne hvataljke. Nekada se ovđe vozio ugljen. Najstrmija »željeznica« na svijetu prelazi odmah u gotovo okomit položaj. Ponovo mi se čini kao da će odletjeti ravno na dno doline Jamieson. Nisam izdržala — negledam čudesnu dolinu nego u procjep iznad sebe. Ovo je jedinstven doživljaj, ali me čeka još jedno uzbudjenje. Scenic skyway Katoomba, kojim se godišnje preveze oko 250 000 ljudi, tiho klizi na napetom čeličnom užetu između dva gorostasnog klifa visoka oko 400 metara. Vožnja s jednim zastankom traje 15 minuta. Dužina našeg nebeskog puta je

Ayers Rock, najveći monolit na svijetu (4×2 km)

207, a dubina oko 300 metara. U našoj gondoli ima desetak ljudi. Snima se i šuti. Čuje se samo šum vodopada. Iste vizure obasjane suncem oduzimaju dah. Konačno smo na čvrstom tlu. Kružno se pomicemo u restoranu gdje je prava istočnjačka vreva. U turističkom uredu naprosto sve znaju što ih netko pita. I oni imaju svoju atrakciju: promatranje, hranjenje i snimanje predivnih raznovrsnih papiga po kojima je ovaj kontinent poznat. Prije 200 godina tu je bila pusta krajina kojom su se kretali prastanovnici. Pedesetogodišnji razvoj turizma sa centrom u Katoombi oživio je Blue Mountains i približio ih doslovno cijelom svijetu.

Slijedeći dan odlazimo na Mt. Victoria (1044 m). Sa zaravnjene stijene promatramo »obećanu zemlju«, pitomu i obrađenu dolinu. Ovaj su planinski greben, uz nadčovječne napore, za 18 dana i noći prešla 1813. godine tri istraživača: Blaxland, Lawson i Wentworth. Otvorili su put između ovog zaleđa i primorske ravnice. Rascvetljeno australsko drveće uokviruje spomenik koji im je ovdje podignut. Hodamo tragom njihovog pionirskog puta i promatramo goleme blokove kamena između kojih su se probijali. U neposrednoj blizini, na Great Western Highway, danas jure automobili autoputom koji povezuje farme, manja i veća naselja, uvihek s nečim zanimljivim za svakog posjetioča.

Odlazimo u povijesni Hartley, u nacionalni park. Simpatična djevojka nas vodi u autentičnu sudnicu gdje slušamo na magnetofonskoj vrpcu presnijmljen originalni dio jednog sudskog procesa. U irskoj crkvi je-

dan vodič i jedan turist sviraju zajedno orgulje. Razgledavanje župnog dvora i etnografske zbirke iz vremena prvih doseljenika odvija se u posebno prisnoj atmosferi. Ovdje se ne daje napojnica! Na kraju smo same u jednoj maloj prostoriji gdje uz popratnu muziku i test gledamo povjesni prikaz nasejavanja prostora na kojem se nalazimo. Nova skupina turista već čeka na ulazu u kolonijalnu sudnicu. Tu sam istom shvatila zašto Australci u svojim vodičima pišu da su Blue Mountains povijesna pokrajina njihovog kontinenta. Ova pitoma dolina djeluje umirujuće za razliku od Jamieson doline i Grand Valley (Velike doline) koju ćemo sutra posjetiti.

S vidikovca promatramo grandioznu dolinu, australski Grand canyon, nacionalni park Blue Mountains. Nalazimo se na visini od 1067 metara. Bujna vegetacija prekriva dno raščlanjene doline čije rubne litice prelaze i do 600 metara. Na priloženoj metalnoj orijentacijskoj ploči naznačeni su svi pravci kretanja, udaljenosti i nazivi. Na ulazu je velika tabla na kojoj piše: »Budite ljubazni pa se pridržavajte ograda.« Naglo se spušta mo utvrđenim stepenicama između blokova stijena neobičnih oblika i osebujnih boja. Prelazimo na stazu otkuda se pruža pogled opet na jedan vodopad, visok 176 metara. Glasoviti Gavett's Leap, poput Katoomba i Wentworth vodopada, narušava inače tajanstvenu tišinu. U početku sve vrvi od izletnika, ali uskoro smo same. Nema više osiguranog puta. Staza vodi oko dva metra od ruba vrlečnih stijena. Ovdje se nameću razmišljanja o postanku svijeta. Kakve su to sile modelirale ovaj njegov velebni kutak?

Zamišljajem rasjedanje, uzdizanje i spuštanje zemljine kore, prelijevanje lave, golemu snagu vode, vjetra i sunca te današnjeg čovjeka koji se s razumijevanjem bori da zaštiti prirodu u svom prvotnom obliku. Opet smo na vidikovcu gdje još jednom promatramo scenu. Defiliraju gigantski vodopadi, gigantske stijene, gigantska dolina i gigantski eukaliptusi.

Oprاشтамо се од Blue Mountains. Ostavljamo Katoombu, prelazimo planinski greben i stižemo u primorsku zonu. Opet smo u domu koji odiše obiteljskom, prijateljskom i učenjačkom atmosferom. Opet me bude predivne brbljave Cockatoo (Kakadu) papige, a pridružuje im se ptica koja se smije. I ja se moram smijati. Zove se Kookaburra (kukabara).

Mt. Keira se nalazi u neposrednoj blizini grada. Osim položaja, privlačna je uzdužna staza po planini s nekoliko informativnih vidikovaca. S njih se, hodajući, upozna grad u čitavoj svojoj dužini. Planinske staze zamjenit će nepreglednim oceanskim plažama koje su stalno pod udarom dugih bijelih oceanskih valova.

Još ću jednom prijeći u unutrašnjost da vidim osebujnu australsku prijestolnicu. Oprashtam se od Canberre u sumrak i s obližnjeg vrhunca promatram još jednom tamno plave obrise poznatih planina.

Nakon Blue Mountains, Eyers Rock i The Olgas, Koraljnih otoka i Koraljnog grebena, pustinje i južnoaustralskih klifova, eukalipusta i orhideja, koala, kukabara i platibusa, nakon beskravnosti Pacifika, vraćam se u naš svijet, u svijet osebujnih ljupota ali tako različitih od australskih, da bi neki zataljal aboridin (potomak australskih prastanovanika) rekao: Čudan je to svijet

jer ima ptica koje pjevaju,
jer ima drveća koje daje sjenu,
jer ima cvijeća koje miriši.

Rastajem se od Dijane na aerodromu u Melbournu. Kupujem još jednu razglednicu s tamnoplavom zastavom i »Južnim križem« koji me podsjećaju na tajanstveno plavetnilo Blue Mountainsa — jednog podvečerja.

Australijo, sretna ti 200. godišnjica!

Po otoku Hvaru na planinarski način

SPOMENKO CVITANOVIĆ

SPLIT

Kad smo trajektom krenuli iz Splita za Starigrad, nismo ni slutili kakav negostoljubiv doček nam sprema opjevani sunčani otok Hvar, niti kako će to isto ispraviti na najljepši mogući način sljedećeg dana, kad smo trebali obnoviti markaciju na dionici Starigrad—Jelsa »Partizansko-planinarske transverzale Brač—Hvar—Vis«.

Pošli smo Slaven, Zlatko i ja, trojica članova PD PTT »Marjan« iz Splita, koje je i organizator ove transverzale. Premda je veća i opet potvrdila svoju prevrtljivost, nismo se nadali da će nakon tmurne, kišne i maglovite subote (zamislite: Hvar i magla!) sutradan osvanuti najsunčaniji dan u onoj godini.

No, podimo redom!

Slušajući noću u hotelskoj sobi rumeđenje kišice, pribjavali smo se za ishod sutrašnjeg dana. Ali, prvi dan ožujka osvanuo je vedar i s laganim burinom, koji je normalna pojava uz našu obalu nakon kiše. To nas je oraspožilo jer smo znali da ćemo ostvariti svoj zadatak.

I dok smo se udaljavali od našeg prenoćišta, činilo nam se kao da ne možemo prepoznati onaj isti Starigrad koji nam je još jučer izgledao tako bezličan i prazan, gotovo sablasno utopljen u sivilo magle izmiješane sitnom kišicom. Jutros, međutim, to je bio sasvim dru-

gi Starigrad, onakav kakvog ga pamtim iz ljetnih susreta s ovim otokom. Sad je to bio tipičan otočki gradić, jasnih obrisa kuća poredanih uzduž obale. Iznad njih dominira kampanil¹ mjesne crkve, koji kao da povezuje sve te kuće u jednu cjelinu; uvijek mi se činilo da bi ih bez njega vjetar otpuhao kao jedrenjake bez jarbola.

Hodali smo ubrzanim koracima do KT-11 kod nogometnog igrališta, odakle smo započeli obnovu dionice Starigrad—Jelsa preko vrha Huma (604 m). Najvažnija je bila obnova na dijelu staze koji vodi poljem, jer je tu prilikom postavljanja vodovoda uništena markacija.

Markacija napušta mjesto kod Vinarije, koristeći se postojećim poljskim putem kroz Hvarske polje, s obje strane omeđenim niskim suhozidom. Preko njega se s južne strane prostiru obradiva polja, zasadena uglavnom vinovom lozom. Bila je nedjelja i u poljima nismo primjetili nikoga, pa smo mogli samo zamišljati jesensku živost u njima za vrijeme jemavte.²

I dok je ovdje uočljiva svakodnevna prisutnost čovjeka, pa se tako ovaj obrađeni dio polja doimlje prirodno vezan za život mjesta, preko sjeverne strane puta pruža se sasvim drugačija slika. Ovdje kao da je vrijeme stalo prije svih onih promjena što ih je donijelo

poslijeratno doba i koje su vidljive kako na prirodi tako i u ljudima.

Ovaj predio površinom je mnogo manji i prošaran je mnoštvom gromača³ koje omeđuju sitne parcele, neobradene i na prvi pogled zapuštene. To je carstvo lavande po kojoj je ovaj otok poznat. Za njen uzgoj ne treba velikog truda, osim ponekad gnojenja. Pošto je to rubni pojas velikog polja, zemlja je tu škrinja i trebalo je mnogo »stina« sakupiti na gomilice da bi se stvorilo malo čiste zemlje. Zbog toga i ne začuduje prisutnost peći varenice u takvom obilju kamena i u neposrednoj blizini »mista«. Ona strši nad kupovima skupljenih »stina« i brežuljčićima obraslim lavandom nalik na okamenjenog pastira što bđije nad stadom polegih ovaca.

Koliko li samo ljepote ima u tim beskrajnim, sivim mrežama kamenih gromača, koje naprsto mame prolaznika da opkoraci međaš i časkom naruši stoljetni mir ovoga usnulog svijeta. Toliko kamenova, a kao da nijedan nije suvišan. Čini mi se: kad bi se samo jedan izvukao sa svog mesta, to bi narušilo ravnotežu i sklad čitavog ovog prostora. Na mjestima gdje je ljudska ruka (zbog nemarnosti ili agresivnosti?) poremetila ovaj vjekovni redoslijed, smeda boja otkrivenog kamena izgleda kao krvarenje zida na ranjenom mjestu.

S takvim mislima došli smo do raskrižja, i dobro nam je došlo što je markacija skretala lijevo na sjever, jer nam je sunce sve jače tuklo u nezaštićena lica. Još uvijek smo se kretali širokim poljskim putem što vodi do predjela Rašnik i napuštenih kuća, gdje je i slijedeća KT. Na jednoj od kućica postavljena je spomen-ploča nekom dogadaju iz povijesti NOB-a ovog kraja. Vrijedni aktivisti PD PTT »Marjan« iz Splita, koji su upravljači ove transverzale, u suradnji s mjesnim odborom SUBNOR-a, uredili su unutar napuštenih staja uvjete za bivakiranje.

Kućice su smještene uz borovu šumicu i omanju livadu. U sklopu njih je i naplov »gustirne«, pa su ovdje očito postojali uvjeti za život nekadašnje velike seoske porodice, daleko od većeg otočkog mesta. Međutim, ovački oblici izdvojenih seoskih gospodarstava odavno su isčezli i kuće su bez prisutnosti ljudske ruke brzo propale pa je pravi gospodar postao korov.

Cesto u sličnim situacijama, pri susretu s oronulim stariim zdanjima, pomislimo kako je šteta što se ne obnove i revitaliziraju. Ali, pitanje je ne bi li se u takvim, obično komercijaliziranim zahvatima, izgubila nijihova iskonska ljepota i nekadašnji čar. Draži mi je Rašnik napušten i obrastao u korov, ali još uvijek pun neukradene ljepote, nego svježe ureden, u nekakvoj varijanti ugostiteljske ponude, s asfaltiranim pristupom i mirisom benzina unaokolo.

Markacija nas dalje vodi bespućem kroz borovu šumicu, jer put završava ispred kuće, pa smo dobro nakvasili obuću gazeći visoku travu i probijajući se kroz nisko raslinje iz-

među stabala natopljenih jučerašnjom kišom. A onda iznenadenje! Nekoliko metara ispred nas izletio je fazan kakve smo već vidali jutros, ali samo izdaljega. Mora da smo išli pravo na njega pa je morao bježati, stvarajući takav trešteći zvuk mlataranjem krila, da nas je dobro zaplašio. Koliko puta smo tog jutra prošli mimo fazana, a da nismo bili ni svjesni njihove bliske prisutnosti.

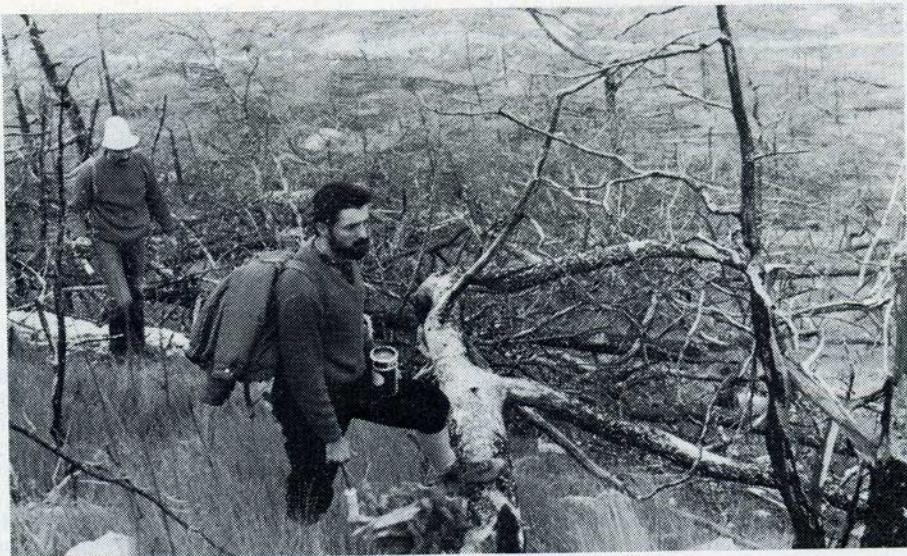
Uskoro smo se ponovo prespojili na širok put koji nas je vodio poprečno preko polja. Nastojali smo što prije prijeći ovaj ravn dio puta, popravljajući markacije gdje je to bilo potrebno, ne bismo li što prije započeli s usponom.

Poglede nam je privlačio kampanil prvog sela koje smo morali proći, sakrivenog iza prvog brežuljka na rubu polja. Prešavši, dakle, otočku cestovnu magistralu, trasa se blago uspinje do kapelice, kakvih je poprilično u ovim krajevima. Malo dalje mirno nas je promatrao vezano magare. Ta korisna životinja, premda navikla na čovjeka, nije pokazivala razumijevanje za moje pokušaje da je potapšem u prolazu. Tko bi znao kad ju je to i koliko ju je ljudska ruka isprepadala ili čak izudarala, da je postala tako nepovjerljiva.

Putem dalje naišli smo na spomenik vojnici palim za prvi svjetskog rata, porijeklom iz ovog kraja, kakvi baš i nisu česti, jer je vjerojatno malo koje mjesto moglo ovako obilježiti uspomenu na ove već davne stradalnike. Koračajući tako širokim šumskim putem, stigli smo ni ne primjetivši do prvih kuća onog istog sela čiji smo zvonik gledali iz polja. Naime, naš put prolazi kroz Vrbanj, Svirče i Vrisnik, tri od nekih desetak hvarskih sela smještenih daleko od mora u unutrašnjosti otoka. Ona su svojevrstan slučaj nezнатne depopulacije, što, na žalost, nije tako na većini ostalih naših otoka. Dobra cestovna povezanost s većim otočkim središtem (Hvarom, Starigradom i Jelsom) sigurno je jedan od razloga što se u njima nije ugasio život, već, dapače, buja kao da su uz more. To čak nisu ni tako mala mjesta, jer svako od njih ima svoju crkvu (ili više njih) s kampanilom i svoje groblje, a to su ipak obilježja samo većih sela.

Prolazeći tjesnim ulicama izazivali smo, onako planinarski opremljeni, prilično čudežje pri susretu s mještanima. Za razliku od stanovnika zagorskih sela Dalmacije, gdje planinarenje ima dužu tradiciju, ovi, izgleda, još nisu navikli na planinare.

Na izlazu iz sela Vrisnika staza se račva: lakši krak za Pitve, selo u zaledu Jelse, i drugi teži za vrh Hum, kojim smo mi krenuli. Ovo su inače alternative na našoj transverzali. Nadam se da će svakom pravom planinaru pričinjati zadovoljstvo da se uspne na vrh Huma (604 m) i tako doživi Hvar u pravom planinarskom smislu, jer trud će mu se isplatiti.

Popravak markacije na popaljenom području ispod Huma

Staza koju smo odabrali oštro se penje, krosteći se zavojitim putem preko prijevoja koji je nekada služio za uspon do Kapelice sv. Nikole (inače najviše točke otoka, 628 m) i do obradivih polja u dugoj zaravni na samom vrhu otoka, gdje danas još samo raste lavanda. Svladavajući uspon na ovaj prijevoj, prolazili smo kroz različite pojaseve mediterranske vegetacije: od pojasa makije,⁴ primorskog hrasta ili česvine, alepskog bora, preko pojasa crnog bora (meni je osobno dragog jer je rijedak u ovim krajevima) pa do niskog raslinja i lavande na samom vrhu. Iznenadila nas je i prisutnost pinije, tog interesantnog bora jestivih plodova i kišobranaste krošnje. U isto vrijeme uživali smo u panorami sjeverne strane otoka Hvara koja se pružala ispod nas. Sa svakim metrom uspona slika se širila novim vidicima, koji su sezali sve do moćnog planinskog masiva Dinare s najvišim vrhom Troglavom. Kako je vidljivost najbolja nakon kiše, kada bura rastjera oblake, otok Brač s Vidovom gorom činio nam se toliko blizu, kao da je dio istog otoka, a Mosor i Biokovo, prekriveni snijegom, činili su nam se udaljeni niti sat hoda. Upravo zato smo kratke trenutke odmora koristili da bismo se nagledali ove jedinstvene slike Dalmacije kao na dlanu. Ali smo potpun doživljaj mogli imati tek na samom vrhu Huma (gdje je jedna od alternativnih KT), s kojeg je sezao pogled sve do najudaljenijih otoka — Svecu, Biševa ili Palagruže. Najблиži od njih, otok Šćedro, ležao je ispod vrha, pa nam se činilo da bismo se mogli nabaciti kamenom na njega.

I konačno, kao najveća nagrada za naš trud, bio je onaj poznati osjećaj nakon osvajanja svakog i najmanjeg brijege, doživljaj koji vjerojatno i tjera čovjeka ne penjanje, a to je

da se sa svakim usponom na kratko izdigne iz svakodnevne perspektive te da pogleda na svijet iz jednog sasvim drugačijeg i neuobičajenog vidikovca. Upravo takav nas je osjećaj prožimao dok smo s vrha gledali prema izduženom kraju otoka, kao da smo bili na ledima nekoga golemog kita, čiji smo rep mogli zamišljati u najudaljenijem brdašcu otoka, tamo negdje nasuprot Drvenika.

Ovu nesvakidašnju radost doživljavanja Hvara malo nam je pomutila slika na koju smo naišli pred sam uspon na vrh. Tu se prebacila s jedne na drugu strane otoka velika površina borove šume izgorjele prije nekoliko godina u jednom od onih strahovitih požara što su harali ljeti, a koji je započeo negdje dolje uz more. Pod kasnjim naletima vjetra, izgorjela stabla su polegla, stvarajući nemilu sliku tragedije prirode, a tjeskobu čovjeku koji se nenadano nađe u takvoj sredini. Ni zelenilo novog raslinja niklog nakon požara nije mi moglo izbrisati iz očiju sivilo zgarista niti osjećaj beživotnosti za sva vremena.

S vrha smo nastavili spuštanje markacijom koja je išla samim hrptom planine po području »ljutog« krša, pa smo odlučili da nekom drugom prilikom ovu dionicu premjestimo na nižu, ali prohodniju zaravan. Tako smo došli do prijevoja iznad tunela koji spaja selo Pitve s mjestom Zavalom na južnoj strani otoka. Premda je Zavala spojena ovim tunelom s Jelsom, a preko Starigrada i s trajektnom vezom, učinilo nam se to mjesto kao nekakav izolirani komadić raja, gledajući ga odozgore onako osamljenog na južnoj strani otoka, okruženog samo pitomim poljima, plavetnim mora i suncem u izobilju. Sigurno je da bi slika ovoga pitoresknog hvarskega mjesta bila, još jučer, sasvim drugačija.

Nažalost, kako zimi trajektne veze nisu tako česte, moralj smo već razmišljati o povratku. Zbog toga smo kod prijevoja napustili markaciju i koristeći se vrlo dobrim starim putom, koji je spajao sjever i jug otoka, spustili se do sela Pitve i odatle do Jelse. Odmah je pala i odluka da prvom prilikom prodemo drugi dio puta naše transverzale preko Hvara.

Nakon 15 dana našli smo se tako ponovo na trajektu za Starigrad. Ovoga puta noćili smo u Jelsi, jer smo rano ujutro krenuli iz nje obrnutim smjerom, preko napuštenog sela Vrha istočno od Jelse na vrhu otoka (otuda i naziv sela ili, kako mještani Hvara izgovaraju, Vorh) do Huma i spustili se u Vrbanj, gdje smo hvatali onaj isti autobus koji vozi na popodnevni trajekt iz Starigrada. Usput smo markirali onaj dio ispod Huma za koji smo prošli put utvrdili da je prilično nezgodan jer prolazi pojasom oštrog krša. Cijeli dan s boka nam je puhalo lagana bura, ali ona najopasnija, oblačna, iz koje se može, pogotovu ako vas zatekne u većim planinama, svašta izrobiti.

Nismo o tome ni razmišljali žureći se da obavimo započeti posao premarkiranja. I baš na onom jezivom mjestu, gdje je poleg izgorjela šuma pod vrhom Huma, u zraku su se počele pojavljivati prve pahuljice snijega. Ispočetka nismo na to obraćali pažnju, misleći da vjetar diže pepeo sa sagorjelog drveća, sve dok nije zrak zabijelio, a snijeg po-

stajao sve gušći. Požurili smo sa silaskom do Vrbnja, još uvijek ne vjerujući da je moguće 15. ožujka na Hvaru doživjeti snijeg i to skoro, pa mečavu.

Slabo opremljeni za ove, već prave zimske uvjete, jedva smo dočekali da se smjestimo u topli brodski salon. Još se dugo poslije nismo mogli zagrijati jer nam je zima dobro »ušla u kosti«. Očekivali smo još gore vrijeme u Splitu, ali tamo ni traga od snijega, jer je to bio samo iznenadni oblak onog strahovitog vala anticiklone koji je zaledio na petnaestak dana pola Evrope i ostavio traga čak i u arapskim zemljama.

Kako god je neuobičajeno započela naša dvokratna akcija obilaska dijela transverzale po otoku Hvaru,isto tako je iznenadjuće i završila. U vrlo kratkom razdoblju izmijenili su se krajnje različiti meteorološki uvjeti: od kiše i magle, pa preko sunčanog vremena do vjetra i snijega na granici mečave.

U svakom slučaju, upoznali smo i prošli otok Hvar na jedan nov i sasvim drugačiji način, što dokazuje da su naši otoci zanimljivi ne samo u kliširanom »ljetno-morskom« obliku, već da mogu pružiti i prave planinarske doživljaje.

U mnoštvu dosadašnjih planinarskih doživljaja, ovaj ćemo svakako po mnogo čemu izdvajati.

1. zvonik, od talijanskog campanile
2. berba grožđa
3. suhozid
4. nisko žbunje, od talijanskog macchia (mrlja)

Prijedlozi i mišljenja

I ZMIJA ŽELI ŽIVJETI!

U dvobroju 9–10 »Naših planina« za 1987. godinu pročitao sam članak pod naslovom »Jednog srpanjskog popodneva« što ga je napisala Dunja Horvatin iz Stubičkih Toplica. Zaželio sam da ga još jedanput pročitam, jer sam u tim recima osjetio nešto sasvim novo, puno privlačne topoline življena u prirodi.

U nepuna dva stupca teksta smješten je prelijepi ljetni ugodaj Hrvatskog zagorja sa svojim duhovitim žiteljima, a u svemu tome ono glavno i najvažnije, bila je spretna poruka za očuvanje prirode i stvorenja koja u njoj žive. Premda ljudi zaziru od zmija i preplaše se čim ih ugledaju, mali je djecaračev uvjerenje ljudje na polju da ne treba ubiti svaku zmiju, jer je upravo ova neotrovana bjelouška čak i korisna. Ljudi su na kraju zaključili: »...pa i zmija hoće živjeti.«

Preporučio bih Uredništvu »Naših planina«, da ovaj izvrsni ekološki članak ponudi Uredništvu »Prirod« da ga i oni otisnu u svom listu.

Petar Lučić-Roki

STO VOLIM A STO NE VOLIM U »NASIM PLANINAMA«

Ne čitam dugo vaš list, tek dvije godine, koliko se i bavim planinarenjem. Još sam veoma mlada, ali imam neka izgrađena mišljenja o vašem časopisu. Divim se vašoj upornosti i nastojanju da se što

više ljudi uključi u planinarenje i očuvanje prirode. Mislim da nova cijena preplate nikako nije prevelika, s obzirom što nam daje mogućnost da pratimo planinarska zbivanja tokom cijele godine. Dajem vam podršku u daljnjem radu. Ipak, željela bih svratiti pozornost na neke stvari, a one se uglavnom odnose na ljudе koji vam šalju dopise s izleta.

— Mislim da se previše piše o nekim planinama i da smo već više puta slušali slične »izvještaje« s izleta (npr. Bijele stijene, neki dijelovi Velebita). Trebalo bi se više orijentirati na neke rjeđe opisivane predjеле, a to uopće ne moraju biti visoke planine, jer ne znači da one lakše »manje vredje«. I tamo nalazimo mnogo ljepota.

— Predlažem da se pri opisu planina daje detaljniji izvještaj o načinu puta, da se izlože preporuke. Treba biti KRITICAN i sugerirati ljudima prava mjeseta, ukazati na neke nedostatke ili reći čime smo bili nezadovoljni. Ne treba štedjeti ni na pohvalama, neka se sve zna, zar ne? Bilo bi prikladno iznijeti i izvještaj o financijskim troškovima, naravno, onim osnovnim, jer mnogi ljudi su sputani i nisu sigurni hoće li to materijalno moći podnijeti (koliko je samo starih, vrijednih planinara, još uvijek željnih avantura, a prostro ne mogu). I sama bih npr. željela znati detaljniji opis nekih potvjeta, prilaza na vrhove itd. Možda da se takve obavijesti objave preko »Naših planina«.

Jasenka Frelih, Zagreb

Samarske stijene – planinarski eldorado

STANISLAV HORAČEK

MRKOPALJ

U namjeri da Samarske stijene, sa svojim zaista izuzetnim skupinama, budu dostupne svim planinarima i ljubiteljima prirode, članovi PD »Bijele stijene« iz Mrkoplja detaljno su istražili to područje. Snimljeno je preko 800 dijapositiva i utvrđena staza kojom bi trebalo markirati put do najljepših skupina stijena. Još i danas tu zasigurno ima mnogo mjesta na koja ljudska noga nikad nije kročila.

Stijene su naziv dobile zbog teške prohodnosti, pa se drvo iz šume prenosilo na napravama postavljenim na konjska leđa, tzv. samarima. Cjepanice od metra dužine stavljaju se na samar, na oba boka životinje, zglob ravnoteže.

Samarske stijene smještene su zapadno od Bijelih stijena. Odvojene su Crnim dragama sa sjeverne i Dubokim dragama s južne strane. Predstavljaju gust labirint stijena i vrtača u sklopu šume prašumskog tipa. Na izloženijim položajima prevladava bukva, a na mjestima gdje se skuplja hladan zrak, na tzv. mrazištima, smreka. Od sporednih vrsta nađe se tu i javor, jarebika, brekinja, lipa i

tisa (*taxus baccata*, vrsta četinara iz tercijara), koja polagano odumire, a može doživjeti starost i do 3000 godina.

Za razliku od Bijelih stijena, gdje prevladavaju breče ili kršnici i gdje se pukotine pružaju u vertikalnom smjeru, Samarske stijene zbog uslojenih struktura pružaju drugačiju sliku. Stvaraju se horizontalne pukotine među debelim slojevima vapnenca, a vrhovi su glavičasti ili poput kupola i obeliska. Ponekad su na vrhovima ravne plohe, pa ih nazivaju i stolovima. Stolovi su ispresjecani brojnim pukotinama, žljebovima i udubinama u kojima se zadržava voda. Pojedine skupine stijena međusobno su odvojene izvanredno dubokim ponikvama, koje okružuju gotovo svaku skupinu stijena i čine ih nepristupačnim. Zato svaka skupina izgleda kao neka građevina postavljena na istaknutom brijezu.

Najljepši pogled pruža se s vrha Samarskih stijena (1302 m) i s vrha Južne skupine (1299 m). Na sjever se pruža predivan pogled prema Viševici, Gradini, Bitoraju i Maju, a u

Južna skupina Samarskih stijena (dužina 500 m); lijevo »Amfiteatar«

Foto: S. Horaček

daljini na Snežnik, Snježnik, Risnjak i Kupsku dolinu. Kao na dohvati ruke izranja iz tamnozelenog mora greben Bijelih stijena, blješteći bjelom kamena vaspneca. Tu je odmah i Klek, predstraža goranskih planina, te Velika Javornica. U daljinu se nazire dugi lanac Velebita, zatim otok Krk i morsko plavetnilo, koje odudara svojom bojom nasuprot nepreglednoj šumi tamnozelene boje.

S vrha Samarskih stijena, gdje smo se naučivali prekrasnih vidika, spuštamo se u obližnje vrtače. Neke su potpuno ravnog dna i idealne za kampiranje. Slijedeći životinjske stazice dolazimo u podnože Zapadne skupine, u kojoj su Stepenica ili Kapa (1280 m), Piramida (1270 m) i Kovčeg (1250 m). Od glavnog vrha nije udaljena više od 300 metara. Vrhovi su joj ravni, pa ih nazivaju stolovima. U njihovim se pukotinama može nakon jačih kiša naći vode. Ptice vrlo rado dolaze u te pukotine da piju. Stijene imaju vrlo pravilne geometrijske oblike i vrlo atraktivno izgledaju i s veće daljine.

Vrhovi svih stijena bogati su runolistom, koji zna pokrivati i veće površine. Sačuvan je vjerojatno i zbog toga što su te stijene vrlo rijetko posjećene, a potrebna je donekle i penjačka vještina za uspon do vrhova.

Kroz pravi labirint dubokih vrtača dolazimo do Velikog kanjona (1274 m). To je naj-

»Amfiteatar«, arhitektonski najskladnija i najljepša skupina u Samarskim stijenama

Foto: S. Horaček

veća stjenovita skupina središnjeg dijela Samarskih stijena. Nalazi se u blizini Ratkovog skloništa, a smjer pružanja joj je sjever — jug. Najljepša je sa zapadne strane. Skupina siječe pukotina nalik kanjonu, koji ima dva ulaza i dva izlaza. Jedan prođor izbija na drugu stranu stijena, a drugi u vrtaču okružen stijenama visokim i do 40 metara. Iz vrtače se može na najviši vrh skupine, s kojeg se pruža veoma lijep vidik na sve strane.

Od Velikog kanjona ubrzo stižemo do Zamka ili Dvorca. Tako ga zovu zbog mnogobrojnih šiljatih i okomitih vrhova koji strše kao kule na dvorcima. Stijena je visine 30 do 40 m i glatka skoro sa svih strana. Prilaz vrhu je sa sjeverne strane, gdje se nalazi okomita stijena sa šiljatim vrhom, koji nazivaju Mali div. U sjevernom grebenu je i nadsvoden prolaz sličan oknu, kojim se može prijeći na istočnu stranu grebena u obližnju šumovitu vrtaču. S vrha se pruža prekrasan vidik prema Bjelolasici i Bijelim stijenama.

Put nas dalje vodi prema Južnoj skupini. Prijе nje se nalazi zaravan širine 20 i dužine oko 30 metara, u kojoj rastu lijepa bukova stabla, idealno mjesto za odmor i prikupljanje snage za obilazak Južne skupine.

S vrha Južne skupine (1299 m) pruža se sličan pogled kao i s glavnog vrha Samarskih stijena, samo što se sada stijene vide sa suprotne strane. Posebno fascinira pogled na Velebit, Veliku Javornicu i nepregledan sklop šume od Crne drage pa daleko sve do Like i Bosne. To je kompaktna skupina u kojoj se stijene redaju jedna do druge, odvojene pukotinama, žljebovima i procjepima. Dužina skupine je oko 500 metara.

Biser Samarskih stijena svakako je Amfiteatar, sa zaravankom u sredini, gdje raste trava. Podijeljen je na viši dio i na niži u kojem rastu smreke. Na prvoj zaravni su članovi PD »Bijele stijene« zavezali za obližnju smrekiju bocu s porukom i opisom puta. Amfiteatar je okružen stjenovitim bedemima, koji su opet zanimljivi svaki na svoj način. U Amfiteatru se nalazi i jedan kameni most, kojim se prelazi na drugu stranu. Na kraju niže zaravni nalazi se omanja pećina. U okolnim stijenama zanimljive su dvije velike i lijepo pećine kvadratnog oblika i jedan veliki ponor, koji zastrašuje okomitim i glatkim stranama. Vrhovi stijena bogato su aranžirani cvjetovima runolista i drugih rijetkih biljaka.

Vraćamo se grebenom zapadno od Južne skupine i cijelim putem gledamo veličanstveno djelo prirode. Uz podnože Zamka dolazimo do Glave šećera, okomite stijene, koja visinom nadmašuje okolno drveće.

U Ratkovom skloništu, uz odmor i ukusan zalogaj, čovjek zaželi samo jedno — da opet dođe u Samarske stijene.

Brada s Volušnice

Foto: Dr. Z. Poljak

U Grebaji, među vrhovima zapadnih Prokletija

Dr. RADOVAN KRAJNČEV

KOPRIVNICA

»Izidi... idi... Srebrn plašt
će pasti dalekom stazom kud
te srce vodi«

(G. Krklec)

Planinski gorostas Prokletije proteže se graničnim područjem između Jugoslavije i Albanije, od Skadarskog jezera na zapadu do rubova Metohije na istoku. Ako ih se tako u cjelini promatra, onda Plavsko-gusinjska oblast s pripadajućim planinskim vrhovima svakako čini srce Prokletija. Ako pak promatramo samo naš dio Prokletija, onda ovo područje čini njihove najzapadnije ogranke. To je oblast periferna sještaja u SR Crnoj Gori, izolirana od glavnih prometnica i turističkih itinerara, ali svojom prirodnom izvanredno lijepom i gledajući s planinarsko-turističkog stanovišta neopravданo i nepravdno zapostavljena. Niti na postojećim geografskim kartama nije točno i detaljno predstavljena, neki planinski predjeli samo su grubo naznačeni i još neprecizno premjereni, a s toponimima tek bi se trebalo pozabaviti i nedvosmisleno ih utvrditi. Ovom području

tek predstoji turističko i planinarsko otvaranje. Tako bi Gusinjsko-plavsko područje s dolinama Grebajom i Ropojanom moglo i trebalo u budućnosti postati središtem planinarstva i turističkog prometa ovog dijela Prokletija.

Središnje mjesto, baza i polazište za obilazak svih okolnih vrhova i područja je crnogorski gradić Gusinje (920 m). Nalazi se na ravničarskom terenu i mjestu gdje se sastaju rijeke Vruja i Grnčar. Odavde one čine Luču (ili Ljuču) koja se desetak kilometara dalje ulijeva u Plavsko jezero. Gusinje se po prvi put počinje spominjati u 14. stoljeću kao značajna karavanska stanica na putu od Kotora i Skadra prema Peći. To je utjecalo dugo vremena da se ovdje razvije zanatstvo i trgovina. Za turskog doba Gusinje je centar nahije. Od Turaka se ovaj kraj oslobođa tek 1912. godine. Gradić i danas

ima mnogo orijentalnih obilježja. Broji oko 2700 stanovnika (popis iz 1971). I naša grupa srednjoškolaca-planinara iz Koprivnice došla je ovamo. U Gusinju smo se snabdjeli potrebnim namirnicama i uputili se na nekoliko dana u planinarski dom u dolini Grebaju.

Iz Gusinja se poput lepeze prema zapadu i jugu šire predivne glacijalne doline alpskog tipa: dolina Grnčara, odnosno Vrmoše u Albaniji, koja predstavlja najveću glacijalnu dolinu kojom se kretao najdulji ledenjak na Balkanskom poluotoku (35 km), dolina Crne Dolje s Bistračicom i Grebajom, te dolina Ropojan s ogrankom Žirovnice.

Tog jutra, poslije jučerašnje i sinoćnje kiše, put prema Grebaju bio je dobro natopljjen vodom, ali oko sat i pol pješačenja nije bilo nimalo naporno. Eto nas brzo do širokog i razrovanog korita Crne Dolje. Ova brza planinska rijeka često mijenja svoje korito, pravi velike štete poljoprivredi u dolini plavljjenim i odnošenjem tla i poljoprivrednih kultura. To je zapravo snažan bujičnjak, opasan osobito poslije jakih kiša. Dno korita joj je zaista tamno, s tamnom prevlakom alga na kamenju, što se osobito jasno razlikuje ako se usporedi s koritom njene lijeve pritoke Bistračice preko koje malo zatim prolazimo. Ova je zaista bistra, ne samo vodom nego i koritom kojim protiče te joj njeni lijepi ime zaista pristaje. Voda joj se skoro i ne opaža kad protječe preko kameňa.

Naš put ograjuju stare gromače s divnim obraštajem nekoliko vrsta žednjaka u svim pukotinama. Dolina Crne Dolje je malo šira, prostrana i rijetko naseljena (Đurovići). Sva je puna bujnih livada koje su ovih poznih lipanjskih dana u punoj cvatnji. Obilje vlaže i plodno tlo uvjetuju debeli otkos u tek započetoj košnji. Šarenilo svih mogućih boja, osobito zelene, žute i crvene. Kroz ograde od pruća ili rijetke živice i usjeke uz put proviruju zrele jagode, mirisni buseni majčine dušice i veliki žuti cvjetovi naprstka na visokim stabljikama.

Na Savinoj vodi zastajemo i po prvi puta kušamo izvor-vodu na jednom od bezbrojnih prokletijskih vrela i izvora. Dolina se postepeno sve više sužava a planinske strane postaju nam sve bliže i bliže. No pravi i potpun vidik još nemamo. Kroz mladi bukvik u blagom usponu savladujemo malo veću morensku pregradu doline, ostavljamo dolinu Crne Dolje i raštrkano malo naselje Đuroviće. Vidik nam se sad otvara u lijepu i romantičnu dolinu Grebaju. I ovdje oko nas bujne košanice u šarenom dekoru. Ulazimo u izduženu zelenu oazu, nekadašnji ledenjački kotao, okružen sa svih strana impresivnim planinskim bedemima bijelim od stršecih stijena i još bjeljim od mnoštva snježnika. Osobito tamo ravnio ispred nas u predjelu Zastana i Vojuše. Prizor je nesvakidašnji, pejzaž alpski, nalik na slike iz najlepših bajki. Usred te zelene poljane, tako reći na dohvati osunčanim vrhovima, bliskim i kristalno jasnim, nalazi se naš dom koji smo ubrzo zaposjeli i zavoljeli. To je planinarski dom »Karanfil« kojim upravlja PD »Karan-

fil« iz Gusinja a nalazi se na 1160 m visine. Bila je to donedavno karaula naših graničnih jedinica. Raspolaže s dvadesetak kreveta, većom kuhinjom i nusprostorijama. Ima tekuću vodu. Na udaljenosti kojih 150 metara od ovog doma nalazi se i planinarski dom »Beograd«, vlasništvo Omladinskog planinarskog i smučarskog društva »Beograd« iz Beograda, dovršen 1964. godine. Iz ovih domova planinari mogu poduzeti kraće ili dulje planinarske pohode na brojne planinske vrhove i predjele u okolini. Tako smo i mi činili idućih nekoliko dana. Sada nam je jasno da bi za detaljnije upoznavanje krajolika i odmor u ovoj dolini bilo potrebno izdvojiti barem trostruko više vremena.

Poslije našeg prvog ručka poduzeli smo dvosatnu šetnju dolinom Grebaje do podnožja Zastana i Vojuše. Tri prostrane livade smjenjuju se s niskom šumskom vegetacijom koju u najvećoj mjeri gradi bukva. Pastirskih stanova i stada ovaca i goveda ima i u blizini doma. Suho korito potoka Valušnice svježe je razrovano i puno debelih valutica. Voda mu se već prije izgubila u propusnim vapnenicama Valušnice. Sastav stijena u koritu kazuje nam mnogo i o sastavu okolnih valušničkih vrhova. Pored vapnenca tu ima i škriljaca raznih boja, granita, kremena, pješčenjaka. Šarenilo boja i izvajanih oblika — geološka prošlost kao prostrata knjiga.

S jedne livade prelazimo na drugu. Mjestimice mnogo koprive i planinske kiselice — dobri indikatori prisutnosti čovjeka i njegovih djelatnosti. Susret s ridovkom u blizini doma nalaže nam da na cijelom putu budemo oprezni, premda smo svi prikladno obučeni. Sve više zalazimo prema kraju ove doline osjećajući se sve manjim u usporedbi s kolonadom visova oko nas. U šumarku pod Zastanom mnogo criješnja (Allium urbinum L.) a po okolnim umirenim točilima poznato bilje: mirisna đurdica i šumarica jetrenka. S jedne od livada, među Karanfilima koji su se sjajili u zalazećem suncu, opazimo zanimljiv prizor: otvor u stijeni, prozorac, visoko gore na najvišem grebenu. Izgledao je kao da su dvije goleme mačke sjele sučelice, a ona »vrata« predstavljaju otvor između njihovih velikih tijela. Na toj visini otvor je djelovao osobito lijepo i privlačno. Ni slutili tada nismo da ćemo uskoro, prekosutra, biti u njegovoj neposrednoj blizini i puzati prema njemu na tim vjetrometinama karanfilskim. Još jedna neobična karanfilska stijena privukla je našu pažnju. Bio je to Prijestol, kamena skulptura vidljiva najbolje malo iskosa iz doline Grebaje. To je zapravo čeona stijena jednog od Karanfila (Maja keče, 2441 m), modelirana u obliku golemog naslonjača koja svoju ljepotu pokazuje u punoj mjeri kod sunca u zalazu. Tada se plastično ocrтava i naslonjač, i rukohvati, i sjedište. Tu je i čuveno Koplje, stjenovita vertikalna koja se uzdiže iz Donjeg kotla među Karanfilima.

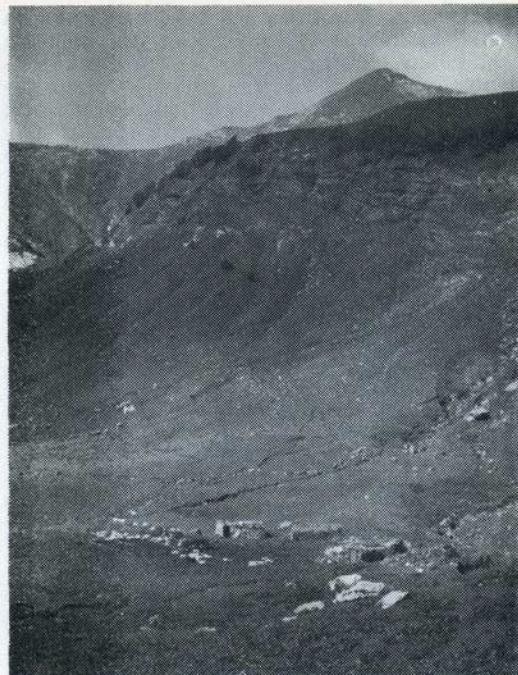
Ako ste poranili i prošetali ispred doma u Grebaji u vrijeme izlaska sunca, pruža vam se — gledajući vijenac Karanfila — poseban užitak. Dok pod Zastanom i Vojušom kao u

nekom mračnom kazanu vitlaju, raspredaju se i dižu jutarnje magle koje se jasno odražavaju na tamnijoj pozadini, i dok samo žuvari pjev ptica u okolnim šumarcima i gajevima narušava jutarnju tišinu, vrhove ovih oblakodera malo po malo preljeva sunce čije svjetlo se poput srebra rastače i klizi sve niže i niže s vrhova u dolinu. Možda nije nigdje kao ovdje u planinama tako jak osjećaj velike ljepote, radosti i značenja sunca koje svojom svjetlošću i toplinom tako vidljivo utječe na sadržaj i oblik života u ovim visinama. Ali podjednako utječe i na naše misli, raspoloženja i doživljaje viđenoga, više no i jedan drugi prirodnji činilac.

Svi smo se složili s prijedlogom našeg prijatelja, kolege i vodiča Radonje Šekularca da sutradan posjetimo Valušnicu i Popadiju. Odmah iza doma vodi nas dobro trasirana i vidljiva staza kroz prorijeđeni bukvik. Ne prestano slijedeći kameno usječeno korito potoka Valušnice brzo odmičemo i hvatamo visinu. S vremena na vrijeme u blizini čuješmo bučanje vode a na trenutke ukaže nam se i po koji mlaz s njegovih manjih vodopada. Prolazimo starom bukovom šumom i mladim sječinama s bujnom zeljastom i grmolikom vegetacijom. Kroz prorijeđene krošnje naziru se škriljavci tamni nagužvani slojevi istočnih ogranača Valušnice i osamljena stršea Karaula (1915 m). Kroz planinski usjek napuštamo šumu i zalazimo na prostrane gorske livade i pasišta Valušnice. Svuda oko planinske rudine, velika prostranstva bez šume, s mnogo stada ovaca i goveda, dozivanje pastira, zvečanje zvonaca, blejanje ovaca i odjeka udaraca sjekire. Ovdje teče specifičan život. Pred nama je nekoliko pastirske stanova čiji vlasnici nas srdačno pozdravljaju, osobito djeca. Dnom udubljenja protjeće potočić s izgrađenim pojilom za stoku a jedan mu izvor otkrismo malo poviše, čak s lijepim vodopadom u škriljavim padinama Popadije. Vode ovdje ima u izobilju. Svuda oko torova planinska kiselica, vezana za povećanu količinu nitrata u tlu i jedina biljka koja ozelenjuje okoliš pastirske stanove.

Još malo blagim nagibom preko livada i eto nas na vrhovima Valušnice (1795 m). Nisu to neki veliki stršci i osobito izdvjene kamene gromade, ali ipak iskaču iz sveopćeg zelenila. Smješteni su uz krajnji istočni i jugoistočni rub planine, upravo tamo gdje se ispod njih protežu najnedostupnije vertikale ove planinske gromade, tako slikovite i lijepo vidljive od planinarskog doma i livada pod Zastanom. Tih 700 metara relativne visine nisu još niti alpinistički savladani. Posebno zanimljive biljke stijena prekrivaju kamenjar oko vrhova, osobito na prisoinim južnim eksponicijama. Čuvarkuća i žednjaka ima posvuda. Tu je i grmić alpskog likovca (*Daphne alpina L.*) s malim bijelim cvjetovima kao i grmiči ribizla, zmijka, albanskog ljiljana, tamne murke i drugih kaćuna.

Ono što vrhove Valušnice izdvaja od svih obližnjih planinskih predjela na Prokletija-

Katun na Valušnici

Foto: Dr. R. Kranjčev

ma je njezin naročit, centralni položaj. Nai-me, s Valušnicu možemo pogledom okolo naokolo dohvatiti sve najljepše dijelove zapadnih Prokletija, slično onom položaju kako su se amfiteatralno porazmjestili vrhovi oko Velikog Mededa na Durmitoru. Eto, to je jedan od najvažnijih razloga zašto treba upoznati Valušnicu i popeti se na njeno tjeme.

Duboko dolje vidljiva je skoro cijela Gribajskas dolina koja tek s ovog mjesta biva uobičena kao veliko korito jednog ogranka nekadašnjeg plavskog ledenjaka. A tamo od sjeveroistoka, najdalje od nas, prema jugu i jugozapadu i sve bliže prema našem stajalištu, iz te čarobne doline strmo se uzdižu redom, u lancu: šumovita i izduljena Vezirova brada (1780 m), Jagnjičar i dolina Ljubokuće s Karanfilom Ljuljaševića (2290 m) u pozadini. Ovom posljednjem planinari su prvome dali naziv Karanfil. Poslije je taj naziv proširen na još tri vrha, dok su Karanfil Ljuljaševića pogrešno imenovali kao Breg. Dalje se nastavlja nedohvatni Očnjak (2185 m) i iza njega golema Obla Glava (2130 m), impozantna dolina Donja i Gornja Krošnja te tri stršeća i dominirajuća Karanfila koja započinju s Balinim vrhom (Maja Bals, 2460 m), nastavljaju se Velikim vrhom (2480 m) i završavaju Teškim ili Lošim vrhom (Maja Keče, 2441 m). Između dvaju posljednjih je dolina Donji i Gornji Kotao s velikim cirkovima i snježištima, a u prednjem planu trećeg je onaj već ranije viđeni Prijestol koji sada iz ove vizure drugačije i manje stvarno izgleda. Iza ovih ljepotana smjestilo se nekoliko nazubljenih vrhova ali slabije vidljivih zbog izmaglice. Slikovitost

I dimenzije Karanfila još više naglašava ta grebajska dubokodolina i relativna visinska razlika od 1400 m. Velika vertikalna razvedenost i plastika reljefa, šiljasti vrhovi, golemi cirkovi Krošnje i kotlovi uz Maja Keče, duboke jaruge, doline i točila, velika krševitost, mnogo snijega, osebujna planinska flora, nedogledne panorame i vrtoglavi vidi-kovci — čine skupinu Karanfila za planinare i alpiniste osobito privlačnom, pravim otkrićem naših planina. Još jugozapadnije iza Ropojanskih vrata na Karanfile se nadezuje prekrasni Zastan i Vojuša (Maja Vojuši, 2210 m) koji u luku zatvaraju dolinu Grebaju, prošarani zelenilom planinskih rudina, snježanicama i jezičastim točilima. A sve to odavde s vrhova Valušnice izgleda nadohvat. Na Vojušu se nastavlja naša Valušnica s Popadijom (2056 m). Tamo pak prema sjeveru i sjeverozapadu pogled dopire do najviših predjela zelene Popadije i surovog vapnenog Trojana (2183 m). Sve su ovo planinski predjeli neposredno uz državnu granicu s Albanijom pa se i mi na dijelu našeg puta krećemo u društvu naših vojnika graničara, a oni nam pričaju o svojim dojmovima i doživljajima u ovoj planinskoj zabiti. Samo užvišenje Karaula (1915 m) ostaje osamljeno i stršeće sjeverozapadnije od našeg stajališta. U svakom slučaju grandiozna scena pruža se oku svud oko. Karanfilske strmogledi s jezicima snijega i s dugim vratolomnim točilima nezaustavljivo privlače poglede. Sigurno da je ovo najljepši i najromantičniji dio Prokletija. Dosad nismo vidjeli ništa ljepše. I danas mnome vlada ushit i čežnjom ispunjeno uzbudjenje već i na samu pomisao ili pak na kristalno jasnu predodžbu tog predivnog kutka prirode i te velike pozornice.

Na slijedećem zastanku sučelice Zastanu i Vojuši, u kamenjaru ponovo riđovka. Mala i spontana poduka iz zoologije i izlaganje po-praćeno demonstracijom uživo dobro su došli, premda neplanirano. Upravo na ovim staništima zapažamo zanimljivu geomorfološku pojavu: jasno i oštrosjedno bjelinom i obličjem izdvojene skupine vapnenačkih, karbonatnih stijena od onih starih i tamnije obojanih što ih grade slojevi silikata, zelenih i drugih škriljaca. Pokazuje to u dobroj mjeri i postojeći biljni pokrov koji na malom prostoru, zavisno od podloge na kojoj raste, pokazuje znatne razlike u florističkom sastavu. Tu je nekoliko stabalaca tercijarnog reliktika i endemičnog dvoigličastog bora munijke, munike (*Pinus heldreichii* var. *leucodermis*) vezanog uz karbonate visokih planina. Mlada i oštećena stabla nisu mogla pokazati sve karakteristične osobine ovog bora pločaste raspucile slobodnije kore.

Uspon do još viših obronaka Popadije otkriva nam sve veća i veća zelena pasišta s obiljem vode. Posvuda u travi i na nešto ogoljelijim mjestima zanimljive olave glavice okruglastog prisadnika, pavenke (*Jasione orbiculata Gris.*), vrste vezane uz planinske rudine na silikatima Valušnice. U društvu graničara zavirili smo i u katu Popadije po

čijim sjeverozapadnim stranama i vrhovima prolazi granična linija. Škriljci s osobitom vegetacijom hazmofita uzrok su naših češćih zastanaka. Obišli smo velik luk obronca Valušnice i Popadije i opet se našli u silasku kod potoka Valušnice. Današnja lagana i zamamna planinarska tura većini je bila ozbiljniji susret s planinom i potpun i lijep planinarski doživljaj.

*

Ništa ljepše ni primjerene za naš pohod nismo mogli odabrati narednog dana od pohoda kroz jedan golem usjek, jednu »dolinu« između Karanfila zvanu Krošnja. Ni danas mi nije jasno porijeklo tako lijepog narodnog imena kao ni porijeklo imena Karanfili. Neka čudnovata pobuda i poticaj, velika želja i čežnja za dalekim, nedohvatnim, izazovnim i nepoznatim, učinili su naše raspoloženje te večeri prije puta takvim, da je odluka o pohodu »tamo gore« naprostota visila u zraku i bila sama po sebi razumljiva. O tome više nije bilo ni najmanje dvojbe, verbalno izjašnjavanje činilo se sasvim suvišnim. I sve naše radnje i misli s kojima smo pošli na počinak bile su u tom pravcu usmjerenе, bile su podređene sutrašnjici.

Krošnja je strm i dugačak prolaz, dolina između Očnjaka i Oble glave na jednoj i Balinog vrha na drugoj strani. Dolina izbija na jedno čudesno lijepo mjesto, sedlo Krošnjina vrata (2030 m) u samom hrptu karanfilske lanci. Ispod Oble glave nalaze se i ona vrata vidjena iz Grebaje. Zračna udaljenost do tih visova nije velika, ali baš zato napor je tim veći, jer na tako maloj udaljenosti treba savladati visinsku razliku od 800 metara.

Bokove Krošnje zagrđuju visoko uzdigнуте stijene a staza je trasirana u cik-cak tako da se relativno lako svladava. Cijela Krošnja je u stvari jedno golemo karbonatno točilo isprekidano još većim proširenjima, nekadašnjim cirkovima. U početku nas prati kržljava bukova šuma. Veći dio puta u prijepodnevni satima proveli smo u ugodnoj hladovini. Samo manim dijelom gazimo po pokretnom kamenju dok veći dio staze vodi terasicama, usjecima i prolazima među kamenjem. Oko kamenih blokova nalazimo gust obrast najraznolikijih biliaka. Prevladavaju razne točilarke ali i mnoge druge bilike na zaravnima s malo bogatijim i dubljim naslagama tla. Najizloženije grebene prekriva zbijeno izrasli drijas i vrba pećinarika u društvu s planinskim mlivničkom (*Arctous alpina*) i dviće kamenike izgledom veoma upadljive. Jedna je puzava (*Saxifraga oppositifolia*), s divnim narancastocrvenim cvjetovima, a druga malo rieda *Saxifraga sempervivum*.

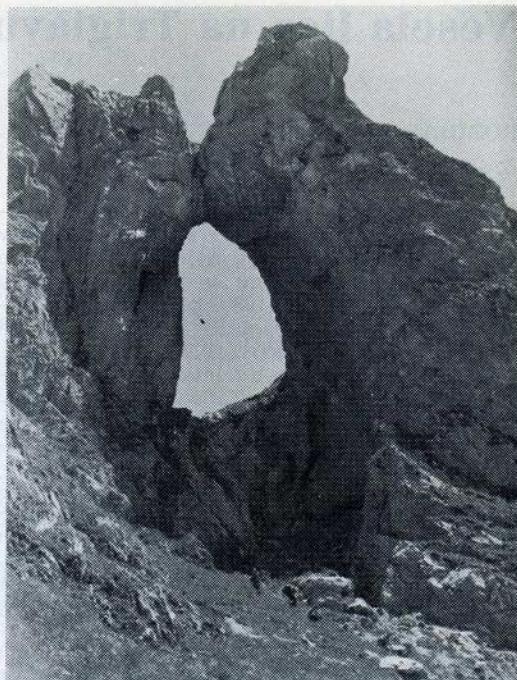
Doprli smo i do Donje Krošnje, velikog proširenja ispunjenog u dnu debelim naslagama snijega. S desne strane i malo više iznad nas je monolit Gvozdena stijena (Majka xekurit). Cijelom je svojom visinom odvojena od masiva Karanfila. Dotiče ga samo

u svojoj podini i čini ovdje s njim zamjetljiv usjek u obliku slova V. A još više iznad nas su još vrlečnije stijene Karanfila.

Gornja Krošnja je još prostranija, još razvedenijeg reljefa, surova i izvanredno slikovita. Zastali smo i osježili se na velikim snježištima čiji snjegovi se vjerojatno nikad i ne otapaju. Bio je to potpun doživljaj ovog čistog i divljeg planinskog krajolika. Čitave su padine uz snježište pokrivene bijelim cvjetovima narovašenog žabnjaka. Vidici se šire i dohvataju daleke predjele prema zapadu. Grebaja je duboko dolje s našim domom i njegovim blještećim limenim krovom.

Malim zaobilaznjem Hadžijinog brda izbismo na vrh prijevoja zvanog Krošnjina vrata (2030 m). Zastao nam je dah od onog što smo odavde opažali. U prvi trenutak smo samo promatrati, divili se i — šutjeli. S ove visine zavirili smo u duboki Ropojan s one druge strane vjenca Karanfila. Ukazao nam se i krševiti Bjelič i daleke albanske Prokletije pune snjegova. Kad bismo samo još malo zakoračili, počeo bi vratoloman silazak u Ropojan nasuprot Ropojanskog Zastana gdje se upravo gradi nova karaula. Odavde je vidljiva kao na dlanu. To je pravi alpski pejzaž, čudesan i nadasve lijep. To je pravo mjesto da se Prokletije dožive u svoj svojoj grandioznosti i privlačnosti. Kao da je inscenaciju za ovu golemu pozornicu pravio neki div, nadasve moćan i maštovit. Pod nogama i ispred nas je veliko točilo, izazovno ali i nesigurno, podmuklo. Ono se veže na nepregledni golemi sipar, strm i surov, ispod kojeg je kržljavi obrast crnogorice, još poneko snježište u zasjećenim usjecima i onda pojed mlade šume pomiješan s livadama Ropojana na dnu doline poput zelenih marama u šarolikom izgledu ovog glacijalnog korita. Napuštamo ovo divno mjesto i ove djevičanske krajolike u želji da u malom kružnom kretanju obidemo podnožje Oble glave i dohvativimo onaj prozorac »S vrata«, koji se odavde s Krošnjinim vrata još ne vidi.

Veliko udubljenje obilazimo po negostoljubivom točilu s malo uporišta za već umorne noge. Tko dosad nije znao što je točilo i što ono znači planinaru kad ga u vrelini ljetnog dana već umoran treba preći, dobro je naučio danas. Uspuzali smo, napokon, ispod onog prozorca, ali kao da golemlim mačkama nema ni traga. To su sada veliki monoliti kojima zbog neposredne blizine okom teško zahvaćamo cjelevitost kontura onako kako je to bilo moguće učiniti iz doline Grebaje. Tračak sunca kroz prozor pada na zasjenjenu stranu padine na kojoj zastajemo. Prolaz kroz ta otvorena vrata na onu stranu, novu dolinu, čiji mali dio s onog sedla opazimo, zahtijevao bi u našim okolnostima popričan napor i vještinu, ali i to ne bi išlo bez osnovne planinarsko-alpinističke opreme. Silaskom u dno velike vrata do snježanika otpočeli smo naš povratak, načinivši u gornjem dijelu Krošnje poveći krug i tako još potpunije doživjeli ovaj planinski prostor. Kad je odmaklo podne i mi se spuštali istom dolinom prema Grebaji,iza

Prozor u Karanfilima

Foto: Dr. R. Kranjc

nas je ostao dug planinski put koji je na svakom koraku pružao nešto novo. Sunce nam je sada uprlo s prednje strane te premda silazimo, cijedilo nam znoj i ostavljalо crvene tragove na licu.

Boravak u Plavsko-gusinjskom području zapadnih Prokletija a posebno u glacijalnoj dolini Grebaji i okolnim planinama upotpunio je naše poznavanje ovog dijela Froljetija. Ako se uzme u obzir da Prokletije predstavljaju najkompleksniju skupinu Dinarida na kojoj se najuočljivije ispoljavaju glacijalni, fluvoglacijski i kraški oblici reljefa, da Prokletije obiluju vodom i raznovrsnim hidrografskim obilježjima i pojavama, da u svojoj bogatoj i raznolikoj flori i fauni sadrže niz reliktnih i endemičnih vrsta, da čuvaju bogato kulturno nasljeđe naših naroda, da predstavljaju u najvećoj mjeri netaknuto i nenarušeno bogatstvo žive i nežive prirode, onda će biti jasno, zašto već odavno postoje nastojanja i argumentirani prijedlozi da se dio prokletijskog prostora zaštiti i proglaši nacionalnim parkom a neka područja strogim prirodnim rezervatima. Ta nastojanja naišla su nedavno na nov poticaj i argumentaciju iznijetu na skupu stručnjaka, znanstvenika i drugih zainteresiranih održanom u Plavu. Kamo li sreće da do ostvarenja tih zamisli dođe što prije.

Osjećamo se sretni što u našoj domovini još postoje ovako lijepi i netaknuti dijelovi prirode čiji smo malo dio i mi imali prilike upoznati, prirode koja ne poznaje republičke i pokrajinske granice, privlačne po sadržajima i ugodajima koje nudi, jedinstvene, neuporedivne.

Vesela lica na Triglavu

BOŽIDAR PETANJEK

ZAGREB

Sunce lagano zalazi na zapadu i svojim zlaćanim zracima u rasapu obasjava Aljažev stolp, površinu velikog i malog Triglava, kao i okolne vrhove, a meni se vraćaju sjećanja na mjesec septembar 1980. kada sam kao vođič na tog starca Triglava uspio dovesti 46 planinara i planinarki iz PD Zagreb — Matice, Sekcija društvenih izleta, kao i neke članove PD Željezničar iz Zagreba. Zaista, te su godine tako naglo minule, ali su slike i sjećanja svježa kao da se to zabilo jučer. Taj uspon i izlet bio je od 3—5. septembra 1980. godine.

Pripreme za taj izlet i uspon na Triglav tražile su maksimalnu angažiranost, jer se tu radilo o ljudima razne, pa i poodmakle dobi. Drugo, neki od njih po prvi puta odlaze na takvu visinu. A treće, u pitanju je kako im osigurati dva noćenja. Za smještaj odabrao sam Vodnikovu kuću iznad Velog polja, jer je bila najprikladnija, a osim toga nalazi se na trasi lakšeg uspona na Triglav. Dobio sam privolu i odobrenje PD Srednja vas. Dolazio sam k njima na sastanak i dobio pismenu rezervaciju, što se rijetko odobrava u domovima alpskog područja. Prijevoz je bio posebnim autobusom Autotransportnog poduzeća «Zagorjetrans» iz Velikog Trgovišća.

Kako su odmicali dani u mjesecu kolovozu, bilo je sve veće zabrinutosti u pogledu vremenskih prilika. Mjesec septembar je tako reći pred vratima, a jednom se pojavio i kišni dan, nekako približno danu našeg odlaska. Svi koji su se prijavili za taj izlet na Triglav svakim su danom bili sve više okupirani u mislima kako će se popeti na Triglav, jer im je to prvi veliki susret s visinom. Osim toga, bit će to po prvi put na klinovima i dohvativim sajlama. No velika je i ne baš skromna njihova želja da osvoje naš najveći vrh. Minuo je mjesec kolovoz i eto 3. rujna. Petak je, divan i sunčan dan, bez ijednog oblaka. Na parkiralištu sam ustanovo da nitko od prijavljenih nije odustao i da su svi na broju. Uz pozdrave i tihu želu napustili smo Zagreb. Odmicali su kilometri, prošli smo kroz Ljubljanski, Bleč, už Bledsko jezero, pa cestom na Pokljuku, sve do Rudnog polja. Napuštamo autobus i uzimamo stvari. Naravno da smo se pozdravili s vozačem autobusa, uz molbu, da nakon dva dana opet bude na istom mjestu.

Stvara se dugačka kolona koja laganim korakom napreduje preko Studorskog Prevala i, konačno, nakon tri sata hoda stiže do Vodnikove kuće. Sijedi rasporedi smještaja za noćenje. Naravno da sam se javio domarki Angelci kao i dežurnom od PD »Srednja vas«. Sve je to obavljeno brzo i svatko je imao svoj ležaj u sobama ili na skupnom ležištu. Nakon toga je slijedila večera, bilo iz vlastite pro-

vijant-kutije ili iz kuhinje doma. Odmah nakon večere svi su otišli na noćenje, kako bi pri usponu na Triglav bili orni i odmoreni.

Ugasila su se svjetla u domu, nastala je potpuna tišina. Vani je divna zvijezdana noć, a mjesec obasjava naš cilj, a osim njega Velo polje, Vernar i Mišel vrh. Čuju se samo otkucaji zidnog sata. I, odjednom, eto ti zoje 4. rujna. Svi su na vrijeme ustali i nakon završenog doručka stvara se ponovno kolona, koja polagano odmiče i približava se Domu »Planika«. Čaj, kračak odmor, a zatim uspon na prijevoj između Malog i Velikog Triglava. Na svim 1. cima napetost, a u mislima pitanje koliko će dugo trajati uspon. Divno je bilo promatraći šarenilo opreme i brojnu kolonu, te se biniuti o svakom pojedincu. Bilo je i onih poodmakle dobi, kao i onih koji se po prvi put nalaze na klinovima i metalnim sajlama. Sunce već dobrano žari, niz lica se spušta znoj i, eto, svi su pristigli na vrh Triglava.

Ušišenju i radosti nema kraja. Ostajemo na vrhu i duže nego što je planom zamisljeno, jer Triglav daje divnu mogućnost vidjeljiva na okolne vrhove, sve tamo od Tršćanskog zалjeva do austrijskih Alpa, s najvišim vrhom Grossglocknerom. Tumačim svaki dostižni i vidljivi vrh i njegovu visinu, kao i s koje je strane svijeta, a svi to zorno promatraju i upijaju u svoje sjećanje.

Eto, sve je to bilo vidljivo uz divno sunčano vrijeme. No došao je trenutak kada se moramo raslati sa Aljaževim stolpom i Triglavom. Slijedi silaz do ostavljenih naprtnjača i zatim polagano put Kredarice. Bdijem nad svakim članom da ne bi došlo do nesreće, jer je poznato da ih je najviše baš pri spuštanju, pad se planinari opuste.

Konačno se kolona našla u Triglavskom domu na Kredarici (2515 m). Tu se odmorila, a nakon toga sišla do Vodnikove kuće (1805 m) na drugo noćenje. Svi su došli na vrijeme, vredra i vesela lica. Nakon večere pjesma i ples.

Ujutro smo se oprostili od opskrbnice Angelce, koja taj dom vodi već preko 20 godina. Kada smo se svi okupili, kolona je krenula istom stazom do Rudnog polja, jer nas je tamo čekao autobus i vozač. Dan je bio vrlo lijep, sunčan i topao. Napustili smo Rudno polje i Pokljuku te se približili Bledskom jezeru da razgledamo »sotesku Vintgars u Zgornjoj Radovni. Mnogi su po prvi puta bili u Vintgaru.

Nakon šetnje uz Bledsko jezero nastavak vožnje za Radovljicu, da bismo razgledali pčelarski muzej, a zatim povratak u Zagreb. Rastali smo se na mjestu odlaska, na parkiralištu u Jukićevoj ulici, svi razdragani i vesela lica, uz ubičajeni pozdrav — doviđenja, sa željom da se opet nađemo na tom divnom vrhu.

Pod Bobotovim kukom

Foto: B. Turin

Osamljeni velikan

SMILJA PETRIČEVIĆ

ZADAR

Tamne konture Durmitora ocrtavale su se u vodama Crnog jezera, dok smo mi stajali na obali i zadivljeno posmatrali daleke stijene i vrhove iza tamnih šiljastih jela kako se gube negdje u večernjoj izmaglici i tami.

— Velikan nad jezerom ogledava svoju ljetoputu — rekoh ja.

— Osamljen je i dalek — doda Miloš dok smo se vozili prema prijevoju gdje smo namjeravali noćiti da bi se ujutro ranom zorom uputili na Bobotov kuk.

Već je pao prvi mrak kada smo stigli na prijevoj. Miloš se poput kvočke glijedzio s Landroverom ne bi li našao kakvo zgodno mjesto između stijena gdje bismo prenoćili. Odjednom ugleda nekakva kola parkirana na

obližnjoj livadići i znatiželjno se uputi da vidi tko su ti vuci samotnjaci što u ovoj puštoj planini noćuju sami. A ovi opet krenuše nama u susret.

— Pozivamo vas na kavu — reče mlada žena — jer čim smo čuli zvuk kola znali smo da dolaze planinari pa smo pristavili vodu.

— A da smo kojim slučajem lopovi i razbojnici? — upita Miloš.

— Takvi ne vole planinu i ne dolaze kolima da tu bivakiraju — reče mladi čovjek, pružajući mi ruku.

— Smiljana i Miloš.

— Ljiljana i Dragan.

Kontakt bi brzo uspostavljen dok smo srkali topli osvježavajući napitak, ispod jedne

gudure, zaklonjeni od vjetra koji je puhao s visova. Nebo nad nama bijaše crno kao tuš. Kad su se na njemu počele ocrtavati prve treperave svjetiljke, vrhovi počeše dobijati bijelu boju.

— Mjesec će brzo izići — povikah oduševljeno.

— Mi planinari smo kao nekakva vjerska sekta — reče Dragan. Svi zaljubljeni u vrhove, svi pomalo ludi, lucidni, luckasti, pa nam ne treba puno da bismo uspostavili kontakt i postali prijatelji.

— Upravo tako — pomislih u sebi gledajući Miloša kojeg mi je PD »Javorak« iz Nikšića dodijelilo kao anđela čuvara i pratioča za putovanje po Crnoj Gori i kao vodiča na Bobotov kuk.

Citav današnji dan proveli smo kao dva stara dobra drugara vrludajući po Crnoj Gori u nekakvom Landroveru koji je pamti i bolje dane. Sada je naličio na okrpanu krntiju, čiji su dronjci visili sa svih strana, čak se nakrivila i registarska tablica. Ta krntija se drmala, treskala i ljuljala. Svaki čas sam očekivala da ćemo se prevrnuti, ali naš Landrover pod sigurnim Miloševim upravljanjem samo je poskakivao poput krezubog jarca. Ponekad bi se opasno nagnuo poput stare bracere u oluji, da bi se vrlo brzo ispravio i nastavio svoj put po džombama, kanjonima, prevojima, zavojima, serpentinama, da bi upadao u tunele i ispadao iz njih. Citavto u vrijeme dok smo šalabazali po Crnoj Gori nisam osjećala nikakav strah, jer mi je Milošev nastup, njegovo lice i uopće njegov način ponašanja ulijevao takvo povjerenje da sam mirno sjedila držeći se čvrsto za sjedalo, da kojim slučajem ne ispadnem, i razgledavala okolinu. S vremenom na vrijeme Miloš bi zaustavio kola, pokupio kakvog seljaka ili seljanku u naša kola pa bi ih opet istovario, tako da nam uopće nije bilo dosadno. Seljaci bi se zahvaljivali, mahali za nama, pastirji bi nam se smiješkali, konji bježali sa puta. I sada, eto, tu večer, gledajući ga dok mu je vatra obasjavala svaku crtu markantnog lica, imala sam dojam da ga poznajem čitavu vječnost, a vidim ga tek drugi put u životu. Prvi susret je bio negdje davno u Paklenici.

Dugo nisam mogla zaspati već sam promatrала kroz prozor Landrovera bjelkasto stijenje što se sablasno ljeskalo obasjano mjesecinom. Izgledalo je kao da je netko prosuo srebro po stijenama pa se sve bjelasalo i svjetlucalo. Do mene je dopiralo ravnomjerno Milošovo disanje, a negdje iz gudura čuo se krik noćne ptice.

— Ne spavaš? — upita Miloš nakon nekog vremena.

— Ne, a ti?

— Bio sam zaspao, ali sam čuo kako si otvorila prozor od naše hotelske sobe pa me to probudilo.

— Oprosti — rekoh. Je li ti udobno?

— Meni? Meni je udobno svugdje. Naučio sam i navikao sam se na sve moguće načine spavanja, od slame, komušine, visećeg polo-

žaja na stijeni pa do stojećeg na jednoj nozi kao roda u skloništu na Grossglockneru.

— Zaista, Miloše, ne mogu zaspati. Glava mi je kao vreća krumpira i kapule pa se sve izmiješalo. Čitava Crna Gora od Lovćena do ovamo, sve rijeke, kanjoni, sela, gradovi, prijevoji, zavoji, jezera sve mi se vrti u kovitlac.

— Sredit će se to kada dođeš kući — tješio me Miloš. Sada pokušaj nekako zaspati, broji ovce ili koze.

— Bolje jarce. Laku noć, Miloše!

— Laku noć — odvraći Miloš, okrene mi leđa te opet zaroni u svoju spavaču vreću.

Još sam dugo u noć buljila kroz staklo u bjelkasto stijenje dok me konačno nije svladao san.

Zora. Sivobijele stijene počele su dobivati rumenu boju, nježnu i toplu kao lice malog sitog djeteta. Miloš je još spavao. Polako sam se izvukla iz svoje vreće i krenula prema šatoru gdje su se ulogorili Ljiljana i Dragan.

— Izvlačim se kao Švabo iz prevrnutog tenka — smijao se Dragan dok je potrebuške izlazio iz svog šatorčića.

Ljiljana je još spavala. Ubrzo je vatrica veselo pucketala i voda za kavu grgoljila. Dok su Miloš i Ljiljana još spavali, mi smo srkali toplu kavicu, da bi se malo zatim pojavio Miloš, veseo i nasmijan kao ljetni dan.

U jednom času mi se učini kao da čujem zvuk automobila, ali se taj zvuk brzo izgubio. Nakon nekog vremena opet se čuo i malo zatim su se na prijevoju pojavila kola. Iz njih se smiješkala sijeda dostojanstvena muška glava, kao da je sišla s kakvog isklesanog dalmatinskog portala.

— Ja sam kapetan Ive. Idem na Bobotov kuk. Znate, sâm sam, video sam kola i vas, pa ako idete gore... mogu li vam se pridružiti, nadam se da ne smetam.

— Nema problema — reče Miloš.

— Znate, ja sam dugo bio na brodu, nemam kondicije, a želja mi je da se uspenjem gore dok sam još pri snazi. Godine ipak čine svoje.

— Nema problema — ponovi Miloš. Vaše želje bit će za mene zapovijed, jer ja sam ovdje kao nekakav vodič. Naime, dodijeljen sam kao pratnja ovoj mladoj dami iz Zadra, pa mislim da ona nema ništa protiv.

— Hm — rekoh, gledajući kapetana Ivu kako traži mladu damu među nama, jer ni ja ni Ljiljana ni u kojem slučaju nismo nalikovali na dame, a pogotovo ne na mlade dame. A naročito ja. Prije sam nalikovala na staru medvjedicu, a Ljiljana zakukuljena i zamotana više mi je ličila na egipatsku mumiju nego na mladu damu.

— Nema problema — rekoh sada i ja smijući se — ako mene pitate.

Sunce se već počelo pomaljati iza stijenja kada smo krenuli mekom padinom. Vrlo brzo smo stigli do Mliječnog dola gdje smo upali u sivo stijenje, galeriju gudura, gromada, stjenčuga, odvaljenih, raskomadanih,

dok su gore prema nebu oštri zupci okolnih stijena parali modra nebesa.

— Tamo desno je jezero Zeleni vir — reče Miloš, ovo lijevo su Šarenj pasovi, a ono tamo su Zupci.

— Odosmo da vidimo jezero — rekosmo Ljiljana i ja, ali smo se brzo vratile jer od jezerceta ne bijaše ništa. Presušilo je.

Nastavili smo put kroz taj sivi kamenjar, preskakujući gudure i klimavio stijenje. Sve to stijenje, sve to kamenje što sam gledala ispred sebe, sve te gromade razbacane, ras-komadane, razlokane od kiše i oluja, spojene, naslagane na slojeve, sve mi je to izgledalo tako divno i očaravalo me, kao što su me uvijek očaravale i mislim da me nikada neće prestati oduševljavati, sve dok budem mogla hodati.

Penjali smo se polako preko Danilove ploče, pa sve više i više. Na nekim mjestima iz samih stijena stidljivo bi drhtirio malemi cvjetak koji bi Ljiljana brže bolje uhvatila svojom kamerom. Hodali smo šuteći, zaokupljeni svatko svojim mislima, oduševljeni svakim novim korakom, svakim novim vidikom koji bi pukao pred našim očima.

— Tamo lijevo su Đevojka i Samar. — Ha, evo vam ga, Bobotov kuk! — reče Miloš, nakon nekog vremena.

Zaustavili smo se svi kao po komandi da bismo uživali u jedinstvenom pogledu na tu divnu gromadu, na te slojeve stijena koji su se naslagali jedan do drugoga dajući kuku jednu cjelinu.

— Vide se planinari na vrhu, eno se crveni nečiji pulover — ponovno će Miloš, pokazujući nam hrbat tog diva po kojem se šetalo nešto crveno pa nestalo da bi se opet pojavilo.

Nakon uspona po siparu stigli smo na prijevoj odakle je pukao pogled na Žabljak pa sve dalje i dalje. Odnekle je počeo putati hladan vjetar.

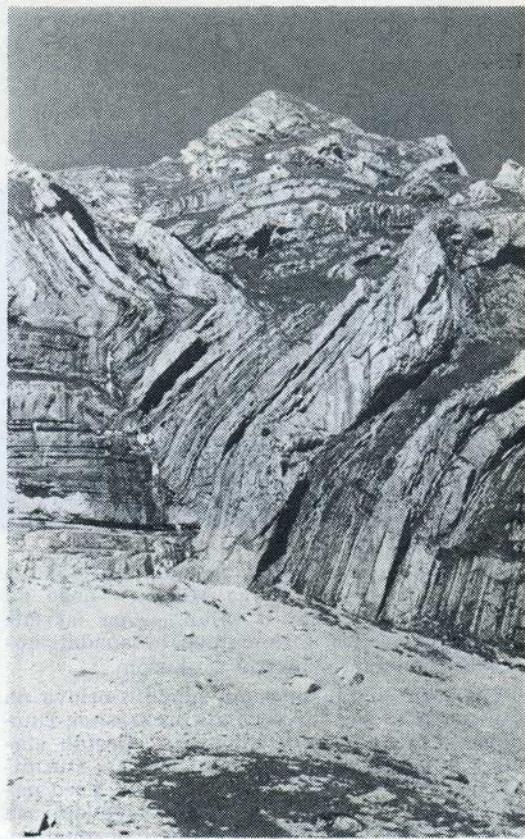
— Ne idem ja gore — rekoh gledajući s podnožja u tu zastrašujuću, dostojanstvenu gromadu, strmu i okomitu koja je svojim rubovima parala plava nebesa.

— Ideš ti, draga, ideš! Nitko do sada nije odustao koji je došao do ovog prijevoja, pa nećeš ni ti.

Gledala sam dolje niz sipar, sasvim dolje, gdje se prostrla dolina okružena vijencem plavičastih vrhova a na dnu doline plavila su se dva jezera.

— Škrčka dolina sa svoja dva jezera, Veliko i Malo Škrčko jezero — reče Miloš. Uspoređuju je s Logarskom dolinom i ovaj predio se smatra najljepšim na Durmitoru. Ja ova dva jezera smatram očima moje planine, jer se u njima ogledava sva ljepota, kao što se u očima čovjeka ogledava ljepota njegove duše.

Sjedili smo i gledali duboko dolje, gdje su se prelamale nježne linije zelenih padina s oštrim linijama stijena. Taj oštri nagib prema dolini i okomica prema gore primorala nas je da šutimo i da se posvetimo

Šarenj pasovi (detalj)

Foto: B. Veljković

usponu. Prvi je išao Miloš, a zadnja ja. Odjednom se između mene i Ljiljane pojavi nekakva gruba, kosmata, zdepasta dlakava gruda koja se penjala uz stijenu, držeći se markacije kao da je znala da svaki krivi korak vodi u propast.

— Kud ćeš, bre, kerušo, s tom stomačinom, pogubit ćeš svu svoju štenad — reče Ljiljana, ali ono je hrabro četvoronoške grabilo prema gore.

— Ovaj pas ide za nama iz Žabljaka — objasni jedan Švaba koji se našao iza mene.

Ispred mene se penjao kapetan Ive, malko blijeđ u licu, jer je vrag odnio šalu: nigdje klinova ni sajli, nigdje nikavog osiguranja, a stijena strma, krhka. Jedan krivi korak i odlepršala bi ti duša put nebesa. Još jedan mali zavoj, jedna stijena, i nađoh se na vrhu — pravo u Milošev zagrljav.

— Čestitam — povika Miloš iz svega glasa, a u naš zagrljav upadnu i kapetan Ive, Ljiljana i Dragan te tako sva petorica stajasmu zagrljeni dok se debelo kuće motalo oko naših nogu, keykalo i lajalo. Valjda smo mu se više dopali mi sa svojim veseljem nego hladni i šutljivi Nijemci. Švabe su nas gledali svojim hladnim ribljim očima kao da im ništa nije jasno, kao da se pitaju što je ovima pa se tako vesele.

— Eh, moj Šabavenci — rekoh, za kapetana Ivu iz Rijeke, za mene iz Zadra, za Ljiljanu i Dragana iz Beograda velik je uspjeh doći iz jednog kraja zemlje u drugi, naći se zajedno i popeti na vrh ove planinčine. Za tebe možda nije ništa, za tebe je ovo možda mačji kašalj, ali brate mili, pa i da jeste nešto veliko, ne znaš se ti veseliti. Zato gledaj hladna nebesa koja odgovaraju tebi i tvojoj naravi.

— Was? — upita Šabovo.

— Niks — rekoh ja, a Šabovo se konačno nasmije.

— Šuti, ipak ti se nasmijao — reče Dragan.

— Ovo mi je 102. uspon na Bobotov Kuk — konstatira Miloš.

— Hura! Čestitamo, starino naša! — povikasmo sva četvorica pa mu se ponovno uvalismo u naručaj.

— Mislim da će mi ovo biti posljednji veći uspon, ipak osjećam kako mi klecaju koljena — reče kapetan Ive.

— Hajde, de, bit će još uspona, dok je glava na ramenima — tješi ga Miloš — nego da sada ubacimo nešto u kljun — pa iskrne ranac naopako, a iz ranca počeše ispadati kokekavke dakovnije, birane s ukusom.

Ugnijezdili smo se poput gladnih orlova na samom vrhu tog surovog, ali prekrasnog Durmitora, žvakali dobre zalogaje i okretali glavu kao čekrk, diveći se vidicima. A Durmitor — prostro se pod našim nogama, pred našim očima, u svoj svojoj ljepoti i veličini, sa svim svojim vrhovima, imenim i bezimenim, samotnim i dalekim, sa svojim oštrim zupcima, raskomadan, rascijepljen, a ipak tako lijep u svojoj veličini.

— Samoča veličanstvenih — reče Dragan, okrećući se oko sebe.

— Tako se ne promatra vidik s vrha — prigovorih ja, sjećajući se Jožeta Debevcu i njegovog savjeta kada smo bili na Prehodavcima: »Kada se nadeš negdje na vrhu ili na kakvom vidikovcu odakle ti se pruža ljepta panorama, zbroji vrijeme koliko ćeš tu ostati i podijeli ga na četiri dijela, to jest na onoliko koliko ima strana svijeta. Tada stani, gledaj, promatraj i s vremenom na vrijeme zatvori oči, pa ćeš sve upamtiti, jer ako se budeš okretala u krug i likala 'vidi ovo, vidi ono!' u glavi će ti nastati takav kupus da ga nećeš srediti ni za slijedećih desetak godina.«

— Odlično — reče Ljiljana.

— Pa, dosta nam je dva sata.

— Znači, pola sata na svaku stranu svijeta. Miloše, da čujemo o Durmitoru, obećao si nam.

— Durmitor je Dinarska planina — počne Miloš.

— Nije valjda glava kupusa, vozi dalje — prekinem ga.

— Nalazi se u velikom prostoru između rijeka Pive i Tare koje se sastaju na Šćepan polju i čine Drinu.

— Znamo i mi da se ne nalazi u južnoj Americi, nego vozi dalje!

— Onda kupi moj vodič »Durmitor«, napisao ovdje prisutni Miloš Bojanović, i ne zafrkaji — reče Miloš.

— Naći ćeš suhe smokve a ne knjigu — rekoh. Napisao si je 1957. i nigdje je nema više u prodaji.

— Ajde, prestani gnjaviti, ti staro zakeralo — reče Ljiljana, nego ti nama lijepo reci što se sve vidi odatle, a o samom Durmitoru pročitat ćemo u Enciklopediji.

— Pa dobro — počne Miloš. Idemo najprije na zapad...

I svi smo se nasadili prema zapadu, a Miloš će, pokazujući nekakvom štapinom pojedine vrhove koji su se vidjeli toga lijepog septembarskog dana, ljeta gospodnjeg 1987:

— Eno ga, dolje je Veliko i Malo Škrčko jzero sa pozadinom Prutaša, Grude i Pivske planinice, duboko na sjeveru je Valoviti do sa nazubljenim grebenom Djevojačke grede. Iza nje se nalazi...

— Pa vi ste živa enciklopedija — reče kapetan Ive oduševljeno kada je Miloš završio.

— Au, bogamu, meni se sve izmiješalo — reče Dragan.

— Misliš li da je meni bolje, meni je sve skupa jedno more vrhova, samo što ovo more minuje, za razliku od onog Jadranskog koje se ljujla — dodam ja.

— Ljulja se meni u glavi — reče Ljiljana.

— Hm, gospodu je zaboljela glava, vidi, bogati! A mene nije, premda ovdje govorim od kada smo se popeli gore. Ne date mi ni da čestito prezalogajim.

Malko smo zatvorili oči, pa uzeli dalekozor i na smjene gledali u ocean samotnih, dalekih vrhova koji su se očrtavali obasjani podnevnim suncem. Dan je bio vedar kao staklo, sunce upeklo, nigdje ni jednog oblačka, a negdje visoko, visoko, nad našim glavama preletio bi avion, pa opet bi nastala tišina.

— Miloše, ne l'či li ti ono jezero dolje na koštu koja leži?

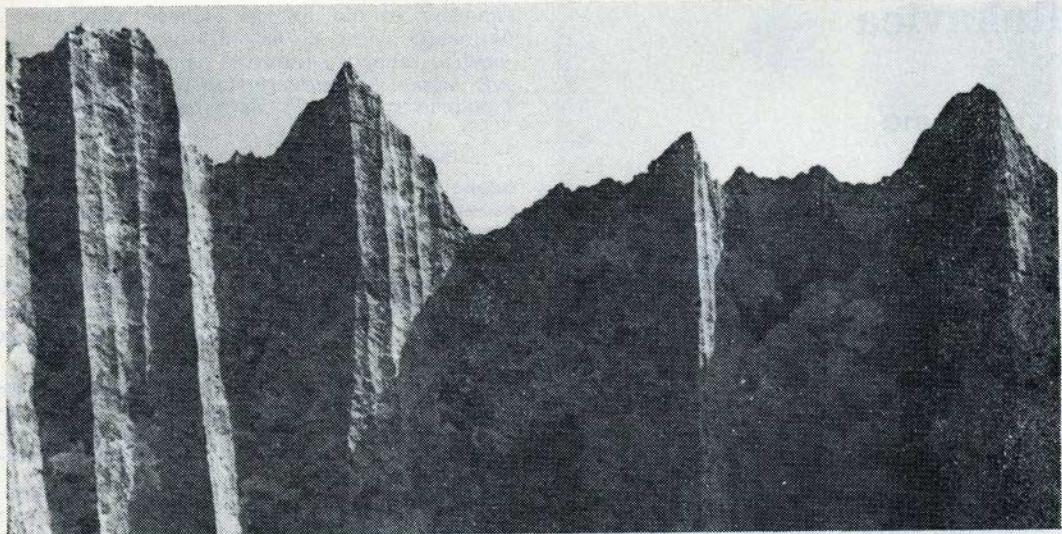
— Otkrila Ameriku — nasmije se Miloš i nastavi: — Ovo je jedina planina takve širine, visine i dužine koja nema planinarskih domova, niti ima transverzalu. A tako mi je lijep moj Durmitor, moja planina, moja starina — tužno završi Miloš.

— Ha — rekoh ja, — da je kojim slučajem Durmitor u Sloveniji bio bi na svaka dva sata hoda kakav dom ili sklonište i davno bi već postojala transverzala, ali naši mandamuktaši i janjeće brigade nisu zainteresirani za prirodne ljepote jer tu nemaju što drpnuti, pa prema tome Durmitor će ostati i dalje dalek, nedostizan, dostupan samo pojedincima koji volje planine.

— Dalek je i osamljen — reče Miloš.

— Osamljeni velikan — nastavi Dragan.

— Velikan nad velikanima — dovršim ja.

U Kamenoj galeriji kod Stapa

Foto: Dr. Z. Poljak

Kameni oblici

MIROSLAV MEŠTROVIĆ

ZAGREB

Covjeka koji hoda prirodom možda se ništa tako snažno ne doima kao pogled na neku stršeću hidrinu ili skupinu razno isprepletenih stijena koje ostavljaju sliku ljepeote, snage i nepobjedivosti.

Dvino je promatrati ih u punoj ljepoti bilo kad su obasjane zrakama izlazećeg sunca, bilo sunca u zalazu ili dok proviruju iz magle ili tamnih oblaka. Jedna stijena, a neobično mnogo slika!

Promatrač ih zadivljeno gleda i sa strahopostovanjem divi se toj masi i oblicima. Analizira ih postupno od podnožja pa do vrha od jednoga do drugog kraja. U pojedinim figurama traži sličnost s nekim živim bićima ili predmetima iz svakidašnjeg života.

Nije ni čudno što su takve stijene u prošlosti raspaljivale ljudsku maštu i radale legende o svom nastanku. Te priče prenosile su se s pokoljenja na pokoljenje sve do današnjih dana.

Tisućeljetno djelovanje prirodnih sila stvorilo je oblike koji inspiriraju mnoge umjetnike da ih prikažu u svom viđenju. Jedan naš istaknuti umjetnik napisao je u svojoj knjizi: »Imam osjećaj da će moje najljepše skulpture ostati u brdima, u liticama neotkrivene — bar od mene — i da će se na njima odmarati orlovi... a ja sam iz gornjih slojeva ispečenih suncem i izgriženih

olujama i vremenom, rezao i pripremao tek makete za prave likove u velikim blokovima.«

Još prije pedesetak godina bila su mnoga mjesta s tim zanimljivostima nedostupna većem broju znatiželjnika. Za njih su znali samo domaći ljudi i pojedini planinari, jer se do njih dolazilo pretežno kozjim stazama. Poslijeratnom izgradnjom cesta i puteva te prirodne rijetkosti postale su pristupačne očima mnogo većeg broja ljudi.

Naši kraški krajevi puni su kamenih prirodnih fenomena. Prisjetimo se samo nekih od njih: Bijele stijene, Samarske stijene, Rožanski kukovi, Tulove grede, stijene u Velikoj i Maloj Paklenici i još mnogih više ili manje znanih i neznanih. Planinareći po našem krasu, osobito obroncima Velike Kapeline, nailazim na minijature kojekakvih kamenih oblika i ne mogu odoljeti da ih ne ponesem sa sobom. Do danas sam uspio sakupiti malu zbirku koja me u časovima opuštenosti podsjeća na pređene puteve i u mislima vraća u krajeve gdje slične figure strše kao kolosi, odolijevajući vijekovima svim prirodnim silama koje ih ugrožavaju.

Sretni smo što nas je priroda bogato obdarila, uz ostale, i tom ljepotom i bilo bi vrijedno da ih upozna što veći broj ljubitelja prirode, a napose mladi ljudi.

Rukavica

RUDO STARÍĆ
KARLOVAC

Zurim u snijeg naslonjen o svoje koljeno kao uporište pred sebe. Kapci se samovoljno sklapaju od umora. Dahćem isprekidano. Tutanjava u prsim udaljuje se, jenjava, nestaje. S druge strane od nekuda ulazi blažena tišina i kao da puni praznine u tijelu.

— Nisam znao da sam toliko prazan. Poput prazne mješine.

Disanje se sve više usporava a i udarci srca sve su ravnomjerniji: dum, dum..., dum..., dum..., dum...

— Zar je stvarno potrebno tako malo vremena da se opet sakupi rasuta snaga i da čovjek nastavi dalje ili je to privid?

Podignem glavu a tupa bol kao da se prelijeva amo tamo u glavi i širi se nezadrživo.

— Tako mi se spava. Samo malo ču zatvoriti oči. Na trenutak. Da sjednem? Da, trebalo bi malo sjeti.

U taj čas trzne uže. Otvorim teškom mukom oči a bolovi u glavi se još više probude, pojavičavaju se.

— Zašto nema neki otvor u glavi gdje bi se ta bol ispušila, izlila iz glave i otišla u zrak?

Pogledam na sat.

— Što? Uspon je već ušao u šesnaesti sat!

Ponovni trzaj užeta podsjeti me da moram krenuti. Zapleše, strugne po ledenoj plohi a tisuće zaledenih zrnaca oslobođeno svojeg staništa zašutiši poput svile, slijevajući se po kosini. Pričini mi se kao da se cijela padina kreće nizbrdo, nekuda daleko dolje u dubinu.

— Ah, to je samo varka. Ništa se ne kreće.

— Prema tornjevima, prema stijenama, prema vrhu — izdrži još malo!

Noge poput poslušnih slugu dižu se krajnjim naporom i kreću po zaledenoj plohi. Skripi, lomi se ledeno tlo pod nogama, pod težinom. Pedalj po pedalj. Približavam se stijenama.

Brojim u sebi: jedan... dva... tri... deset... jedanaest. Samo da stignem do dvadesetog koraka. Tutnjava sve burnije i burnije nadolazi odnekuda iz dubine tijela. Osluškujem je u hodu.

— Četrnaest... petnaest... a... ha... a... ha... a... ha...

Disanje postaje sve neravnomjernije. Srce kao da je podivljalo. Osjećam pritisak, otkucaje i u nosu i ušima. Otkuda to? A ako mi puknu bubenjići? Kakav grozan pritisak.

— Još samo pet koraka. Izdrži. Slušaj me! Još samo pet pokreta nogama i dolazi blaženi odmor. Lijeva, de...sna, li...je...va, de...s...na. No, još jedan korak. Uh, što bole bubenjići. Kakav je to pritisak u bubenjićima? Odmor. Ma što uopće ona znači? Ta riječ. Kako se ta slova samo slažu, spajaju, povezuju unutra u glavi i određuju ti potrebu? Tko s tim upravlja? Ja? O D M O R.

Evo i onaj kozorog na početku ledenjaka, ako je umoran sjedne kad mu je volja a pojma nema o slovima, riječima. I u njegovoj glavi se nešto slaže i određuje potrebu. I on znade kada je gladan, umoran, pospan, kad prijeti opasnost. A mi, ljudi, sve zaokružuje-

Uspon na Gran Paradiso (4061 m) preko ledenjaka Tribolazione

mo u neke rečenice, brojke, okvire, vremen-ske razmake. Trudimo se da nešto objasnimo a ti opisi toliko su skromni i bijedni u uspo-redbi s onim što doživljavamo oko sebe. Sve je to glupo. I ledenjak, i stijene, i brojke, i bol, i ovaj uspon.

— Devet... naest, dva... dva... deset.

Srušim se, strovalim se na koso zaledenu plohu. Glava mi se zarila u snijeg. Vjede se zatvore na očima same od sebe. Kakav užitak!

— Žedan sam. Užasno sam žedan. Oh, ka-ko bih zaspao.

Pakleno lupanje srca popušta. Nestaje, od-lazi negdje u dubinu, prema Cogneu.

— Ne, neću više misliti. To mi samo poj-ačava bolove u glavi. A brojanje! Kakvi su to napori. Neću više niti brojati.

Osjetim hladnoću na licu. Baš mi prija.

— Ha, ha! Kako sam jučer ispaо glup u dolini s onim pastirom? Ja njemu: Bona se-rra, a on odvrati: Bon soir!

Osjetim neko olakšanje u prsim. Otvorim oči. Prokleti bubnjići. Stjenke bubnjića kao da titraju. Okrenem se, malo podignem. Po-gled padne na razrovani ledenjak ispod me-ne. A koliko je trebalo sati upornog razmiš-lijanja da zaobidemo i preprijećimo te nebro-jene pukotine na njegovim ledima? Izgledaju kao tisuće gladnih usta. Zijevaju i čeka-ju. Kako je to bilo na početku zabavno a sada je svaki pokret tisuću bolnih napora. Sada smo na njegovom gornjem rubu, izmr-čvareni i poput klatilica se njišemo. Samo da stignemo do stijena. Mrzim te snježne plohe. Mrzim ih. Užasno ih mrzim. Pritisak u bubnjićima i nosu popusti. Napetost je kao splasnuta. Osjećam kao da nešto teče iz no-sa, ustiju, uha.

— Ne, to je nemoguće...

Ledeni vjetar od zapada dobro me pro-drma. No, još i to!

— Da nije krv? Rukavicom predem preko nosa. Osjetim bol i pogledam u rukavicu. Ru-kavica je krvava. Ipak teče. Možda teče i iz uha? Da, sigurno teče iz uha. Skinem ruka-vicu i pipnem nos.

— Uh, što боли. Pa, imam posjekotinu na nosu. A, otuda teče krv, a ne iz nosa.

Pipnem ušnu školjku. Gle! Nema krvi na prstima. Ne, to nešto nije u redu. Još jednom pipnem uho. Ništa. Stvarno ništa. Dakle sve mi se pričinilo.

— Čekaj, a gdje je rukavica? Gdje sam stavio rukavicu? Prokleta rukavica. Ma gdje je? Gdje sam je stavio?

Uhvati me paničan strah. Kružim očima oko sebe po kosini. Vidim mrlju krvi na ledu gdje sam turnuo nos kad sam se bacio na odmorištu na kosinu. Kroz naočale primjetih kako se rukavica sporo kreće po zakošenoj plohi, udaljava, kliže.

— Ako ode, što tada? Stala je. Vidi! Ona je stala. Oh, kakvo olakšanje. Molim te, ne miči se. Pričekaj me!

U glečeru

Opet puhne ledeni vjetar tamo od Francuske. Da bog da bio proklet. Gdje si bio do-sada? Podigne je i krene, polagano pa sve brže. Osjetih hladnoću u prstima.

— Uh, kako dolazi brzo hladnoća, a tek je prošlo par trenutaka. Stišćem prste. Vidi vra-ga, jagodice već ne osjećam. Dakle počelo je. Zatvorim oči.

— Stani, daj stani! Molim te lijepo. Kako sam bio glup i skinuo rukavicu. A... što će biti poslije? Kako ću u stijeni bez rukavice?

Otvorim oči.

— Vidi, gle! Ona je stala. Stvarno, stala je. Pa kako je mogla stati?

Rukavica je udarila u neku ledenu izbo-činu i nasjela kao ukopana. Odahнем.

— Moja vunena rukavica je stala. Herma-ne, rukavica je stala. Vidiš kako me sluša. Hermene, rukavica me sluša!

Neka divlja snaga iskrse, provali iz mene i pojurim u dubinu. Prosto se sunovratim.

— Stoj! Stani, kretenu jedan! Sve će otici u nepovrat. Samo jedan nepredviđeni po-kret...

Stanem kao ukopan. Mimo mene prolaze otkinuti komadi ledene kore i klize. Jedan oveći komad udari, nadigne rukavicu i ru-kavica se pomakne. Zatvorim oči. Dignem

Clečer pod Gran Paradisom

naočale. Polagano otvaram oči i zurim u dubinu. Zabole me oči od bjeline.

— Nema je. Ode. Ne, ipak je tamo dolje. Samo se pomakla. Vidi, ona čeka. Hermane, ona me čeka. Čeka me!

Oprezno, usporeno krenem ulijevo po nakočenoj strmoj plohi. Spuštam se polagano u velikom luku. Već sam prošao posljednje odmoriste. Nastavljam dalje. Već sam ispod nje i krećem desno ispod rukavice.

— A ako je zakači uže? Vidiš, na to nisam mislio. Koliko uzaludnih napora i to ovdje! Sve bi moglo propasti. U trenu.

Sada sam točno ispod rukavice. Blago tržnem užetom. Rukavica iskoči s izbočine i krene. Prokleti cepin. Sad mi stvarno smeta iako je zakačen o ruku. Ispružim ruke. Još tren. Sada! Odahнем. Osjetim olakšanje u prsima. Rukavicu sam čvrsto držao u prstima. Navučem je na ruku. Neka toplina kao da prostruji, teče od laka prema pesti ili mi se to samo čini. Osjetim vunene kovrčice kako draškaju, grebu po promrzloj koži. Kakav je to divan ugodaj. Stavim ruku pod mišku. Sjednem na kosinu. Sjedio sam ne znam kako dugo.

— Prema stijenama. Moram krenuti gore što brže.

Vjetar ponovno nasrne još snažnije. Dignem se i krenem.

— Jedan, dva tri... osam. devet, deset...

Kratak odmor i opet krećem uzbrdo. Opet brojanje. Ulazim među granitne stijene. Sivo-smeđi blokovi izmijenili su tlo pod nogama. Nema više one proklete bjeline oko nas. Herman i njegova supruga čekaju me u zavjetrišni. Usprkos očiglednoj iscrpljenosti od pre-

življenog, što mi se vidjela na licu, Herman prozbori:

— Ništa te nisam razumio ali osjetio sam svaku tvoju riječ. Znaš, da si izgubio rukavicu dao bih ti...

I izvadi vunene čarape iz ruksaka. Nisu rukavice, ali čuvale bi ruku od ove neugodne hladnoće.

Herman je krenuo prvi u stijenu u pravcu vrha.

DODATAK

Jedno od najljepših planinarskih područja u Italiji sigurno je područje nacionalnog parka Gran Paradiso. U ljetu 1964. godine s Hermantom Geierom i njegovom suprugom krenuo sam na uspon na najviši vrh, Gran Paradiso (4061 m), iz doline Cogne (1534 m) preko Ghiacciaio della Tribolazione. Uspon je trajao od 2 sata ujutro da bismo navečer oko pola deset stigli preko vrha u rifugio Vittorio Emanuele (2732 m). Svladavajući velike visinske razlike, najveće poteškoće zadavao nam je ledenjak, koji smo uspješno savladali nakon velikih napora. Inače je klasičan i najjednostavniji uspon na ovaj vrh iz doline Valsavaranche preko spomenutog planinarskog doma Vittorio Emanuele. Nekoliko godina poslije još je jedna grupa karlovačkih planinara (Andelko i Lidija Stanić te Zdenko Dijačić) izvršila uspon na spomenutu vrh. Područje nacionalnog parka djelomično se dodiruje s nacionalnim parkom Vanoise u Francuskoj gdje se nalazi poznato skijaško područje Val d'Isere. Dodatne podatke o ovom području dao je Emin Armano u »Našim planinama« 1979 (strana 119). Ovo područje je najbogatije u čitavim Alpama kozorozima, a ne kako je u tom članku spomenuto, divokozama, što je velika razlika.

U Zasavskom gorju

JASENKA FRELIH

ZAGREB

Prvi mjesec. Svjesna sam da nema ništa od Alpi ni ostalih divnih planina na koje bih rado otišla, ali prerizično je u ovo doba. Odlučujem se za Zasavsko gorje i zovem prijatelja da idemo zajedno. On prihvata prijedlog i već drugi dan (subota) krećemo na put. Dan je osvanuo tmuran, počela je kiša, ali našu volju ništa nije moglo uništiti, premda su nas kod kuće cijelo jutro nagovarali da ostanemo. Otišli smo već klasičnim vlakom u 8,55 h za Zidani Most.

U »Zidancu« smo oko 10,30 sati, a kako smo došli do Laškog, bolje da ne pišemo. To je ono — »Snadi se druže«, vidjet ćete i sami ako vas ovaj opis puta potakne na istu akciju. Već oko 11 bili smo u Laškom, popili (naturally) pivo, presukli se u najdražu nam, planinarsku odjeću, pa put pod noge. Cijelo Laško je »izmarkirano« oznakama za Smohor. Put vodi kroz selo. Malo smo se požurili već na početku (strašno volimo lavež pasa, pa eto!), a nakon jedno sat vremena (nije pouzdano) zađosmo i u šumu. Put je predivan, nije strmo (toga smo se najviše bojali).

Cijelo vrijeme pratilo nas je sunce, a odjednom — naoblacišlo se, počeli su padati »komadi leda« (promjera pol cm), sijevati munje, a zatim i gromovi. Po onoj staroj — »U strahu su velike oči«, već sam vidjela svoj ruksak s metalnim šipkama glavnom metom groma. Premda sam se smijala, u meni je cijelo vrijeme lebdjelo — »Što ako?«. Počeo je i snijeg, spustila se magla. Pet minuta prije doma naišli smo na neku brvnaru. »Da se sklonimo?« »Ma ne, idemo dalje.« I u magli nazriješmo dom. Iz dimnjaka — koluti života.

Uđosmo. Tek nekoliko Slovenaca. Odmah se upoznasmo, divni ljudi. Željela bih svima svratiti pozornost na ovaj prekrasni dom.

Izuzetna ljubaznost domaćina, sve tako jednostavno, srdačno. Iako se dom nalazi na visini od 778 m, nije »civiliziran«, a opet — posjeduje sve kako bi se ljudi osjećali ugodno. A spavanje? Bolje da ne kažem kako jeftino, sve mislim da se domar možda prevario, pa ne bih htjela da me lovi po Zagrebu.

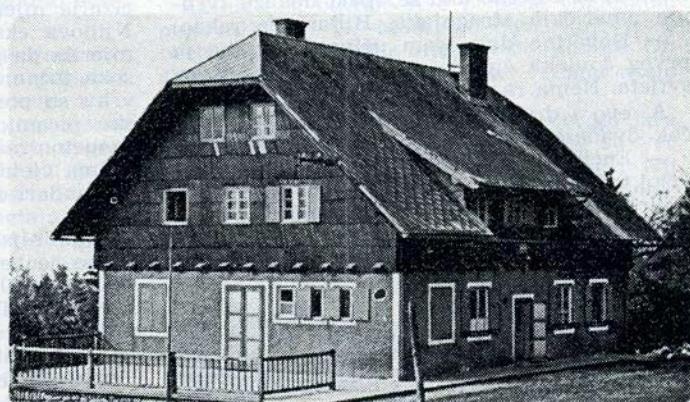
Poslijepodne smo prošvrljali oko doma — prekrasni tereni pod snijegom. Rano smo otišli na »ćorku«, a sljedeći dan — ponovo po planinama.

Već sam osjećala sjetu — »Ubrzo, pa doma!« Krenuli smo prema Kalu, no putem smo se dosta spuštali, a marke se izgubiše. Ipak, logikom stigosmo do jedne. (»A gdje su ostale bile?«) Sreći nije bilo kraja. Zadnjih pola sata je prekrasno. Sve same suncem obasjane livade.

Odjednom, pred nama strelica za Mrzlicu. Rekosmo — »Nema veze, ionako smo i na nju mislili!« Čekao nas je oistar uspon. Poslije smo morali malo krpati hlače, ali tko sad mari za to? Mrzlica (1122 m) je prekrasna, pred nama se otvorile široki vidici. Uživali smo.

Nismo više imali puno vremena za Mrzlicu, krenuli smo na Kal (30 min). Tu smo se, s obzirom na prva dva mjesta — razočarali. Hrpa automobila, a ljudi su nas onako blatne gledali s prezironom. Jedva smo čekali da odemo.

U društvu s još dva planinara (60-godišnjaci — fantastična škvadra) spuštali smo se dolinom Boben do Hrastnika. Put je prekrasan, pun proljetnog cvijeća, zelenila i krava. Iz Hrastnika za Zidani, pa doma. Umorni i tužni zbog rastanka, obećasmo — vratit ćemo se.

Planinarski dom na Smohoru
(778 m)

Čogori nadvisio Čomolungmu?

RADIVOJ KOVAČEVIĆ

SRIJEMSKI KARLOVCI

Dva su događaja utjecala da se službeno drugi po visini vrh na svijetu — Čogori ili K-2 — nade u centru pažnje svjetske javnosti. Početkom prošle godine su ovaj vrh u zapadnom dijelu Himalaje, poznatom i pod imenom Karakorum, Amerikanci unaprijedili u najvišu točku zemljine kugle. Za četiri metra, javile su sve svjetske agencije, Čogori je nadvisio Čomolungmu (Mount Everest). Izmjereno je da je visok točno 8852 metra. Druga vijest stigla je početkom ove godine: Andrezej Zawada, čuveni poljski alpinist, organizirao je tridesetočlanu ekspediciju od najiskusnijih penjača iz Velike Britanije, Kanade i Poljske koja ima za cilj da se vrha K-2 domogne u zimskim uvjetima. Ovaj pothvat proglašen je za »suludu ideju«, jer »ljudozdera« — kako mnogi još nazivaju K-2 — zimi nitko nije savladao. Dok ovo pišem još ne znam rezultate na ledniku Baltoro.

No, vratimo se Amerikancima i njihovom otkriću. Raspolažemo s dvije verzije: jednom koju su u svijet plasirale novinske agencije, a druga je direktno s izvora.*

Vijest je djelovala kao grom iz vedra neba — Everest nije najviši na svijetu. Novinska verzija rezultata mjerjenja koje su izveli naučnici s univerziteta u američkom gradu Seattlu kaže da je Čogori četiri metra viši od Čomolungme. Doduše, javljeno je, ovo je samo privremeno, jer istom metodom žele izmjeriti i visinu Everesta, pa će se tek tada znati pravotno stanje stvari: kome pripada primat najvišeg u svijetu?

Na vijest da je Čomolungma izgubila visinsku trku na putu ka zvjezdama prvi je reagirao, a tko bi i drugi, sir Edmund Hillary, koji se, sjetimo se, 28. svibnja 1953. godine sa šerpasom Norgajem Tensingom kao prvi čovjek popeo na vrh. Čuveni alpinist je izjavio da je već navikao na povremene tvrdnje kako Everest nije najviši na svijetu. Upitan kako bi se osjećao ako se, ipak, dokažu tvrdnje američkih stručnjaka, Hillary je rekao:

— Dovoljno dugo sam uživao reputaciju prvog čovjeka čija je nogu kročila na Krov svijeta. Nema razloga da žalim.

A, evo i druge verzije, po kojoj je Čogori čak dvadeset metara viši od Čomolungme.

— Enciklopedije i sva naša znanja o najvišoj točki naše planete grijese — tvrdi Georg Wolestrin, astrofizičar s univerzitetom »Washington« u Seattlu. — Najviši na svijetu je K-2 za koji se smatralo da ima »svega« 8611 metara.

* Danas je dilema riješena: Everest je viši. Uoči odlaska naše alpinističke ekspedicije na taj vrh, u kojoj je autor zadužen za publicitet (po zanimanju je novinar), bit će zanimljiva kronologija dosadašnjih uspona jer će ona dobro ilustrirati kakav zadatak očekuje naše alpiniste.

Wolestrin je i iskusan planinar. On je bio član američke ekspedicije, u ljeto 1986. godine, koja je bezuspješno pokušala osvojiti »planinu nad planinama«, kako ju je prozvao Reinhold Messner.

— Dogodilo se to u lipnju 1986. godine — priča Wolestrin. — Nalazili smo se u baznom logoru na ledniku Baltoro, na mjestu zvanom Suget Jangal. Moral članova ekspedicije nije bio na nekom zavidnom nivou. Snježna oluja bjesnila je nekoliko dana i vrh Čogori, kako Pakistanci nazivaju K-2, beznadno se gubio u magli. Imao sam dosta vremena da se bavim svojim radio-prijemnikom koji je u stanju da odredi svoj položaj u metar točno na osnovi radio-signala što ih emitiraju sateliti za navigaciju lansirani u orbitu iznad Zemlje. Uhvatio sam jedan koji je upravo prolazio pod pravim kutom prema K-2 i on mi je s maksimalnom preciznošću odredio visinu na kojoj sam se nalazio: 4164 metra, a to znači 250 metara više nego što je stajalo na našoj karti. A to, priznat ćete, nije mala razlika. Ako se na osnovi ovog podatka izvrši ispravka, vrh K-2 je viši od Mount Everesta za preko dvadeset metara.

Novost je brzo protutnjala svijetom i izvalila pravu buru protesta među kartografiima. Govorili su:

— Wolestrin je samo jednom mjerio, uz to još i posredno, jer se nije popeo na vrh... On je govorio o nadmorskoj visini ne navodeći uopće kako je ona određena.

Medutim, uporni astrofizičar se ne predaje:

— Utvrdi li se da je visina koju sam »uhvatio« u stvari izazvana novom visinom geoide, možda će se ispustaviti i da je Everest viši za 250 metara. Medutim, Everest objektivno ima malo sanse da poraste jer su na njemu već obavljena najpreciznija mjerena.

Visina Čomolungme mjerena je i »pješke« i pomoću satelita. Direktno, do sada, najpreciznija mjerena su obavili kineski alpinisti. Njihova ekspedicija je 27. svibnja 1975. izmjerila da je najviša točka naše planete visoka točno 8848 metara i 12 centimetara. Na vrhu su postavili aluminijsku trigonometrijsku piramidu, koja se tamo i danas nalazi »zabetonirana« vječitim ledom i odolijeva nältema vjetra koji su na vrhu uraganski. Njihovi udari dostižu brzinu i do 300 kilometara na sat.

Aluminijska piramida na Krovu svijeta zapravo je reflektor prema kome su laserske zrake uputile dvije nezavisne ekipe: kineska i indijska. Dobile su rezultate koji se gotovo u milimetar poklapaju s visinom koju su prije trinaest godina izmjerili kineski alpinisti.

Misterij K-2 ostaje otvoren i treba vjerovati da će već ovog ljeta nova američka

Cogori
ili K 2

ekspedicija, koja se spremala na lednik Baltoro, obaviti nova mjerena Čogorija i to preciznije nego što je učinio Wolestrin.

Zahvaljujući upravo ovim dogadjajima K-2 je »ušao u modu«. O njemu se sada više govori nego o Mount Everestu. A i alpinističke ekspedicije su sada ovamo navalile tražeći nove puteve ka vrhu.

Ovo je bila i prilika da se bolje upoznamo s K-2, koji je među alpinistima dobio i nadimak »ljudožder«. Samo lani, u ljetnoj sezoni, na njegovim padinama život je izgubilo šestnaest ljudi.

Koliko je Everest plijenio ljude svojom visinom i spoznajom da je najviši na svijetu, dotle je Čogori ili K-2, iako vjećito drugi, izazivao čovjekovu znatiželju svojim izgledom. Prvi istraživači ovog dijela Himalaja, s početka dvadesetog stoljeća, prozvali su ga i »kraljem ledenog jezera«. A to ledeno jezero je glečer Baltoro, dugačak 58 kilometara, koji se rada u podnožju Čogorija i nestaje u priotakama svete rijeke Inda. Zaljubljenici himalajskih visova obično znaju reći: Everest je najviši, Kančendunga (8585 m) najraskošnija, a Čogori ima osobine oba gorska velikana. Od kada ga je čovjek otkrio, pa do danas, bio je simbol nepristupačnog vrha, a to je preko tri tisuće metara visoka stijena, koja izrasta

iz lednika i završava među zvijezdama. Na njegovim padinama nema sigurnog nogostupa — toliko je okomit da ovuda neprestano tuntne ledene i kamene lavine.

Velikan, koji je privremeno proglašen za naj-naj na svijetu, ima dva imena: domoroci ga nazivaju Chogo-ri što u prevodu znači »Velika planina«, a geodeti su ga, još i ne znajući točno njegovu visinu, krajem prošlog stoljeća jednostavno prozvali »k two« (engl. kej tu) tj. K-2. Ovo drugo ime je jednakovo u upotrebi kao i domorodačko.

Zasluga za otkriće K-2 pripada engleskom pukovniku T. G. Montgomeriju, koji je u bespuće Karakoruma stigao 1856. godine. On ga je prvi izmjerio i vrh je neko vrijeme nosio njegovo ime.

Prvih decenija ovog stoljeća u Evropi jača interes za Himalaje. Centralne Alpe su već »sitne« za sve veće apetite alpinista i oni nove izazove traže u dalekim azijskim planinama. Najagresivniji su Englezi — kreću gotovo na sve vrhove čija visina nadmašuje 8000 metara. Nažalost, uz velike ljudske žrtve ovi vrhovi odolijevaju čovjeku. Najzad, početkom lipnja 1950. godine iz Nepala stiže vijest: Maurice Herzog i Louis Lachenal su prvi ljudi koji su kročili na jedan vrh iznad osam tisuća metara: savladana je Annapurna (8078 m).

S proljeća 1902. godine put K-2 kreće prva evropska ekspedicija. Na čelu joj je Oskar Eckenstein. Pored trojice Engleza, on je u ekipi uzeo još dvojicu Austrijanaca i jednog Švicara — oni su tih godina bili najbolji alpinisti u Evropi. Kada su dospjeli pod K-2 tek tada su shvatili koliko je čovjek ovdje sićušan u odnosu na prirodu. Iznad njih vrh s prijetećim strminama, ledom koji im visi nad glavom i obrušava se tisućama tona. Nisu se čestito ni zagrijali, a odlučili su se: nazad! Shvatili su da ovdje nemaju što da traže. Izazov je ostao.

Sedam godina poslije ka vrhu kreću Italijani. Predvodi ih tada čuveni istraživač vojvoda Luigi Amadeo Degli Abruzzi. Ni oni nisu uspjeli. Jedino su konstatičari da je na vrh moguće stići preko jugoistočnog grebena, koji su krstili — Abruzzeski greben.

Kroničari Himalaja zabilježili su da je tek 1929. godine krenula nova ekspedicija prema K-2. I ovoga puta su to Italijani. Žele primat na Čogoriju. Na čelu ekspedicije je opet jedan vojvoda. Ovoga puta to je vojvordin nećak, Roberto Spoletto. Našavši se oči u oči s »planinom nad planinama« Italijani su se zadovoljili samo geološkim istraživanjima oko lednika Baltoro i izradom preciznih topografskih karata.

Priče o »strašnom vrhu« kolaju Evropom. Time je izazov veći. Odolijeva novim jurišima ekspedicija: 1934, pa 1936, 1937. i 1938. godine.

Vrata uspjeha odškrinuli su Amerikanci 1938. Njihova ekspedicija, koju je predvodio Charles Houston, uspjela je da se »okači« na Abruzzeski greben i stigne do 7925 metara. Do uspjeha — do vrha — dijelilo ih je tada 686 metara. Pobjeda je ostavljena nekom drugom.

Već sljedeće godine Amerikanci ponovo jurišaju na K-2 i ovoga puta stižu do 8390 metara. Međutim, taj uspjeh plaćaju visokom cijenom — u vječitom ledenom zagrljaju ostaju alpinisti Dudley Wolf i trojica nosača. Ni ostali članovi ekspedicije nisu dobro prošli: većina ih je zaradila teške promrzline na rukama i nogama i mnogi su ostali bez šaka i stopala.

Zatišje u Himalajama trajalo je do pedesetih godina ovog stoljeća. Među alpinistima se uvodi neka vrsta fer pleja — znalo se tko gdje i kada ide. Englez su za sebe rezervirali Mount Everest, Nijemci su jurišali na Kančendžungu i Nanga Parbat, a Amerikanci su zadržali K-2. Doduše, i Italijani imaju Čogori na oku, ali šute i čekaju priliku da ovamo krenu.

Krajem svibnja 1953. godine na ledniku Baltoro je ponovo Houston. Njegov plan je bio sulud: želio je da na vrh stigne bez boca i maski za kisik, a upravo je tih dana engleska ekspedicija, baš zahvaljujući ovom »dodingu«, uspjela da stigne na Krov svijeta.

Nažalost, za Houstona i njegove odlično pripremljene članove ekspedicije učinak je bio više nego skroman: stigli su samo do 7650 metara, gotovo tri stotine metara niže nego što se poopeo prije petnaest godina.

Vraćajući se u dolinu, na putu je srelo malu ekipu Italijana. Djelovali su kao obični trekingaši, a ustvari bila je to izvidnica budućih pobjednika. Na čelu im je bio profesor Ardit Desio, koji je Houstonu objasnio da su, eto, krenuli samo »malo da osmotre K-2«.

Krajem travnja 1954. godine u pakistansko selo Skardu stigli su talijanski alpinisti. Sa sobom su donijeli šesnaest tona prtljage. Kolona od šest stotina nosača krenula je s tovarima na dvotjedni marš do baznog logora. Našavši se na ledu i svježem snijegu nosači, nenavikli na ovakvu hladnoću, pobacali su prtljagu i glavom bez obzira pobegli u dolinu. Desio se našao na mukama, ali je nekako uspio da privoli desetak najodvražnijih nosača koji su sedmicama prenosili prtljagu do baznog logora. Smjestili su se na jednom morenskom nanosu lednika Godwin Austen, ogranku glečera Baltoro.

Italijanima nije bio nepoznat put Abruzzeskim grebеном. Utrli su im ga Amerikanci. Desijevim alpinistima ostalo je »samo« nekoliko stotina metara do cilja. Za to im je trebalo gotovo mjesec dana rada na padinama K-2.

Koju minutu poslije 18 sati, 30. srpnja 1954. godine, na K-2 zavijorila se talijanska trobojka Achille Compagnoni i Lino Lacedelli triumfalno su stajali na vrhu: Čogori je položen na pleća!

Nažalost, ni ova pobjeda nije prošla bez žrtava: Mario Puchoz umro je u baznom logoru uslijed iscrpljenosti.

Crata na vrh K-2 time su bila otvorena. Poslije šest godina na Baltoro stiže »džepna« američko-njemačka ekspedicija, ali bez uspjeha, pa tek 1975. nova ekspedicija: Amerikanci uzalud pokušavaju na vrh. Tek 8. augusta 1977. Japanci svoj dolazak pod K-2 krunišu izlaskom na vrh. Godinu dana poslije Amerikanci slave pobjedu, a 12. srpnja 1979. vrh dosežu Reinhold Messner i Michel Dacher. Redaju se, zatim, Japanci, Poljaci, Španjolci i ove godine — kreću Jugoslaveni.

Naime, u subotu 28. svibnja put Islamabadu, glavnog grada Pakistana, kreće jugoslavenska himalajska ekspedicija koju će, poređe vode Tomaža Jamnika, činiti još alpinisti: Filip Bence, Stane Belak, Bogdan Biščak, Tomo Česen, Rado Fabjan, Silvo Karo, Pavle Kožek, Damjan Meško i Andrej Štremfelj.

— Sredinom prošle godine od pakistanske vlade dobili smo odobrenje za uspon na K-2 — rekao mi je Jamnik. — Dozvola je data za južni steber, koji je osrednji penjački problem drugog vrha na svijetu. Ako tu nešto zapne, imamo i rezervni pravac: uspon preko zapadne stijene u jednom dahu tj. na klasičan alpinistički način.

»Jugoslavenske planine« – iz Čehoslovačke

RADIVOJ KOVACHEVIC

SRIJEMSKI KARLOVCI

Dok sam, prije jednog decenija, obavljao dužnost predsjednika Komisije za propagandu Planinarskog saveza Jugoslavije, pokušao sam protutriti ideju o izdavanju jedinstvenog vodiča po planinama Jugoslavije. Nažalost, i toga puta se pokazala naša jedinstvenost u nejedinstvu. Prije no što sam uspio detaljnije obrazložiti svoju ideju, već su se javili republičko-pokrajinski problemi: na kojem će jeziku vodič biti štampan, koje će sve planine u tom zamišljenom vodiču biti predstavljene, zašto samo neke iz »moje«, a više iz one »druge« republike-pokrajine. I tako redom. Čovjeka glava da zaboli od republičko-pokrajinskih prtljaga koji smo u planinarskim rančevima donosili na sjednice Predsjedništva PSJ. Digoh ruke i od vodiča i bilo kakve pomislili da čemo imati takvu jednu knjižicu, o kojoj sam mislio da će biti najljepši i najčvršći most, bar našeg plani-

narskog jedinstva i zajedništva u SFRJ. Oduvijek sam smatrao, a od toga ne odustajem ni u trenutku dok ovo pišem, da su sve planine, od Đeđdelije do Jalovca i od Subotice do Lovćena — »naše« planine. Bez ikakvih republičkih, pokrajinskih i općinskih granica. Očigledno da svi ne misle kao ja. I već zaboravivši ideju o jednom lijepom, preglednom i posve korisnom vodiču po planinama Jugoslavije.

Prošle zime boravio sam u Visokim Tatramama. U Čehoslovačkoj. Setajući prekrasnom Tatranskom Lomnicom zastao sam pred knjižarskim izlogom prepunim svakojakih planinskih vodiča, monografija Visokih i Niskih Tatra, knjiga u kojima su opisani uspjesi čehoslovačkih alpinista na Daulagiriju, Ama Dablamu, Pamiru...

Protrljao sam oči jedanput, pa drugi put — »Jugoslavské hory«. Knjiga je zauzimala

JUGOSLAVSKÉ HORY

Stranci su nas prestigli i dali nam lekciju! — to je prva pomisao kad čovjek uzme u ruke planinarski vodič »Jugoslavské hory«.* Zar to nije trebao biti naš zadatak? Zašto se to dogodilo? Zar smo mi uistinu nemoci da ga napišemo? Ne, nismo nepismeni, Slovenija je pokrivena serijom vodiča, Hrvatska knjigom od 544 stranice, a ostale republike Smerkevom »Stijenama Jugoslavije«, a sjetimo se i »Vodiča po planinarskim domovima Jugoslavije« što ga je još davne 1957. objavio Planinarski savez Jugoslavije.

Objašnjenje zašto mi nemamo cijelovitog, makar i sažetog vodiča po jugoslavenskim planinama, vrlo je prozaično: nitko se ne želi ili ne može upustiti u takav financijski rizik. Sjetimo se: svih naših planinarskih vodiči tiskaju se u opreznoj nakladi od jedne do dvije tisuće primjeraka, rijetko više. A je li to uistinu takav rizik? Očito da nije kad Česi mogu tiskati »naš« vodič u 20.000 primjeraka.

Nažalost, onaj tko se ne bi bojao investicijskog rizika, a čiji bi to prvenstveni zadatak trebao biti, nema novaca koji je potreban za tiskanje. To je Planinarski savez Jugoslavije. Njegova komisija za izdavačku djelatnost i propagandu, kojoj sam na čelu više od godine dana, ima za takvu svoju djelatnost u financijskom predračunu predviđeno točno: nula dinara, nula para. U takvoj situaciji ne pomaže ni ona poštapalica »Snadi se druže!«. Ili da zamolimo Čehe neka nam oni tiskaju prijevod svoga vodiča?

Nismo u stanju da tiskamo vodič na svom jeziku, a što će tek biti s izdanjem na njemačkom i engleskom jeziku, kako traže strani turisti u našoj zemlji — a godišnje ih dolazi više od jednog milijuna. Eto, potpisani ima pripremljen »Vodič po planinama uz Jadran« namijenjen stranim turistima, ali tko će financirati prevođenje i tiskanje ovog vodiča u današnji financijski okružići?

* »Jugoslavské horie«, napisali Ladislav Jiráško, Lurček Leder i Josef Lorenc. Izdavač Olympia, Praha 1987. tisak Rudé právo v Brnu. naklada 20.000, 251 str. formata 11,5 × 22 cm. ilustrirano, s kartama u tekstu i u prilogu, broširano, ovitak u koloru, na češkom jeziku, cijena 29 Kčs.

A sada, nakon ove opravdane jadikovke o tome kako su nas stranci prestigli na jednom važnom kulturnom zadatku, nekoliko riječi o sadržaju češkog vodiča. Dakako da je slovenskim Alpama posvećeno najviše prostora, oko jedna trećina knjige. Ne samo radi atraktivnosti ovoga područja, nego se radi i o staroj tradiciji iz doba Austro-Ugarske (sjetimo se npr. Češke koće u Kamniškim Alpama). Uz to mala indiskrecija: jednom od tri koautora majka je Slovenka.

SR Hrvatskoj posvećeno je 35 stranica i to tako da je izabrano pet, po autorovu mišljenju, najatraktivnijih planina. To su Učka, Snježnik, Bijele Samarske stijene, Velebit i Biokovo. Svaka od njih prikazana je i s jednom fotografijom i geografskom skicom. Kao izvor podataka autorima je poslužio naš vodič »Planine Hrvatske«, što se vidi i iz popisa literature, ali, nažalost, drugo a ne treće, najnovije izdanje (1986).

U BiH su na 33 stranica obradene planine Prenj, Bjelašnica, Treskavica, Trebević, Jahorina i Magličeva skupina; u Crnoj Gori (50 stranica) Durmitor, Sinjaljevina, Moračke planine, Komovi, Bjelasica, Orjen, Lovćen i Prokletije; u Makedoniji (35 stranica) Šar-planina, Korab, Jakupica i, pod imenom Baba, Pelister. Loše je prošla Srbija: o njoj gotovo ni riječi. Dotaknuta je samo rubom Prokletije. To je ujedno i najveći privor vodiču čiji ga naslov obavezuje na minimalnu dozu sistematnosti. Očito je tome uzrok nedostatak literature, ali je vodič ipak mogao obuhvatiti bar Kopaonik i Suvu planinu na osnovi podataka iz transverzalnog dnevnika »Planine Jugoslavije«, a iz navedene literature se vidi da su ga autori imali na raspolaganju. Bit će da Srbija nije u akcionom radijusu čeških turista, možda i zato što je predaleko od Jadrana, najvećeg magneta za taj narod.

Na kraju, šteta što se taj vodič ne može dobiti u našim knjižarama, dobio sam ga u ruke tek nakon pola godine traženja, zahvaljujući slovenskom planinarskom publicistu Franciju Savencu iz Ljubljane. Ako ničim drugim, taj bi vodič našim planinarima mogao poslužiti svojim geografskim skicama.

Dr. Zeljko Poljak

centralno mjesto u izlogu, uz napomenu: »najnovije izdanje«. Česi su, na svojem jeziku, svojim planinarama ponudili vodič jugoslavenskih planina kakav mi, o našim jugoslavenskim gorama u ovom trenutku, samo sanjati možemo.

»Bez spora Jugoslavija je za planinare najzanimljivija evropska zemlja« — kažu autori u uvodu. Na sva usta hvale naše planine, a posebno ljude u njima. Opis svake planine propraćen je i odgovarajućom gribenskom kartom, što je još jedna posebna vrijednost vodiča.

Ono što me je posebno oduševilo, to je obrada baš onih planina koje su kod nas, bar kada je riječ o pisanom vodiču, terra incognita, a to se prije svega odnosi na Prenj, Bjelašnicu, Treskavicu, Jahorinu, Maglič, Bioč, Volujak, Trnovački Durmitor, Sinjaljevinu, Moračke planine, Komove, Bjelasicu, Lovćen, Prokletije — crnogorski i kosovski dio zajedno — Šar-planinu, Korab, Jakupicu i Babu.

Za ostale planine koje su obuhvaćene vodičem, korišteni su naši bedekeri pa ih otuda ovom prilikom i ne spominjem.

Svaki masiv interesantan za »običnog« planinara obrađen je tako da čovjek dolazeći u planinu ima predstavu o njoj u cijelosti. Ukratko su date osnovne karakteristike planine, uz posebnu obradu dijela koji je najzanimljiviji za planinarenje.

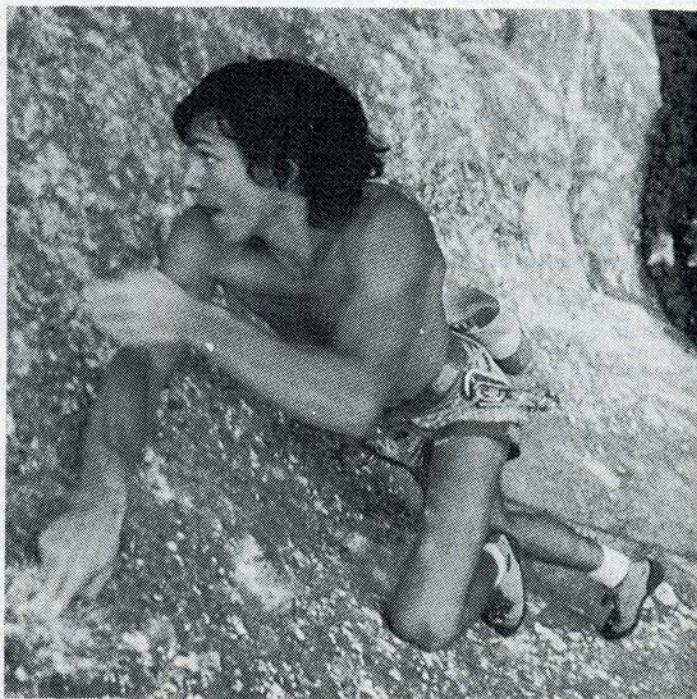
Samo kratka analiza, na primjer, planinarenja po Bjelasici može poslužiti za videnje kako su to Čehoslovaci uradili. U uvodnom dijelu o ovoj crnogorskoj planini objašnjeno je sve zanimljivo za planinare. Tada, kao i u obradi svih naših planina, dolaze na red ishodišne točke — Biogradsko jezero i Lubnica. Slijede zatim ture omeđene u satima i s kratkim opisom staze. Ukratko: civiliziran vodič, recept nekim našim budućim autorima ili autoru, kakav nam vodič po jugoslavenskim planinama treba.

Dok još prelistavam ovu knjižicu, ostaje uzdah! Kada ćemo i mi imati nešto slično — pitanje je na koje bi trebalo odgovor potražiti u Planinarskom savezu Jugoslavije.

A dogleđe: preporučiti jugoslavenskim planinarama da koriste ovaj češki bedeker, jer jezik njegov nije nerazumljiv, a cijena od 29 čehoslovačkih kruna (oko 2.000 din) nije bog zna koliko visoka.

Slobodno penjanje

• **Slobodno penjanje u svijetu.** Austrijanac Beata Kamerlander je u Verdunu (Francuska) ispenjao smjer Hat trick. Prvo je ispenjao sva tri uspona s ocjenom 8b (X). To su Les Braves Gents, Ne Courent Pas le Rous (ovo je bilo drugo ponavljanje, prvi je ponavljao Marc Le Manestrel, a prvi je ispenjao J. B. Tribout), Crime Pasionel i još smjer Echo-graphie. Kamerlander je ovako komentirao svoj smjer: Uzeo sam mjesec dana i nastudirao svaki milimetar smjera i ispenjao novi Hat trick 8c (X+). U Njemačkoj je najteži smjer Gattablastrer koji je prvi ispenjao Wolfgang Gulich (X+). Prvo ponavljanje Michael Schlotter. U Americi je najteži smjer To Bolt or not to Be u Smith Rocku (5.14a) koji je prvi ispenjao Tribout. U Južnoj Americi prvi smjer s ocjenom X je ispenjao Gulich (smjer Southern Confort). U svijetu je prvi uspon s ocjenom X ispenjan u Kaliforniji 1979: Tony Yuniro u Grand Illusion (5.13c, 8a+, X-/x). Četiri godine poslije u Evropi je prvu desetku u Nemačkoj ispenjao Jerry Moffat (smjer Face). Godine 1984. najteži smjer u Australiji je ispenjao Gullich: smjer Punks in the Gym (X+). Marc Le Manestrel je u Japanu ispenjao Packin-ko Gome (8b, X), a Stefan Glowach smjer Ninja (8b, X).

(Dare Božić)

Wolfgang Gulich u smjeru X stupnja

Dvadesetipet godina Koordinacijske komisije za speleologiju Planinarskog saveza Jugoslavije

Ing. VLADO BOŽIĆ

ZAGREB

Godine 1987. navršilo se 25 godina otkako je speleologija ušla u program rada PSJ, pa je prilika prisjetiti se na taj rad.

Inicijativa o formiranju nekog koordinacijskog tijela u PSJ koje će se baviti speleologijom potekla je iz KS PS Hrvatske još 1961. kada je KS PSH organizirala Prvi jugoslavenski spel. tečaj u Tounjima kojem su, u članova SO-a i Hrvatske, sudjelovali i članovi SO-a iz Srbije, BiH i Makedonije. Tu je u praksi došla do izražaja korist od međurepubličke suradnje pa je započeo i rad na organizacijskim pripremama u PSJ. Speleologija u PSJ tada još nije bila afirmirana a kamoli da je imala neku tradiciju, kao npr. alpinizam, pa je još postojalo nepovjerenje i sumnja u opravdanost uvođenja te djelatnosti u program rada PSJ.

Predstavnici PSH ipak su uspjeli ostvariti svoju želju i 1962. u PSJ osnovali Komisiju za alpinizam i špiljarstvo, koja je trebala rješavati dvije naoko slične djelatnosti. Kako spel. problemi u toj Komisiji nisu uopće rješavani, osnovana je dvije godine poslije (1964) Podkomisija za špiljarstvo u Komisiji za alpinizam i špiljarstvo PSJ. Nitko u ovom organizacijskom obliku spel. rad u PSJ nije došao do izražaja jer su se i dalje svi problemi Komisije za alpinizam i špiljarstvo rješavali samo na alpinizam. Zajedničkim nastojanjem članova KS PS Hrvatske i KS PS Srbije osnovana je 1967. na sjećici PSJ u Beogradu Komisija za speleologiju PSJ (KS PSJ).

Ovaj organizacijski uspjeh imao je odmah i svoj stručni nastavak, jer je KS PSH na inicijativu KS PSJ na Sljemenu iznad Zagreba iste godine organizirala Seminar o spašavanju iz spel. objekata, prvi takve vrste u Jugoslaviji. Interes je bio velik, bilo je 28 sudionika iz Hrvatske, Slovenije, BiH, Makedonije, Crne Gore i Srbije. Iduće, 1968. god. održan je prvi službeni sastanak KS PSJ u Zagrebu na kojem su sudjelovali predstavnici svih republika. Iste godine u jesen predstavnik KS PSJ sudjelovao je na 5. jugoslavenskom spel. kongresu u Skoplju, a krajem godine KS PSH je organizirala Savezni instruktorski seminar, opet na Sljemenu. I ovet je interes bio velik tako da je bilo 27 sudionika iz svih republika. Godinu dana poslije (1969) predstavnik KS PSJ sudjeluje na 5. međunarodnom spel. kongresu u Stuttgartu (SR Njemačka), a iste godine organiziran je i Savezni spel. tečaj u Sićevu (Srbija) s 23 sudionika iz 4 republike.

Ova nagla aktivnost KS PSJ. odmah nakon osnivanja, kao da je bila prevelik zalogaj za tu mlađu organizaciju, nosiocima aktivnosti kao da je ponestalo daha, jer u idućem razdoblju nastupa zatišje, barem što se tiče akcija KS PSJ. Međurepubličke suradnje je ipak bilo, npr.: na republičkom tečaju spašavanja iz spel. objekata koji je organizirala KS PSH u Breborici 1971. sudjelovali su i predstavnici iz Slovenije i Srbije.

Na sjećici PSJ održanoj 1971. u Sarajevu Komisija je dobila pridjev koordinacijska, tako da se od tada zove Koordinacijska komisija za speleologiju PSJ (KKS PSJ). Tada je bilo predloženo da se radi povećanja aktivnosti svih komisija PSJ njihovi sastanci održavaju na terenu, a ne u republičkim centrima. To je prihvaćeno i već iduće godine sastanak KKS PSJ održan je na Beljanici (Srbija). Te je godine predstavnik KKS PSJ sudjelovao na 6. jugoslavenskom spel. kongresu u Lipicama. Nažalost, tada je opet nastao zastoj, dje-

lomično i zbog finansijskih neprilika u PSJ, sve do 1975., kada je aktivnost obnovljena.

Od tada sastanci KKS PSJ održavaju se redovito svake godine, i to: 1975. na Matki (Makedonija), 1976. na Bijambarama (BiH), 1977. na Vogaru (Slovenija), 1978. na Beljanici (Srbija), 1979. u Zavallu (BiH), 1980. u Cetinju (Crna Gora), 1981. na Oštrenu (Hrvatska), 1982. na Glazutu (Slovenija), 1983. u Makedonskom Brodu (Makedonija), 1984. na Bukoviku (BiH), 1985. na Avali (Srbija) i Mosoru (Hrvatska), 1986. u Nikšiću (Crna Gora) i Glavici (Hrvatska), i 1987. na Glavici (Hrvatska).

Predstavnik KKS PSJ (obično jedan ili najviše dvojica) sudjelovao je na raznim spel. skupovima u zemlji i inozemstvu, i to: 1975. na III. međunarodnom sastanku o spašavanju iz spel. objekata u Werfenu (Austrija); 1976. na 7. jugosl. spel. kongresu u Herceg Novom; 1977. na sastanku Komisije za školovanje PSJ na Vršiču, na sastanku instruktora GSS-a u Kamniškoj Bistrici, na 7. međunarodnom spel. Kongresu u Sheffeldu (Engleska), na sastanku Međunarodne komisije za spašavanje iz spel. objekata u Engleskoj; 1979. na sastanku Međunarodne komisije za spašavanje iz spel. objekata u Tatrama (Poljska); 1980. na 8. jugosl. spel. kongresu na Borskem jezeru, na Evrooskom spel. kongresu u Bugarskoj; 1981. na 8. međunarodnom spel. kongresu u Bouling Greenu (SAD), na sastanku Međunarodne komisije za spašavanje iz spel. objekata u SAD, na Savjetovanju PSJ o skolovanju u Novom Sadu; 1983. na sastanku Međunarodne komisije o spašavanju iz spel. objekata u Miškolcu (Mađarska); 1984. na 9. jugosl. spel. kongresu u Karlovcu; 1985. na sastanku Međunarodne komisije za spašavanje iz spel. objekata u CSSR-u; 1986. na 9. međunarodnom spel. kongresu u Barceloni (Španjolska); 1987. na Kongresu o spašavanju iz spel. objekata u Italiji.

Od 1977. god. KKS PSJ je uvela stalnu praksu održavanja jednog stručnog savjetovanja svake godine (obično krajem godine). Neka od njih su počudila velik interes, a druga manji, iako je tema savjetovanja dogovorena zajednički. Održana su nova savjetovanja: 1977. o spel. opremi, tehniči i organizaciji istraživanja, Cerovac (Hrvatska), 51 sudionik; 1978. o izradi nacrta spel. objekata, Sebešić (BiH), 30; 1979. o školovanju spel. kadra, Mosor (Hrvatska), 25; 1980. o samospašavanju, Slijeme (Hrvatska), 12; 1981. o svladavanju vodenih prepreka u spel. objektima, Slijeme (Hrvatska), 29; 1983. o modernoj spel. opremi, Slijeme (Hrvatska), 59; 1984. o evidentiranju i organiziranju spel. rada, Zagreb (Hrvatska), 18; 1985. o samopomoći i samospašavanju, Mosor (Hrvatska), 44; 1986. o mjenjenjima i uzorkovanjima u speleologiji, Zagreb (Hrvatska), 27; 1987. o primjeni elektronskih računala u speleologiji, Zagreb, 25 sudionika.

Osim toga posljednjih desetak godina na republičkim spel. logorima sudjeluju i speleolozi iz drugih republika, a neke se akcije organiziraju zajednički, čak i spel. ekspedicije u inozemstvo.

Kao što je vidljivo, u prvim godinama rada bilo je mnogo organizacijskih problema (traženje oblika rada, suradnje, koordinacije), sve dok nije dogovoren i usvojen oblik i program kakav se sada provodi. Svake godine održava se jedan redovni a ponekad i izvanredni sastanak KKS PSJ (obično u sklopu savjetovanja). Sastancima prisustvuju

Ličnost koja stoji na čelu Koordinacijske komisije za speleologiju Planinarskog saveza Jugoslavije od osnutka (1964) do danas, bez sumnje je najpozvanija osoba koja može govoriti o povijesti ove speleološke organizacije.

Ing. Vlado Božić 1962. u Poljakovoj spilji kod brane Kruščice u Lici

Foto: Dr. S. Božičević

Za proteklih četvrt stoljeća Božić je postao legendom naše speleologije. Više od 700 puta ulazio je u podzemlje, od čega 400 puta kao istraživač u novootkrivene objekte! U zagrebačkoj Veternici bio je više od 50 puta, a posjetio je i 15 pećina u inozemstvu. Sudjelovao je na 23 stručna spel. simpozija i kongresa, od toga dva puta u inozemstvu, i na njima održao 17 predavanja. Njegov speleološki karton pokazuje da je njegova spel. djelatnost svestrana. Objavio je tiskom 315 (!) napisa, od čega 64 stručna članka, najviše u časopisima »Speleolog« i »Naše planine« te u raznim kongresnim zbornicima.

Rodio se 17. siječnja 1936. u Križevcima, po zanimanju je dipl. ing. brodogradnje. Član PD »Zeleničar« i njegovog Speleološkog odsjeka je od 1955. neprekidno do danas. U društvu je bio član uprave i predsjednik suda časti, a u odsjeku tajnik i tehnički referent. U PSH počeo je djelovati kao tajnik Komisije za speleologiju 1960., a od 1962. do danas neprekidno joj je predsjednik. Član je predsjedništva PSH 1964.-87., Komisije za spašavanje iz spel. objekata Međunarodne spel. unije 1971.-76., potkomisije za speleološko obrazovanje Saveza speleologa Jugoslavije od 1986. do danas, član redakcije »Naših planina« od 1983. i »Speleologa« od 1968. do danas itd.

Zahvaljujući svom profesionalnom iskustvu konstruirao je nekoliko praktičnih spel. instrumenata, tako 1966. lako prenosno spel. vitlo s dvije brzine i uz to dodatnu opremu, što je za ono doba znatno olakšalo istraživanje vertikalnih spel. objekata, a 1961. je zajedno s Ivicom Posarićem konstruirao vrlo praktičan padomjer, koji je još i danas u upotrebi.

Božić je i istaknuti spel. pedagog i instruktor. Njegovom brigom tiskan je velik broj nastavnih tekstova i skriptata. Sudjelovao je u 57 spel. tečajeva i seminara nebrojenim predavanjima i zapravo u Jugoslaviji nema speleologa koji ga ne bi poznavao i cijenio kao dobrog poznavaočca speleologije i požrtvovnog društvenog radnika. Uza sve to valja istaknuti da je on skroman i nenametljiv čovjek, s neobičnom sposobnošću da svojim blagim i uvijek smirenim nastupom svuda začas s lakoćom rješava napete situacije ili nesuglasice.

Ne treba se stoga čuditi što je za takav svoj rad dobio velik niz priznanja, od kojih su najvredniji znati znakovi PSJ (1975), PSH (1968), Planinarskog saveza Srbije (1981) i Planinske zvezde Slovenije (1986).

Zeljko Poljak

predstavnici republičkih komisija za speleologiju planinarskih saveza, a republice u kojima nije osnovana komisija u planinarskom savezu (Slovenija i Crna Gora) šalju predstavnike svojih republičkih spel. organizacija (iz Slovenije Jamska zveza, a iz Crne Gore Speleološko društvo Crne Gore). Na sastancima se podnose izvještaji o radu u svakoj RS/AP, prave se planovi za iduću godinu, raspravlja se o aktualnim problemima u speleologiji (skolovanje, oprema, ekspedicije i dr.) i razmjenjuju razne informacije, a sudionici obično posjeti i neki spel. objekt u blizini. Sastanci se održavaju svake godine u drugoj republici, što mnogo doprinosi međusobnom upoznavanju speleologa Jugoslavije i rezultira dobrom međurepubličkom suradnjom. Dobra suradnja ostvarena je i sa Savezom speleologa Jugoslavije.

Ugled koji je KKS PSJ stekla među speleolozima izvan planinarske organizacije u Jugoslaviji je velik, tako da je mnogima uzor organiziranosti i rada. SD Crne Gore je npr. 1987. organiziralo polaganje prvin ispitna za stjecanje naziva naziva speleolog po Programu školovanja i Pravilniku o spel. radu PSH, koji praktično već koriste sve spel. organizacije u Jugo-

slaviji (osim Slovenije, koja ima vlastiti program, iako sličan ovome).

Komisiju (i prije Podkomisiju) sačinjavali su predsjednik i delegirani predstavnici republičkih komisija, obično predsjednici i tajnici. Komisije za spel. planinarskih saveza postoje u Hrvatskoj od 1956., Srbiji od 1953., Makedoniji od 1970., BiH od 1962., i u Vojvodini od 1964. god. Sa slovenskim speleolozima suradnja se odvija preko JZS, a sa speleolozima Crne Gore preko SD Crne Gore. Nema spel. organizacija na Kosovu.

Premda posljednjim podacima u Hrvatskoj ima 11 spel. odsjeka planinarskih društava s 269 članova, u BiH 15 sa 178, u Makedoniji 3 sa 198, u Srbiji 13 sa 230 članova, u Sloveniji 3 sa 35 članica JZS 6 In je Jamskih sekcija u planinskim društvima s oko 120 članova, u Vojvodini jedan SO sa 16 članova, a u Crnoj Gori Speleološko društvo ima 5 sekcija od čega je jedna planinarska, s desetak članova. Prema tome KKS PSJ koordinira rad 5 republičkih i pokrajinskih komisija i djelomično dviju republičkih speleoloških organizacija, s 50 odsjeka i s oko 1021 članom.

Svojim 20 (25)-godišnjim radom opravdala je postojanje.

Speleologija

SPELEOLOŠKI ISPITI U HRVATSKOJ

Tokom 1987. KS PSH održala je tri ispita na kojima je 5 članova iz Zagreba steklo planinarski naziv speleolog, i to: Ana Sutlović, SO PDS »Velebit« Zagreb (značka br. 94), Cedo Josipović, SO PDS »Velebit« (br. 95), Damir Lacković, SO PDS »Velebit« (br. 96), Alan Simunović, SO PD »Zeljezničar« Zagreb (br. 67) i Teo Barišić, SO PDS »Velebit« (br. 68).

U Splitu je 11.-12. travnja 1987. održan stručni dio ispita za stjecanje naziva spel. instruktor PSH, na kojem su kandidati bili Enver Štrklijević i Mladen Mužinić iz SO PD »Morsor« iz Splita te Nenad Saljić iz SD »Spiljar« iz Splita i položili taj dio ispita, a preostao im je još dio ispita na Fakultetu za fizičku kulturu u Zagrebu.

Vlado Božić

SAVJETOVANJE O PRIMJENI ELEKTRONSKIH RAČUNALA U SPELEOLOGIJI

Domačin savjetovanja pod ovim nazivom bila je KS PSH, a organizator KKS PSJ. Savjetovanje je održano u Zagrebu 5. prosinca u prostorijama Kemijsko-tehnološkog obrazovnog centra. Voditelj je bio Juraj Posarić, spel. instruktor PSH, član SO PD »Zeljezničar« Zagreb. Sudjelovalo je ukupno 25 sudionika, i to: iz Slovenije 4, BiH 1, Srbije 6 i Hrvatske 14. Održano je 9 predavanja, a predavači su bili: Zoran Stipetić (SO PDS »Velebit« Zagreb), Juraj Posarić (SO PD »Zeljezničar« Zagreb), Andrej Kranjc (Institut za raziskovanje krasa SANU Postojna), Primož Jakopin (Institut za raziskovanje krasa SANU Postojna) i Leon Drama (JK »Rakek« Rakek).

Na savjetovanju je ustanovljeno da su za potrebe speleologije pogodne sve vrste osobnih (personalnih, kućnih) računala, od kojih se neka već koriste u Jugoslaviji, kao npr. Spectrum, Atari, Commodore, IBM PC; da su najprikladniji programski jezici Basic, Fortran i Pascal, ali i neki drugi, a postoji mogućnost pretvaranja podataka iz jednog u drugi; da pojedinci mogu stvarati vlastite programe za svoje specifične potrebe, ali mogu koristiti (a već ih i koriste) i već izradene opće programe, kao npr. STEVE, VE-STE, INES i drugi. Ako nešto želi i može nabaviti opremu za elektronsku obradu spel. podataka onda se preporuča nabava računala Atari i primjena program-

ma STEVE (može se nabaviti u Jugoslaviji za dinarska sredstva plaćanja), jer su se oni do sada pokazali kao najprikladniji za obradu katastarskih, bibliotečnih i kadrovske spol. podataka.

Vlado Božić

VII. INTERNACIONALNI KONGRES O SPAŠAVANJU IZ SPELEOLOŠKIH OBJEKATA

Kongres je održan u talijanskom mjestu Civitale del Friuli od 30.8.-5. 9. 1987. uz sudjelovanje oko stotinjak speleologa spašavalaca iz Italije, Austrije, Grčke, Čehoslovačke, Francuske, Španjolske, Holandije, SAD i Jugoslavije. Iz naše zemlje 1 predstavnik iz Slovenije 1 iz Srbije i 2 iz Hrvatske.

Kongres je otvoreno svečanim otvorenjem, nakon čega su domaćini izveli kombiniranu akciju spašavanja simulirajući transport unesrećenog iz sifona te izvlačenje iz jame. Akcija je izvedena na riječi Natisone u centru grada. Slijedila su predavanja i praktične vježbe. Većina predavanja bila je u mjesnoj crkvi, uz simultano prevodenje na četiri strana jezika. Tu su iznijeti problemi medicinske prirode, organizacije spašavanja, analize uzroka brojnih nesreća itd.

Praktični dio bio je usmjeren na prikaz i primjenu novih tehničkih pomagala i raznih tipova nosila. Značajan novitet je ručna dizalica za uže kojom jedan spašavač vrlo lako podiže unesrećenog. Prikazana je i upotreba akumulatorske bušilice koja omogućava brzu izradu sidrišta uz primjenu nove vrste »spitova«.

Uz prikaz nekoliko medicinskih kompleta izvedena je i demonstracija »prsluka« za imobilizaciju kralješnice i glave. Taj novitet speleologa iz SAD ocijenjen je kao pogodan. Posebna zanimljivost je novokonstruirano nosilo skafander za spašavanje iz sifona, francuske proizvodnje. U jami Abisso Gortani na Kaninu obavljena je vježba spašavanja uz primjenu transporta u meandru i na vertikali upotrebom nove opreme, koja uz dobru organizaciju bitno doprinosi brzini transporta.

Posljednjih dana rada je u Trstu organizirano atestiranje pojedine opreme i rekvizita, prikazivanje novih filmova, te prodajna izložba opreme i literature. Organizacija je bila odlična. Steta da na kongresu nije bilo više naših ljudi.

B. Jalžić

Planinarske kuće

● **Hahlići.** PD »Kamenjak« iz Rijeke javlja da će domovi na Hahlićima i Smeđniku biti otvoreni preko vikenda i blagdana. Opskrbljeni su raznim pićima i hladnim jelima, a Hahlići i manestrom. Osigurana je grada i izvršeni su pripremni radovi za gradnju brvnare na Hahlićima koja će imati 70 ležajeva.

● **Dom u Ovčar Banji.** PD »Zeljezničar« iz Beograda javlja, da je ponovo otvoren Planinarski dom »Zeljezničar« u Ovčar Banji. Dom će za sada raditi samo preko vikenda i praznika. Ovčarsko-Kablarska klisura blizu je planina Ovčar (985 m) i Kablar (895 m), sa stijenama vrlo pogodnim za alpinističke vježbe. U okolini je

velik broj spilja, pravi eldorado za speleologe, i veći broj manastira i drugih kulturno-povijesnih spomenika. Tim područjem prolazi »Čačanska planinarska transverzala«. Veće grupe planinara mogu se najaviti na ove adrese: Milan Nadoveza, Vojvode Stepe 6, Beograd, ili Rosvita Topolac, Nevesinjska 17/V-9 Beograd, telefon u stanu (011) 439-685, na radnom mjestu 315-381/104.

● **Kuća »Pod Glogovik« na Biokovu.** PD »Vitrenik« iz Podgora uvelo je stalno dežurstvo u kući nedjeljom i praznicima. Kuća se nalazi na Biokovu u predjelu Pod Glogovik, 10 min hoda istočno od prijevoja Staze iznad Podgora, na

883 m. Kuća je površine 40 m², raspolaže sa skupnim ležajem za 15 osoba (obavezne su vreće za spašavanje), a snabdjevena je priborom za pripremanje hrane. Do kuće se može doći markiranim stazom iz Podgora ili Makarske za 30 min na prijevoj Stazu te odatle dobrim markacijama putem do kuće. Od kuće se za 1.45 sati stiže na vrh Vitrenik (1457 m), a do vrha Supin (1033 m) za 45 min. U blizini kuće prolazi asfaltna cesta kojom je moguće ići na Biokovo do vrha Sv. Jure (1762 m). Sve informacije kao i rezervacija za kuću mogu se dobiti u PD »Vitrenik«. Rezervaciju treba najaviti bar 10 dana prije traženog datuma.

(Stjepko Mrtić)

Alpinizam i ekspedicijonizam

• Smjer hercegovačkih zvončića na Prenju. Nalazi se u SZ stijeni Bezimenog (Istočnog) vrha u centralnoj skupini Sivadija na Prenju. Prvi penjali: grupa instruktora (Rado Kočevar, Ivo Lukanc...) s tečajcima u oktobru 1949., te Redžep Grabus i Slobodan Žalica 22. 7. 1987. po raznim variantama. Time je ovim našim usponom razriješena enigma gdje je bio izveden taj smjer iz 1949. godine, kada je tečajac Hidajet Haračić zadražao pad svoga instruktora Lukanca. Na ulazu u smjer našli smo na kamenu piramidu, a u gornjem dijelu stijene nekoliko klinova s inicijalima R. K. Prijećenica —VI, kamen V+, ostalo većinom III — III++; dužina smjera 350 m, visina stijene oko 200 m; naš uspon 5 sati. Smjer se nalazi u malo posjećenoj centralnoj skupini Sivadija, u stijeni vrha koji je izrazitim sedlom odvojen od Samograda. Desno od smjera je uočljivi Vesnin kuloar. Uspon je po razvedenoj, uglavnom čvrstoj stijeni i pruža pravo uživočko penjanje. Stijena je u donjem dijelu mjestimično obrasla klekovinom, a tokom ljeta puna je staništa najlepšeg planinskog cvijeća. Uspon je većinom strm, mjestimično veoma eksponiran, stalno s lijepim razgledom. Moguće je više samostojnih varijanti, kao i zahtjevan prvenstveni uspon po S bridu. Smjer počinje nešto više, lijevo, od najniže tačke stijene, te vodi po SZ pobočju vrha, koje je u donjem dijelu obrasio klekovinom, a u gornjem dijelu ga reže izrazita kaminska pukotina. Opis: Ulez s lijeve strane najniže točke brida (kam. piramida), zatim desno gore na brid i do ispod ulaza u Vesnin kuloar. Zatim prijeći lijevo na gore 1 duž. do brida i pravo gore raščlanjenom i obrasloj stijenom malo udesno do ispod kratke markantne zajede. Desno gore kroz kratki kamin do

pod kamen sa zaglavljenim kamenjem. Od kline kratka priječnica desno i pored ljuški rampom do kraja (klinovi iz 1949. godine i naši klinovi za absajl). Spust po užetu oko 15 m u Žlijeb, te preko Žlijeba desno do grma klekovine i razvedenom stijenom gore ulijevu u mali travnat amfiteatar pod vršnjem grebenom, kojim na sam vrh. **Pristup** do stijene od Boračkog jezera, preko Crnog polja, te lovačkom stazom (oko 4 h), ili od kuće Jezerce (oko 3 h). Silaz s vrha na istok grebenom i lovačkom stazom na sedlo, te stazom niz sipar pod stijenu (30 min). Do Crnog polja lovačkom stazom, ili bespućem preko kamenitog terena još oko pola sata. Sve bez orijentacijskih problema. (S. Z.)

• Viki Grošelj u Australiji, u okviru priprema za izdanie nove knjige o svim najvišim vrhovima kontinenta. Grošelj je bio uspješan u Mont Blancu 1974, Mt. Everestu 1979 (došao do visine od 8400 m), Kilimanjaru 1985, Aconcagu 1986 i Mt. McKinley 1987. U januaru je otisao u Australiju i osvojio najviši vrh Mount Kosciusko (2226 m). Polag ovog uspona imao je i predavanje o Jugoslavenskom smjeru na Everest. Viki Grošelj 35-godišnji učitelj fiskulture iz Guncelja kod Ljubljane, u svojem dvadesetogodišnjem alpinističkom radu osvojio je četiri vrha viša od 8000 metara: Makalu (8471 m), Manasu (8156 m), Broad Peak (8047 m) i Gasherbrum (8053 m). Tri puta je bio ispod osamtišućaka: Everest — otvorio put na vrh; Lhotse mu je zbog napora ostao najviše u uspomeni; Manasu, gdje je izgubio svog najboljeg druga, alpinista Nejca Zaplotnika. Ispečnjao je prvenstveni u afričkom Kibu, sam je za dva dana došao na vrh Aconcague i skiajao s vrha McKinleya u Aljaski. Autor je

Viki Grošelj

knjige U prostranstvih črnog granita (Karakorum) i Do prvih zvezda. (Dare Božić)

• Patagonski uspjeh Silva Kara i Janeza Jeglića. Tri puta su Karo i Jeglić bili u Patagoniji i uvijek se vratili s velikim uspjehom. Sada su otisli sami u Južnu stijenu Cerro Torrea (3128 m), ispenjali 1500 m dugi smjer i ocijenili ga VII, A₂—A₄, 75 st. Dana 25. oktobra 1987. su otisli a vratili se 27. januara. U stijenu su otisli deset puta, jedanaesti put su došli do Maestrijevog smjera. Donji dio smjera je najopasniji. Kažu da još nisu penjali nešto opasnije. Uvijek pada kamenje, a sunce svijetli samo tri sata. Talijani su s jakom ekspedicijom došli samo 200 m visoko. Srednji dio stijene je tehnički najteži: 700 metara prevjesa, skala je vrlo loša, sve je puno ljušaka koje se lome. U novembru su imali loše vrijeme, palo je mnogo snijega. Zasuo je svu opremu koju su imali ispod stijene. Osam metara duboko su kopali da bi došli do opreme. Svaki dan je bilo vrlo loše vrijeme, a uvijek su bili u stijeni, 20. januara su ponovo otisli u stijenu a bilo je i opet vrlo loše vrijeme. Janez je ovog dana poletio deset metara a Karo trideset. Zbog jačog vjetra i snijega vidjelo se samo nekoliko metara. Došli su do Maestrijevog smjera i odmah sišli po JZ bridu. Da je ovaj smjer opasan potvrdili su i strani penjači i stručnjaci. Sada su Karo i Jeglić ovdje u prvom planu, kao Messner i Kukuška u Himalaji. I kad je bilo loše vrijeme naši su bili u stijeni, dok su strani penjači čekali bolje vrijeme i tako otisli kući bez uspjeha. Za jugoslavenski alpinizam je ovaj uspon sigurno u vrhu, osim možda kad su u pitanju Lhotse,

Centralna skupina Sivadija na Prenju. Lijevo smjer hercegovačkih zvončića u sz. stijeni bezimenog vrha, 1 smjer Bozja — Grbo, 2 Vesnin kuloar
Foto: S. Žalica

Daulagiri 81. Trango, a teži je od Paklenske direttissime koja je u svijetu vrlo poznata, (Dare Božić)

• **Slovenski alpinisti na K-2 (8611 m).** U ekspediciji je dvanaest alpinista, novinar i ljekar. 28. maja idu u zapadni dio Himalaje (Karakorum). Cilj je zauzeti drugu planinu svijeta u kojoj je Cesen već ispenjao sam Jugoslavenski smjer. Voda je poznat alpinist Tomaž Jamnik (AO Kranj), članovi: Filip Bence (Tržič), Stane Belak (Ljubljana), Bogdan Bišček (Postojna), Tomo Česen (Kranj), Rado Fabjan (Postojna), Silvo Karo (Domžale), Pavle Kožek (Ljubljana), Andrej Stremfeli (Kranj), Damjan Meško (ljekar) i Radivoj Kovačević (zadužen za propagandu, novinar).

(Dare Božić)

• **Tomo Česen,** rođen 5. 11. 1959, živi u Pševski 6a, Kranj, oženjen i ima dvoje djece. Penjati se počeo 1976, alpinist je postao 1977, alpinistički je instruktor od 1984. Od juna 1986, urednik je Alpinističnih novica u Delu. Priznanja: Plaketa i nagrada Borisa Ručigoga 1985/86. Bloudekova plaketa 1986, Zlatna plaketa ZTKJ 1986, Zlatna plaketa PSJ 1986, 4. u izboru najboljih sportaša Slovenije 1986, 3. u izboru najboljih sportaša Slovenije 1987. Ekspedicije: Ande '78, Pamir '83, Yalung Kang '85, Karakorum '86, Lhotse '87, K-2 '88. Najbolji ljetni usponi: solo Triglav, Helba sa Copom; sva tri klasična u Sfingi; Siroka Peč: Skorpion, Krivc-Cedilnik (solo); Site: Zajeda, JLA, Belak-Manfreda, Debela Berta, sve solo; Travnik: Zajeda, Varijanta, Hudeček-Juvan, sve solo; Spik: Dizljeva, Direktna (solo); Dolžanova soteka: Mozartove kroglice (prvi uspon IX stupanj). Led i kombinacija: Prvenstveni "J. stijeni Kitarayu (6040 m); Mont Blanc du Tacul; Gabbaruev ozebnik; Grandess Jorasses: Walker (6 sati, solo), Engleski smjer, solo, Plik Komunizma (7495 m); Borodkin; Yalung Kang (8505 m); Jugoslavenski smjer u S. stijeni; Broad Peak (8047 m); Austrijski smjer, solo; K-2 (8611 m); Jugoslavenski smjer do rame, solo. Zimski usponi: Siroka Peč: Juvan-Stebljaj, Skorpion, solo; Site: Belak-Manfreda, Plastron, solo; Rzenik: Centralni steber; Les Droites; Lagardov ozebnik; Eiger: Heckmajerov, solo, 10 sati; Grandes Jorasses: Mrtački prt, solo, 4 sata; Matterhorn: Schmidov, solo, 12 sati; Grandes Jorasses: No Sieste, solo, prvi uspon VII stupnja u zimi; Dru: Sjeverni ozebnik, solo, 6 sati; Site: Cetrt stoljeća. Česenov portret objavljen je u prošlog broju na 45. str.

(Dare Božić)

• **Uspjeh Rehbergera i Gučka.** Po povratku iz SAD Srečo Rehberger (AO Kranj) ispenjao je nekoliko novih uspona u Ospu: Polnočni kabovj (VIII+/IX-), odmah desno Jonatan Livingston (VIII-), slijedi Jonagold (IX-), smjer koji još nije ispenjan, smjer Po Branko (VIII-/VIII+), Miklavž (VIII-) i Deda Mraz (VIII-). Vili Guček (AO Trbovlje) je izveo prvo ponavljanje smjera

Pos de deux (IX). Prvi je ovaj smjer ispenjao Tadej Slabe.

(Dare Božić)

• **Srečo Rehberger,** rođen 4. oktobra 1961 u Kranju, sada živi u Tržiču i član je AO Kranj. Iz njegovog penjačkog kartona:

1980: skijanje sa sjeverne stijene Skute.

1982: solo uspon Trikota i Šimenc-Skarja u Dolgem hrbitu.

1983: dva prva zimska smjera u Kočni, solo uspon u Direktno — Struca, najteži uspon u sjevernoj stjeni Plik Komunizma (7495 m).

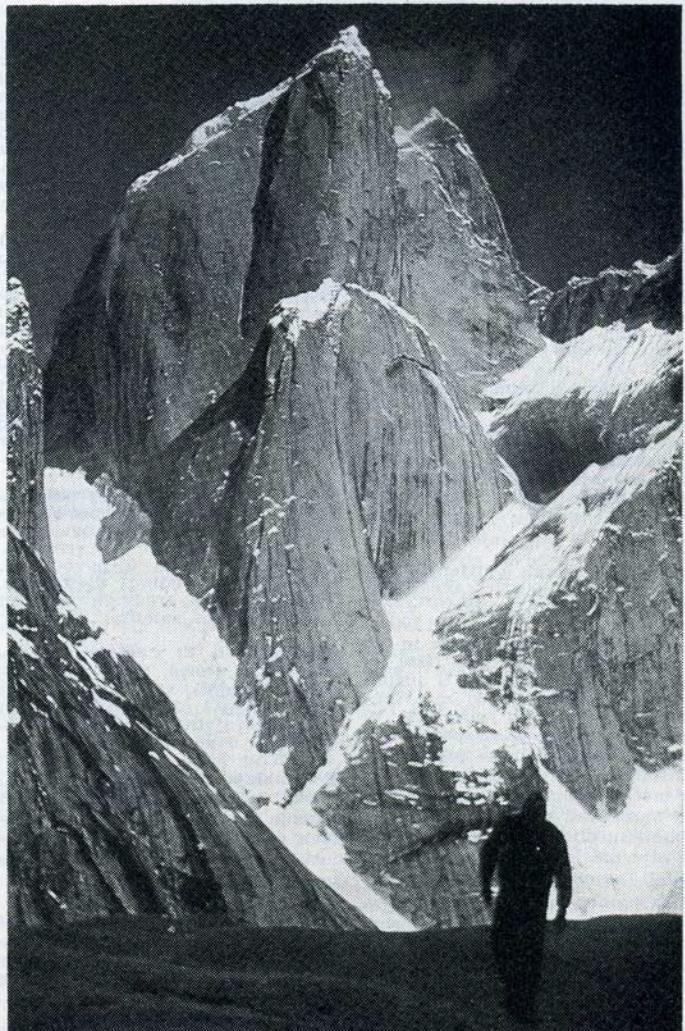
1984: 1. ZP Direktni u Stenaru, Ledinski slap, Vikijeva sveća, Buhlov u Ratvandu (VIII), Direktni u Cima Scoti (VIII), Cassinov u Cini (VIII). Paklenica: El Condor pasa (VII). Osp: Internacionalka (VIII).

1985: Paklenica: Jenavi (VIII+). J. Alpe: Steber Šit (VIII+), Raz Sfinge (VIII+). Wilder Kaiser: Pitz Blitz (VIII+), Frintolaz (VIII+). Osp: Goba (IX), Tržaški (IX-).

1986: Paklenica: Rio (VIII+), Brid Klina (VIII+). Dolžanova: Direktni (IX-), Bogovi su pali na glavu (IX). Njemački: No-1 (IX). Colorado: Genesis (IX+); Kalifornija: Peter Out (IX); Australija: Masada (X-), Indija (IX+) i još deset uspona ocjene IX.

1987: Osp: Preobrazba (IX+). Njemački: uspon s ocjenom X. Colorado: Rainbow Wall (X-), The Web (X), Dorlanes Ac Nam (X-), Friends Connection (X). Dolžanova: Dr. Hofman (IX+). U Italiji nekoliko uspona ocjene IX.

(Dare Božić)

Trango Tower koji su ispenjali F. Knez, B. Srot i S. Cankar

● **Daulagiri 1987.** prva slovenska zimska ekspedicija. Dvojica su iz bivaka na 6600 m za jedan dan došla na vrh (8167 m), prvi Iztok Tomazin u 17 sati i Marjan Kregar u 17.20. Stane Belak-Srauf i Pavle Kozjek stigli su do visine od 8050 m. Prvi je počeo 15 minuta poslije ponoći 4. decembra Kozjek, onda Kregar, pola sata kasnije Tomazin, u 1.55 Srauf. Penjali su svaki za sebe bez užeta. Prvi je odustao Kozjek. Na vrh je prvi došao Tomazin, slijedi Kregar. Tomazin je još u noći došao u bivak na 6600 m gdje je bio i Srauf. Kregar je cijelu noć lutao i slijedeći dan ujutro došao u bivak. Kozjek je na visini od 8000 m bivakirao bez opreme i slijedeći dan umoran došao u bivak. Kozjek i Srauf su još jedanput pokušali i odustali na visini od 7500 m. Ovo je osmi vrh od 8000 m koji su osvojili Jugoslaveni i prvi u zimi, i to u alpskom stilu. (Dare Božič)

● **Svetičić i Romih u stjeni Aconcague.** Slavko Svetičić (AO Idrija) i Milan Romih (AO Impol) u početku decembra 1987. otišli su u Južnu Ameriku. Prvi uspon je bio Super couloir u Rinconu (5550 m, ocjena: III. IV. 1100 m). U južnoj stjeni Vallecicata (5750 m) ispenjali su prvenstveni smjer (IV. V. 1200 m). 8. januara su počeli penjati u Južnoj stjeni Aconcague u direttissimi. Prvi dan su ispenjali 800 metara (V. VI). Počelo je padati kamenje i slijedeći dan silaze. Odmah su otišli u JZ greben, koji još nije bio ispenjen. Prvi dan su penjali zajedno, onda je Romih dobio kamen u ruku i počeo sa silazom. Svetičić je otišao sam dalje, bivakirao na sedlu među glavnim i zapadnim vrhom na 6900 m. 13. januara je počeo silaziti po Južnoj stjeni Francuskim smjerom. Ovo je bio prvi silaz, za koji je Slavku trebalo deset sati. Uspon kroz JZ greben su imeno-

vali Sunčana linija (dužina 4500 metara, ocjena: jedna dužina VII, 90 st., ostalo III do V i 80 st.). Ovo je treći Jugoslavenski prvenstveni smjer u Aconcagu. Prvi je kroz južnu stijenu: Jugoslavenski smjer (VI, A3, 90–95 st. 4500 m), penjali su ga sedam dana Peter i Pavel Podgorni, Zlato Gantar i Ivan Rejc; drugi je u južnoj stjeni: Slovenski smjer (VI, A2, 70–80 st, 4000 metara), penjali Danilo Tič i Milan Romih. (Dare Božič)

● **Lijep uspjeh Griljca.** U Vipavi je Uroš Griljc (AO Crnuče) ispenjao tri lijepa smjera: Bananorama (VII+/VIII), Rubikon (VIII) i Think Pink (VIII). Lijep uspjeh za učenika srednje škole.

● **Super couloir i Jackov smjer.** Prošle godine treba spomenuti još dva uspona. U Les Droitesu su Janez Skok i Ines Božič ispenjali poznati Jackov smjer (ED, 80–90 st. 1000 m). U Mont Blanc du Tacul su Super couloir (ED, 90 st. 800 m) ispenjali Janez Jeglič i Silvo Karo.

● **Messner i Kukuczka.** Reinhold Messner (44) je prvi čovjek u svijetu koji se popeo na svih 14 vrhova od 8000 metara. Messner se sam popeo na Everest i u alpskom stilu ispenjao nekoliko vrhova u Himalaji. Drugi čovjek koji se popeo na svih 14 osamstotinaca je poljski alpinist Jurzy Kukuczka. (Dare Božič)

● **Zimsko penjanje VII i VIII stupnja.** Slobodno i to zimi mogu penjati samo najbolji. Tomo Česen (AO Kranj) je 28. decembra za osam sati izpenjao prvo zimsko ponavljanje smjera Četr stoleča (560 metara, VII). Franček Knez je zajedno s Danilom Tičem (oba AO Impol) u sjevernoj stjeni Križevnika 25. decembra ispenjao Goljotu (VII–), slijedeći dan Crno srce (VII) i 29. decembra Jupiter (VIII).

● **Susret na Mount Everestu.** Kinесka i nepalska planinarska organizacija namjeravaju ove godine prirediti susret na vrhu za oko 250 sudionika u povodu 30. odnosno 15. godine djelovanja. Japanska TV predviđa izravan prijenos preko satelita.

● **Splićani u El Capitenu.** Split-ski penjači Božić, Matković i Mijanić ispenjali su Triple Direct (VI, 5. 9. A3, 32 dužine) za tri dana. Vjerojatno je to prvi jugoslavenski uspon tim smjerom.

● **Himalaja 1988.** Nepal je za ovu godinu izdao rekordan broj od 55 dozvola ekspedicijama iz 17 država na 32 vrha. Najviše je francuskih (11), a jugoslavenska je samo jedna.

● **Penjači iz Bosne** penjali su novembra 1987. u grčkim Metearama i to Željko Knez iz Zenice i Zoran Tadić iz Zavidovića 5 smjerova od III do VI, A1, a Vlado Mičić (Pucarevo) i Zdenko Veljačić (Zavidovići) 6 smjerova, ukupno 22 čovjek-smjera.

● **Brz uspon na Cerro Torre.** Janez Skok iz Ljubljane je s Ines Božič ispenjao drugi jugoslavenski uspon po Maestrijevom smjeru na Cerro Torre i to za dva dana. Oboje su već poznati alpinisti. Skok je u Alpama ispenjao s 18 godina S. stijenu Eigera i Les Droites, slijedi zimski prvenstveni Grosov i Bonatijev u Druu, Grandess Jorrases, Breithorn itd. Dva puta bio je u Karakorumu. Bez treninga može penjati VIII stupanj. (Dare Božič)

● **Izbor najboljih planinara-sportaša.** Franci Savenc, čovjek koji je mnogo dao našem alpinizmu, organizirao je anketu za naslov najboljih planinara-sportaša. Bi-ralo je pedeset alpinista. Među alpinistkinjama je najviše glasova dobila Ines Božič (Obalni AO), slijedi Vlasta Kunaver (AO Matica) a treći plasman zauzeo je navez Betka Galičić (AO Crnuče) i Ksenija Lenarčić (AO Matica). Među alpinistima je najbolji Tomo Česen (AO Kranj), drugi Franček Knez (AO Impol), a treća je dvojka Silvo Karo (AO Domžale) i Slavko Svetičić (AO Idrija). Pene-njačice: Nuša Romih (AO Tržič), Metka Lukancić (AO Trbovlje) i Simona Škarja (AO Mengš). Pe-renači: Srećo Rehberger (AO Kranj), Tadej Slabe (AO Matica), Vili Guček (AO Trbovlje). Eks-tremisti-skijaši: Prvo mjesto Luka i Davor Karničar (AO Jezersko), slijedi Andrej Zorčić (AO Slove-nija-šport). (Dare Božič)

● **Sivlink (6543 m).** Bilo je šest alpinista: Boštjan Kekec (voda), Uroš Rupar, Damjan Vidmar, Danilo Tič i Franc Pepevnik. U Indiju su došli 27. augusta. U Gangtoriju su dobili nosače 2. septembra. Zbog malo opreme u stijenu su otisli jedino Pepevnik. Vidmar i Tič. 17. septembra su počeli, penjali šest dana i došli na vrh vrvenstvenim putem (ED, VI, A2, 80 st., 1800 m).

● **Čo Oju (8201 m).** Na ovaj vrh će slovenska ekspedicija ponovo pokušati prvenstveni uspon. U ekipi će biti 6 do 8 alpinista. Na ovaj vrh je prva pokušala petro-rica alpinista iz AO Impol po prvenstvenom smjeru. Zbog lošeg vremena su odustali na visini 7700 metara. Prvi Jugoslaven koji se na ovaj vrh popeo je Bogdan Bra-kus. (Dare Božič)

● **Veliki kuk u Ćvrsnici.** Prošlog lijeti su sarajevski alpinisti Darko Čorić i Željko Marić preprečili brezovečki — Dragman (III, 1000 m) u Velikom kuku na Ćvrsnici. Penjali su samo 6 sati i 40 minuta što je do sad najbrži uspon u toj stjeni.

● **Slabe u Ljubljani smjer X stupnja!** Tadej Slabe je usred Ljubljane ispenjao naš dosad najteži uspon. Uz Ljubljanski grad je ispenjao prevjes i to samo rukama, bez i najmanje pomoći stopala. On je taj pravac, koji nije duži od osam metara, studirao od prošle godine. Sam kaže da još nije svladao nešto takvo. To mu je zaista dobar trening prije odlaska u Australiju. (Dare Božič)

In memoriam

NIVES BORSIC (1962—1988)

U prometnoj nesreći 24. siječnja u Zagrebu izgubila je život istaknuta zagrebačka alpinistica Nives Boršić, članica PDS »Velebit«. Na tužnom ispravaju 27. siječnja na Mirogoju od nje se oprostila alpinistica Snježana Bilać slijedećim riječima:

Došla je među nas prije 8 godina, poletna i razdragana. Odmah smo zapazili vedru, pjegavu, veselu Nives, s onom njenom bujnom riđom kosom. Postala je naš nerazdvojni drug. Tamo gdje smo bili svi, bila je i ona. Vezivala nas je zajednička ljubav za planine, za penjanje. Voljela je planine u svakoj dobi godine, u svim vremenskim prilikama. Ljeti, naporni i dugački usponi u stijeni, često pračeni kišom, grmljavinom, tučem. Zimi, na skijama se uspinjala da se popne iznad oblaka i da se sjuri u dolinu. Bila je dorasla svim situacijama, i mi smo joj često povjeravali svoj život, vraćajući se uvijek u naš Zagreb, još dublje povezani prijateljstvom. Bilo je padova, lavina i drugin opasnosti, koje smo zajedno proživjeli, i preživjeli. Penjala se i skijala širom naše zemlje i Evrope. Njeni uspjesi bili su značajni u jugoslavenskim okvirima. Ispenjala je najteže i najlepše smjere u našim planinama. Ovi uspjesi odveli su je u daleke zemlje i gore: bila je s djevojkama u Jugoslavenskoj Ženskoj himalajskoj ekspediciji na Južnoj Anapurni, na republičkoj u Tian Shanu, tek se vratala sa zagrebačke himalajske ekspedicije na Ngozumba Kang. Njen udio u ovim pogodima bio je nezamjenjiv. Osim penjačkim, isticala se i organizacijskim sposobnostima i radom s ljudima.

Nives je vodila i Alpinistički odsjek našeg »Velebita«, bila je tajnik »Velebita« i delegat u raznim sportskim organizacijama. Uporno i strpljivo se borila za naš zajednički cilj.

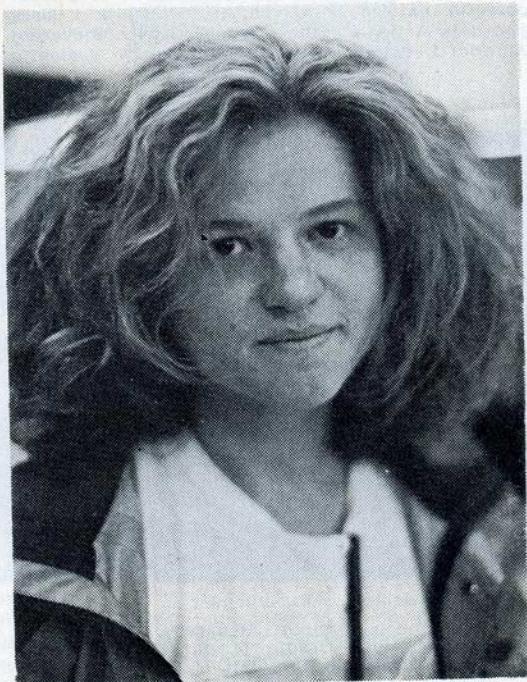
Mnoge nove generacije zagrebačkih i hrvatskih alpinista zapamtiti će je kao pouzdano učitelja i instruktora u alpinističkim školama i ledenjačkim tečajevima. Naučili su od nje osnovne čvorove, namotavanje užeta, zabijanje klinova. Svi će je zapamtiti kao osobu koja je s neizmjernom strpljivošću prenosila svoja znanja. Takoder je bila učitelj skijaškog trčanja i hodanja, u čemu je poučavala generacije pionira u »Velebitu« i po mjesnim zajednicama.

Perfektno je govorila dva svjetska jezika pa je bila u odsjeku zadužena za inozemne časopise i knjige. Njen interes za knjige odrazio se na bogatstvo naše alpinističke biblioteke.

Kada smo jedne zime zajedno išli na Samarske stijene, našli smo zgarište. Prvi put u našem životu, ono što je postojalo i što nam je značilo, izgorjelo je do temelja. Tada smo shvatili da su neke stvari u životu nepovratne. Ali, mi smo htjeli i bili sposobni izgraditi novi život, novu kuću na Samarskim stijenama. Zajedništvo starih i mlađih, svih odsjeka našeg društva, rezultiralo je kucicom iz snova, mjestom koje svi volimo i na kojem smo zajedno s Nives provodili najljepše trenutke. Ona se iznad svih ostalih istakla po svojoj marljivosti i upornosti. Nosiла је daske, postavljala ih, gradila dio po dio. I još je stigla spremiti specijalitete za večeru. I imala snage da zajedno s nama zapjeva »Po oluji i po buru!«.

Onaj tko bi pomislio da u ovakvom bogatstvu uspiješnih aktivnosti nije imala vremena za ništa drugo, varalо сe. Bila je apsolvent na dva fakulteta: Fakultetu poljoprivrednih znanosti i Prirodoslovno-matematičkom fakultetu. Diplomski rad je bio gotov, trebalo ga je samo obraniti. Zajedno s mamom obradivala je vrt, uzgajala voće, povrće i cvijeće. Voljela je svaki oblik života.

Od ostalih sportskih aktivnosti moramo istaknuti vožnje biciklom i po najtežim terenima, je-

drenje, obojku u ekipi fakulteta. Bila je vodič i tumač u stranom svijetu. Govorila je esperanto i sudjelovala na međunarodnim kongresima s lutkarskim predstavama.

Nives smo voljeli svi, drugačije od drugih ljudi. Ona je bila jedinstvena osoba, koja je naprsto zračila oko sebe toplinom, ljubavlju, ljepotom. Znalo se da je Nives medu nama. Ona je stvarala posebnu, poletnu atmosferu. Njena svestranstvo i kreativnost nije se odražavala samo na stvarima, biljkama i životinjama. U svemu što je radila bilo je radoši, svježine, uživanja, svjesni smo s kolikom lakoćom je stvarala i oplemenjivala sve oko sebe. I nas je oplemenjivala, iz svakog trenutka s njom izlazili smo bogatiji.

Jedan mlad i bogat život prerano je prekinut, otiašao je bespovratno. Teško nam je prihvatići tu istinu i postojati dalje s mišljem: Koliko u ovom životu ima besmisla? Što je smisao života?

Zao nam je što gubimo jednog prijatelja, istinskog prijatelja, tebe, Nives, koja si uspjela stvoriti toliko sreće, ljubavi i slobode za sebe i za sve nas. Zao nam je što gubimo prijatelja koji je obogaćivao svakog od nas. Zato je vijest o tvojoj smrti još uvijek nestvarna, lebdeća tu oko nas samo kao za slutnju.

Covjek umire samo ako ga oni koji žive pokopaju u sebi, u svojim sjećanjima. Ovi iznenadni tragični trenuci ne odnose iz srca ljudi koje volimo. Prihvaćamo samo da te više nećemo vidjeti, ali nitko nam ne može oduzeti da te volimo u sebi cijelog života. Ti ćeš živjeti u nama dok mi tražimo. Svi možemo biti ponosni što smo živjeli s tobom, što si nam dala dio sebe. Hvala ti na tome i neka ti je vječna slava.

Austrijski planinarski časopis Der Bergsteiger u prvom broju za siječanj 1988. godine, donio je opširniji nekrolog u povodu smrti istaknutog himalađista i geologa Herberta Tichyja. Rodio se u Beču 1. lipnja 1912., a umro lani 28. studenoga. Kao geolog, žurnalist i pisac, Tichy je čitav svoj život posvetio najviše istraživanjima Himalaje i Šireg područja Azije, a zatim Oceaniji, Africi, Sjevernoj Americi i, dakako, Alpama. Studirao je geologiju

je zato nazvana »Džepnom ekspedicijom«. Sastojava se od svega tri člana. Uz vodu, Herberta Tichyja, bili su tu još alpinist Sepp Joechler iz Tirola i geograf dr. Helmut Heuberger, a pratio ih je deset visinskih nosača Šerpa. Uz velike poteskoće, zbog snježne oluje, vrh su osvojili Tichy, Joechler i Šerpa Pasang.

Planinari Zagreba imali su priliku pratiti tok ove teške ekspedicije na predavanju i projekcija-

Dr. Herbert Tichy (desno) i tadašnji urednik »Naših planina« Petar Lučić-Roki u veljači 1956. na terasi Tomislavova doma

u Beču, zatim u Lahoreu i Benaresu, a svoju doktorsku disertaciju izradio je na temelju ranijih svojih istraživanja u Himalaji.

U Aziju je Herbert Tichy krenuo prvi puta još 1933., kada je sa svojim partnerom na motor-kotaču doputovao iz Beča u Bombay. Poslije je obilazio Zapadni Tibet i Nepal, a 1954. osvojio je 8153 metra visok himalajski vrh Cho Oyu. Bio je to tek peti od četrnaest himalajskih osamitsućnjaka, koji je osvojen tih godina.

Prva je bila osvojena Annapurna 1950., zatim Mount Everest 1953., a iste godine i Nanga Parbat. Slijedeće, 1954. godine Talijani osvajaju 31. srpnja drugi po visini vrh svijeta K-2, visok 8611 metara, a 10. listopada sveladava Tichyjeva trojka vrh Cho Oyu.

Za ovu je Tichyjevu ekspediciju bilo značajno, što je to bila najmanja grupa koja se do tada zaputila u osvajanje najviših vrhova Himalaje, pa

ma koje je Herbert Tichy u veljači 1956. održao kao gost Planinarskog saveza Hrvatske. Savez je tom prilikom svom gostu priredio i jedan ugodan izlet do Tomislavovog doma na Sljemenu.

Nakon ove Tichyjeve ekspedicije izdana je u Beču 1955. njegova izvanredna knjiga »Cho Oyu — Gnade der Götter«. U slijedećim godinama nakon velikih putovanja po svijetu, izašlo je iz njegova pera ukupno 25 knjiga, upravo toliko, koliko mu je prilikom jednoga njegovog davneg boravka u Indiji prorokovao neki stari indijski mudrac. Započetu dvadesetišestu knjigu nije dospio završiti, jer ga je u tome spriječila smrt.

Ime Herberta Tichyja ostat će zauvijek upisano među prvim imenima osvajača najviših vrhova svijeta, a brojna djela napisana s vejljkim smislim i težnjom prema harmoniji prirode i čovjeka, svjedoči su njegovih dubokih doživljaja i humanosti.

Petar Lučić-Roki

VIKTOR ŠETINA (1902—1987)

Dana 10. kolovoza 1987. izgubili smo ličnost koja je desetljećima obilježavala našu djelatnost. Viktor Šetina bio je iznimni čovjek. Za razliku od većine sportaša, koji se amaterskim žarom posvećuju jednoj sportskoj djelatnosti dajući joj sve od sebe, Šetina je istodobno, i to uspješno, djelovao na dva područja, idealno ih povezujući. On je i u skijaškom sportu i u planinarstvu zasijekao svojom ličnošću neizbrisiv trag, postao dijelom njihove povijesti.

Viktor Šetina, poznat pod popularnim nadimkom Pikec, rodio se u Zagrebu 18. travnja 1902. i u njemu proživoio cijeli svoj plodni život, najprije kao činovnik Gradskog porezne ureda, a od 1952. do umirovljenja 1962. kao službenik Ravateljstva ustanova Medicinskog fakulteta u Zagrebu.

Iz njegove bogate planinarske biografije navestimo da je bio član Hrvatskog planinarskog društva od 1919. do 1941. U tom je društvu član upra-

ve od 1925. do 1935. obavljajući dužnosti drugog tajnika i blagajnika. U predratnom razdoblju aktivno sudjeluje u izgradnji planinarskih kuća: Hirčeve na Bijelim stijenama, Rossijeve na Rožanskim kukovima, Krajačeve na Zavižanu i Schlosserovog doma na Risnjaku. Prvo posjećeno stablo i prvi počasni udarac piјukom u zemlju na gradilištu Tomislavova doma na Sljemenu 1935. godine djelo je Viktora Šetine. Poslije rata marljivo radi na obnovi planinarske organizacije. Bio je osnivač i tajnik Planinarskog odbora FISAH-a u Zagrebu (1945—1948). Živo je sudjelovao u organizaciji Prvog dana planinara na Ponikvama (1947). U ono teško doba, kad su bila ukinuta sva planinarska društva, neprestano je nastojao da se planinarskoj organizaciji vrati samostalnost. Suosnivač je PD »Zagreb« u kome je ostao članom do smrti, a uz to je od 1969. i član PD »Risnjak«.

U PSH bio je član Komisije za povijest planinarstva.

Kao planinar je volio zimsko planinarenje i odatle njegova druga, jednako vrijedna djelatnost na razvijanju skijaškog sporta u Hrvatskoj.

Bio je cijenjen kao vješt skijaš i odličan organizator skijaških natjecanja. U Zagrebačkom zimsko-sportskom podsvetu član je nadzornog odbora (1925–1928) i zatim tajnik (1928–1941). U tom razdoblju organizirao niz natjecanja na Medvednici i u Gorskom kotaru. Postiže rata je više od tri desetljeća član uprave Skijaškog saveza Hrvatske. Bio je savezni sudac za sve vrste skijaških natjecanja uključujući i skokove. Sudio je na više od 250 natjecanja širom Jugoslavije. Suradnjavao je također i u gradnji orve skijaške skakaonice na Slijemu u blizini Hunike (graditelji skakaonice bio je Obadić). U poodmaklim godinama njeovo bogato poznavanje sportske prošlosti došlo je do izražaja na funkciji tajnika Komisije za povijest sporta SFK Hrvatske.

Dakako da se tako plodan rad odrazio i u brojnim priznanjima. Tako je 1969. dobio od PSH zlatni znak, 1975. od PSJ Srebreni znak a od SFK Hrvatske 1962. Zlatnu plaketu.

Gubitak Viktora Šetine izazvao je žalost među njegovim mnogobrojnim prijateljima, poštovaoциma i sportskim drugovima, a bolnu prazninu u organizacijama kojima je posvetio gotovo cijeli svoj životni vijek.

Zeljko Pojjak

Vezni putevi i transverzale

● **Peto izdanje dnevnika IPP »Labinska republika«** izašlo je na 36 stranica, s priloženom kartom. Do kraja 1987. prodano je 2000 dnevnika i podijeljeno 1600 značaka. Dnevnik košta 1000 dinara a uplaćuje se na žiro račun PD

»Zeljezničar« Zagreb 30100-678-362 (na uplatnici označiti »za Dnevnik IPP«). U Puli se može nabaviti u »Glasu Istre«, Omladinska 39 (MZ), a u Račjoj vasi kod Stjepana Zivkovića.

● **Grebengrad — Čevo.** PD »Grebengrad« iz Novog Marofa javlja izmjenu trase i smjera na ovom putu. Vodiće od Ž. st. Krušljevec i Podevčevo u Planinarsko naselje pod Grebengradom, a završit u Lovačkom domu kod Ž. st. Madarevo.

Publicistika

● **Zidni kalendar »Vertikale«** za 1988. s atraktivnim snimcima slobodnog penjanja može se naručiti kod Planinske zvezde Slovenije, Ljubljana, Dvoržakova 9. Kalendar je nagrađen na festivalu tržnih komunikacija u Portorožu.

● **Planinarski list 1987, br. 2,** glasilo PD »Kamenjak« iz Rijeke, donosi na 32 stranice članak o prolazu štafete u Istri, o Velebitu (3 članka), Učki, Tjan Sanu, Veloj dragi, Biokovu i Hahlićima. Alpiniste će zanimati opis prvenstvenih uspona u Stapini na južnom Velebitu.

● **Tri Cine** je posebno izdano glasila slovenskih alpinista »Alpinistički razgledi«. U ovoj ciklostiranoj publikaciji, čiji je autor poznati slovenski alpinist Tine Mihelič, temeljito je obrađeno područje te gorske skupine u Dolomitima. Autor je uz suradnju brojnih suradnika opisao čak 37 alpinističkih smjerova u tom dijelu Dolomitova, koji su odvijek predstavljali izazov za penjače. Tri Cine su poznate me-

du svjetskim alpinistima, jer ta gorska skupina predstavlja, simbol Dolomita.

(J. Kopić)

● **Nova karta srednje Dalmacije.** Koncem 1987. objavilo je PD »Mosor« iz Splita II. dopunjeno izdanie »Grebenske karte planina srednje Dalmacije«. Prvo izdanje izašlo je davne 1968. godine. I novu kartu je izradio isti kartograf, splitski planinar Milan Đekić. Karta je mjerila 1:52632 a obuhvaća planine Labištu, Kozjak, Mosor i Omišku Dinaru, te Biokovo u mjerilu 1:118644. Za razliku od prvog izdanja, ovo je tiskano u pet boja. Format je 100 × 70 cm. Svi podaci zanimljivi za planinara otisnuti su crvenom bojom, što kartu daje praktičnu vrijednost. U nju su unesene i kontrolne točke sedam veznih puteva i transverzala. Poledina karte vrlo je dobro iskorištena za informativne podatke i skice. Tu su koncizni podaci o desetak planinarskih društava koja djeluju na prikazanim planinama, podaci o svim planinarskim kućama, prilazima do njih, o transverzalam, zatim vidikovci s Mo-

sora i Svilaje, geografska skica Cetinske transverzale i prikaz planinske prirode. Zaključno: karta bez koje suvremeni planinar ni ne zamišlja pohod ovoj planinskoj regiji. Cijena je 2500 din (20% knjižarskog rabata) a naručuje se kod PD »Mosor«, 53000 Split, Marmontova 2.

● **»Četiri knjige zdravog življenja«** naslov je brošure kojoj je autor Ivan M. Baran, jedan od osnivača Prirodoslovnog društva »Ljekovita biljka« u Zagrebu (Socijalističke revolucije 71). Iako se ne radi strogo o planinarskom sadržaju, knjiga je zanimljiva za sve one planinare koje zanima temeljni pristup zdravom življenu i različiti aspekti čovjekovog odnosa prema prirodi. Tako je u knjizi obraden problem zdrave prehrane, liječenja metodom kontroliranog gladovanja, koji je u stvaru uspešan lijek, te tema o biodinamičkoj poljoprivredi (s praktičnim uputama) i o plodovima, kao najprimjenjenoj hrani za čovjeka, čije konzumiranje je »imperativ zdravog življenja«.

(S. Z.)

● **Tomislav Sablek:** »Velika, planinarsko i turističko središte Slavonije«, izdavač Stanica GSS Sl. Požega 1987, tiskat GRO Plamen u Sl. Brodu, naklada 1000, format 12,5x17 cm, tvrdi uvez, poluplatno, 90 stranica, 45 slika i 7 geografskih karata u tekstu. Iako Papuk nije najviša slavonska planina, ona svojim ljepotama više privlači planinare nego sve ostale planine ove regije. Zar nije dokaz za tu tvrdnju da se, eto, pojavljuje i četvrti vodič po njemu, jer ova knjižica zapravo nije ništa drugo nego vodič po Papuku. Kultu Papuka, koji je započeo još u prošlom stoljeću Juliji Kempf, a nastavili su ga Jurenec, Petković i mnogi drugi, sada se pridružio i primarijus dr. Tomislav Sablek, šef odjela za uho, nos i grlo u požeškoj bolnici. Među planinarama Sablek je poznat po svestranoj djelatnosti i nevjerojatnoj upornosti. Svojoj alpinističkoj, spašavalackoj, fotografskoj i skijaškoj djelatnosti, sada je pridružio i publicističku. Njegova želja da svoju planinu približi svima, i ljeti i zimi, navela je njega i članove GSS u Požegi da na grebenu Nevojaša sagrade skijašku žičaru i dom. Ta tko je onda pozvanih od njega da nam Papuk približi i perom! Papuk je dio njegova zavičaja, životna preokupacija, stalni izvor nadahnuta i akcija, a sigurno

Papuk u Sableku ima i svog najboljeg fotografa. Ovo nije samo vodič po Papuku, nego i mnogo šire, od Kutjeva do Zvečeva, od Veleke do Jankovca. Veliku vrijednost vodiču daju geografske karte, a vizualnu dopadljivost kolekcija izvrsnih fotografija (koje tiskara, nažalost, nije najbolje reproducirala). Objavljanje ovog izdanja značilo je kulturni događaj u Požegi, o čemu svjedoči i činjenica da je Općinska skupština priredila njezinu svečanu prezentaciju. Ubuduće, svatko tko krene u Papuk bez ove knjižice, bit će prikracen sa brojne lijepe detalje koje nam Sablek značajki otkriva. Vodič se može nabaviti kod autora na adresi: Sl. Požega, Ul. JNA 22 (cijena 2500 din plus poštarnina).

(Dr. Z. Poljak)

● **Prospekt Medvednice.** Turistički savez Zagreba izdao je 1987. višebrojni prospekt naše popularne planine opremljen preglednom geografskom kartom i kolor fotografijama svih planinarskih objekata. Tiskan je na dobrom papiru, reprodukcija fotografija je izvrsna, a tekst koncizan i vrlo dobro sročen. Konačno je Medvednica dobila prospect kakav zaslužuje i na kakav se čekalo desetljećima. Iako se radi o svega tri lista formata 20x21 cm, oni su za-

pravo mali vodič po planini a ne samo propagandni letak.

(Z. Poljak)

● **Informator PSJ posvećen zaštiti prirode.** Informator PSJ broj 2 za 1987. godinu, umnožen fotokopiranjem, sadrži 18 stranica teksta koji je napisao dr. Tome Strojin iz Ljubljane. Sadrži 8 članaka, među kojima su: Zaštita planina, Teze Pravila za rad planinarskih društava na zaštiti prirode, Uputstva za rad s omladincima itd. Pisac teksta je predsjednik Koordinacijske komisije za zaštitu prirode PSJ, a urednik Branislav Božović, tajnik PSJ. Ideju o namjenskim brojevima Informatora, kakav je ovaj, valja pozdraviti te nastojati da se nastavi s tematskim brojevima, jer aktualnih tema ima mnogo, počevši od alpinističkih (ekspedicija), do speleoloških, orientacijskih, spašavalackih itd. (Z. Poljak)

● **»Speleološki odsjek PD Mosor 1927-1987«,** bilten sapirografiran na 50 stranica, daje presjek speleološkog rada u Splitu posljednjih 60 godina, počevši od 1927, kada je Umberto Girometta osnovao u podružnici HPD »Mosor« Sekciju za istraživanje kraških pojava. Većinu priloga napisali su Goran Gabrić (5) i Ivan Marinov (3). (Z. P.)

Kamo na izlet

● **Nepal, Kilimandžaro, Mt. Kenya.** Planinarski savez Zagreba (PSZ) planira u srpnju trekking na Kilimandžaro i Mount Kenyu, a u rujnu u Nepal. Sudjelovati mogu i planinari koji se ne bave alpinizmom. Svaki će se od njih uspeti do one visine koju mu dopušta tjelesna kondicija, a tko se ne želi priključiti usponu s grupom, može sam sebi planirati put. Tako su na proslodnišnjem trekingu u Nepal neki ostali u Kathmanduu i razgledavali okolicu, drugi su otišli na safari u džungli ili na splavarenje po himalajskim rijekama, a treći su se sa članovima zagrebačke ekspedicije na Ngozumba Kang uspeli do baznog logora na visini iznad 5000 m. Trekking se razlikuje od ekspedicije po tome što mu cilj nije alpinističko osvajanje nekog vrha nego neobavezno uspinjanje, hodanje ili, jednostavno, turističko razgledavanje (trekking engleski znači daleko putovanje). Za mnoge planinare trekking je jedina mogućnost da posjeti svjetska velegorja. Prednost je trekkinga velik popust na avionu, najskupljoj stavci u putnom proračunu, i stručno vodstvo kakvim ne raspolažu obične turističke agencije. Trekkinge već duže vremena organizira Planinarska zveza Slovenije, a sada joj se pridružio i PSZ. Dodajmo na kraju da su životni troškovi u

Nepalu oko pola jeftiniji nego u nas, a u Africi skupljiji. Zainteresirani mogu dobiti obavijest na adresi PSZ, Zagreb, Kozarčeva 22 (tel. 441-088). Broj članova trekkinga je ograničen, a organizator trekkinga ima pravo, kao što je to i drugdje uobičajeno, na selekciju među kandidatima i da traži ispunjavanje određenih uvjeta. I vijet u posljednji čas: jadan trekking ide u Yosemiteme, Kalifornija.

(Z. P.)

● **VI. memorijalni pohod na Učku** u povodu proslave Pazinskih odluka o priključenju Istre i Rijeke Hrvatskoj održat će se 18. rujna. Planirajte već sada sudjelovanje na ovoj masovnoj manifestaciji.

● **Slet planinara Dalmacije** organizira 15. svibnja PD »Orjen« iz Dubrovnika. Budu li pogodni vremenski uvjeti, planiran je uspon na Orjen (1895 m). Sudionicima slet-a smjestiti će se na Vrbanju (1008 m) gdje se nalazi planinarski dom PD »Orjen« iz Dubrovnika. Društvo je osnovano 1928. godine, te je povodom svoje šezdesetogodišnjice izdalo i jubilaru značku koju svi zainteresirani mogu nabaviti pouzećem na adresi: PD »Orjen«, Braće Andrijića 7, 50000 Dubrovnik. (Mima Đapo)

● **Na Durmitor i Taru** (splavarenje) i ove godine idu dvije grupe: 2-9. VII i 6-13. VIII. Putuje se autobusom. Ovo je već peta godina za redom. Program i detalji kod vode puta: Tomislav Jagićić, 42000 Varaždin, Slavenska 19, tel. (042) 47-512.

● **XI planinarski maraton** 25. maja organizira Savez planinarskih društava Novi Sad 21-22. maja na Fruškoj gori. Start 21. maja u 9 sati od doma PSD »Želežničare« na Popovici. Veliki maraton ima 88 km, a mali 25,5 km. Veliki može trajati 33 sata. Za veliki se dobiva zlatni, a za mali srebrni znak. Savez planinarskih društava grada Novog Sada, 21000 Novi Sad, Cara Lazara 6, tel. (021) 29-978 od 8 do 12 sati.

● **XIV slet planinara Slavonije** u organizaciji PD »Klikun« održava se 29. svibnja u Klašnicama kod Pleternice. Zborno mjesto je ispred Mjesnog ureda u Pleternici u 8 sati, odakle autobusom do šumarskog odmarališta Klašnice. U programu uspon do vidikovca Klikun (340 m) sat i pol, sportske igre, umjetničke točke, vatrogasnna vježba, objed (1000 din), značke, suveniri, prodaja starinskih rukotvorina itd. Informacije: Tomislav Radonić, tel. (055) 50-311, poslije podne. Dolazak vlakom ili autobusom u Pleternicu.

Rad društava

• PD »LTA« iz Varaždina planiralo je da ove godine uredi planinarski put od Jablanca do Velikog Alana na Velebitu, te da Planinarskog doma »Miroslav Hirtz« u Jablancu. Za ljetnu sezonu predviđaju devetodnevno logorovanje u dolini Tamar s usponima na okolne vrhove, a namjeravaju prijeći i u susjednu Austriju gdje će pokušati uspon na Grossglockner. Logorovanje će biti u dvije grupe, od 23. do 31. srpnja i od 31. srpnja do 7. kolovoza. (Jakša Kopić)

• PD »Jovica Kosanović« iz Vitez u Bosni održalo je 1. veljače skupštinu u domu na Zabrdcu. Gosti su bili delegati drugih društava i općinskih organizacija u Vitezu. Skupštinu su pozdravili predsjednik općine Vitez Mithat Hodžić i član PS BiH Krsto Šebez. Zahvalnice za aktivan rad dobili su članovi Sefket Kolasević i PD »Borac« iz Travnika. Donešen je plan rada za 1988. i izabrani novi članovi predsjedništva. Za predsjednika je ponovno izabran Latif Baradžija. (Mehmed Kolasević)

• PD »Borac« iz Travnika organiziralo je 13. veljače izlet pješice iz Travnika do doma na Zabrdcu. Po lošem vremenu put je trajao 5 sati. Na čelu kolone se nalazio Duško Kovačević koji je pridonio dobrom uspjehu. U domu su planinari srušćeno dočekani i priređena im je veselica. (Mehmed Kolasević)

• PD »Sokolovac« iz Sl. Požege zaključilo je na godišnjoj skupštini da ove godine održi planinarsku školu za podmladak i izgradi planinarsko sklonište u Trstenici na Papuku. Krajem svibnja organizirat će svečanu akademiju i prigodnu izložbu povodom 25.-godišnjice rada Planinarskog odbora Slavonije. Tom prilikom požičati će planinari otkriti spomen-ploču Dragutinu Lermanu, putopisu i istraživaču centralne Afrike, rođenom Požežaninu, a u povodu 70. godišnjice njegove smrti. Ploča će biti postavljena na mjestu gdje se nekada nalazila njegova rodna kuća.

• PD »Željezna gora« iz Čakovec održalo je 15. veljače redovnu skupštinu na kojoj je pozitivno ocijenjen rad društva za protekle dvije godine. Svakako je jedan od najvećih uspjeha društva uredenje »Medimurskog planinarskog puta«, čije je otvorenje bilo 28. lipnja prošle godine. U znak sjećanja na taj, za medimurske planinare značajan dan, odlučeno je, da se svake godine u posljednjoj nedjelji mjeseca lipnja održi »Dan planinara Medimurja«. Inače u ovoj godini namjeravaju produžiti put i povezati ga s »Pomorskim planinarskim putom« u susjednoj SR Sloveniji, te na taj način simbolizirati svoju povezanost i dugogodišnju suradnju sa

slavenjskim planinarima. U programu rada za ovu godinu su i dvije planinarske škole za podmladak, a osnovnim školama u Strigovi i Nedelišću.

• PD »INA-OKI« održalo je 13. siječnja godišnju skupštinu pred 130 članova i 17 predstavnika plan. društva iz Hrvatske. Prošle godine društvo je imalo 556 članova, od kojih, nažalost, najveći dio tek na popisu, što je problem većine zagrebačkih društava. Velik je problem i okupljanje mladih, pa će se njime trebati ozbiljno pozabaviti. Tokom godine organizirano je 29 izleta s prosječno četredesetak izletnika. Uglavnom su organizirani jednodnevni izleti u zagrebačku okolicu, slavonske planine, Sloveniju, Gorski kotar. Ljeti su posjećene Kamniške Alpe i Triglav, a organiziran je i desetodnevni izlet u Grčku s usponom na Olimp (Skolio, Skala i Mytikas), a na povratak na Pelister. Poznato je da je PD »INA-OKI« osnovalo i održava tri transverzale: Petrova gora, Kornati i Vis. U razdoblju od deset godina Petrovu goru prošla su 832 planinara. Planinarski put »Kornati« tokom sedam godina prošla su 2242 planinara. Najmladi planinarski put »Vis« postoji tri godine, a već je 1291 planinara osvojio značku. Planinari OKI-ja sudjelovali su s srodnim društvima INE na Putevima moslavaca partizana, Stazi ZPO, u posjetima Bjelolasici, Bijelim stjenama, Učki i Petrovoj gori. Planinarama INE povjerenje je i vodenje koordinacije u razdoblju 1988-1989. Tokom prošle godine održano je 36 popularnih predavanja uz prisutnost kojih 2200 posjetilaca. Održano je i 300. jubilarno predavanje. Skupština je izabrala članove novog Predsjedništva. Za predsjednika je izabran Senaid Serdarević, a za tajnika Zvonimir Slipčević.

• PD »Paklenica« iz Zadra održalo je 11. veljače XIV redovnu skupštinu. Skupštini je prisustvovao veliki broj delegata i gostiju. Iako je tokom prethodnih godina bilo velikih teškoća, ipak je zabilježena značna aktivnost u radu. S više od 565 članova prošle godišnje u posljednje četiri godine, od kojih su 70 posto ispod 27 godina života, »Paklenica« se danas može ubrojiti među najmasovnija društva u Zadru. Posebna pažnja posvećena je održavanju Planinarskog doma, te skloništa na Ivinim vodicama i Stapu. Da je bilo više sredstava, učinilo bi se i više. Planinari su izrazili zadovoljstvo što u zadnje vrijeme odgovarajući organi u općini sve više shvaćaju značaj i ulogu planinarske organizacije za razvoj fizičke kulture i rekreacije radnih ljudi, izjašnjavajući se za potrebu da se »Paklenici« dade još istaknutije mjesto u ljestvici sportskih organizacija, a posebno u politici financiranja.

Većina učesnika u diskusiji založila se još za veću masovnost, za pronaalaženje novih formi rada i za još veću djelatnost. Skupština je podčrtala potrebu većih povezivanja Društva s radnim, a posebno školskim omladinskim organizacijama. Posebno je istaknuta plodonosna suradnja »Paklenica« s Planinarskim savezom Hrvatske, svim srodnim organizacijama u gradu, Upravom Nacionalnog parka »Paklenica«, jedinicama JNA, zbratimljenim planinarskim društvima iz svih zbratimljenih gradova sa Zadrom, te ličkim i dalmatinskim planinarskim društvima. Na skupštini su podijeljena priznanja PSH zaslužnim članovima, verificirani pravilnici o planinarskim objektima u SR Hrvatskoj i o radu Suda časti PSH, usvojen Pravilnik o radu Odbora samoupravne društvene kontrole te izmjene i dopune Statuta. Izabran je novi Izvršni odbor, Odbor SDK, Sud časti i Komitet ONO i DSZ, te prihvaćen program za još bolji rad za naredne četiri godine. (D. P.)

• PD »Željezničar« Gospic. Iako je u 1987. godini, u kojoj je na vršilo 15 godina uspješnog postojanja, PD »Željezničar« Gospic izvelo niz vrlo uspjelih planinarskih akcija, postoji još mnogo prostora za rad. To bi bila i osnova ocjena izrečena na skupštini mlađeg gospičkog planinarskog društva, održanoj početkom veljače. Poput prijašnjih godina i u 1987. godini su članovi PD »Željezničar« su pohodili ne samo planinske vrhove, već i značajna mjesta iz revolucionarne prošlosti u svim krajevima zemlje. U suradnji sa statijom gospičkom »Visočicom« sudjelovali su u akcijama uređenja Gojanovog doma na Visočici i stalnim dežurstvima u domu, i ponovno ga približili planinariima cijele zemlje. U svim akcijama, što je posebno pohvalno, sve je veći broj mladih. To je dokaz da nedostatak finansijskih sredstava ne može uvijek biti izgovor za slab društveni utjecaj među mlađima. (D. Vukelić)

• PD »Višnjevica« iz Ravne Gore gradi na Javorovoj kosi planinarsko sklonište alpskog tipa. Sklonište će imati dvije prostorije u koje će se moći smjestiti do 20 osoba. Službeno otvorenje je predviđeno u mjesecu rujnu, kada će biti otvoren i »Ravnogorski planinarski put«. Taj put će obuhvatiti do sada manje poznate predjele i vrhove u okolici Ravne Gore. Trasa puta je: Velika Višnjevica (1327 m), Bjelolasica (1533 m), Turmin (1086 m), Javorova kosa (1016 m) i Kiclavje jame (najveći jamski sustav u Jugoslaviji). Vrijeme obilaska bit će 2 do 3 dana hoda. Do skloništa, koje će biti polazna točka za obilazak puta, obilježene su od Ravne Gore dvije staze dužine 30 i 45 minuta hoda. (Jakša Kopić)

Ostale vijesti

● **Planinarski odbor Slavonije** održao je 21. studenog u Planinarskom domu »Lapjak« u Veličkoj redovnu sjednicu. Od PSH prisustvovali su predsjednik Dragi Mihaljević, potpredsjednik Ivica Martinek i tajnik Nikola Aleksić. Raspravljalo se o proslavi 90-godišnjice planinarstva u Slavoniji i 25-godišnjice POS koja će se održati 1988. godine. Zaključeno je, da središnja proslava bude u Slavonskoj Požegi gdje će se održati krajem svibnja svečana akademija, a bit će postavljena i izložba fotografija i dokumentacija o povijesnom razvoju planinarstva u Slavoniji. Izložba će biti pokretna, tako da će nakon Sl. Požege obići i ostale gradove u Slavoniji. Istovremeno će se održati Slet planinara Slavonije u organizaciji PD »Klikun« iz Pleternice. U programu za 1988. godinu je seminar za vodiče društvenih izleta i iz zaštite prirode, osnivanje stanice planinarskih vodiča za područje Slavonije, Zbor vodiča PSH i realizacija Evropskog pješačkog puta E-7 kroz Slavoniju. Na »Slavonskom planinarskom putu« bit će u narednoj godini obavljene stanovite promjene. Naime, ustanovljeno je, da je taj put zbog dužine trase, a u posljednje vrijeme i zbog troškova putovanja sve manje poštećen. Osim toga tijekom posje-

dnjih godina osnovano je na području Slavonskog gorja nekoliko lokalnih planinarskih transverzala. Zato je predloženo da se obilazak tih lokalnih transverzala uz eventualni dodatak još nekih kontroličnih točaka, prizna za dobivanje značke Slavonskog planinarskog puta. No, o tome će se definitivno odlučiti na jednoj od nadrednih sjednica. Predstavnici PSH i POS-a posjetili su i Planinarski dom na Jankovcu koji je, kao što je poznato, 1. siječnja 1987. teško stradao u požaru. Zahvaljujući zalaganju i entuzijazmu članova PD »Jankovac« iz Osijeka te izdašnoj pomoći društveno-političkih i radnih organizacija Slavonije dom je temeljito obnovljen. Treba još samo obaviti neke unutrašnje radove i uređenje okoliša. Službeno otvorene bit će u svibnju.

● **Alpinisti u »Lisinskom«.** Zagrebački alpinisti su u posljednje vrijeme tri puta uspjeli napuniti Koncertnu dvoranu »Lisinski« u Zagrebu atraktivnim predavanjima i projekcijama. Na Dan dvorane u prosincu prikazali su svoju dosadašnju ekspedicijsku djelatnost, a 16. veljače četvrtu zagrebačku alpinističku himalajsku ekspediciju na Ngozumba Kang u Himalaji. Budući da svi nisu mo-

gli dobiti mesta, ovo su predavanje ponovili 29. veljače. (Z. P.)

● **Padobranom s Bjelašnice.** Ljetos su na Bjelašnici iznad Sarajeva testirani padobrani za letovne, sve omiljenije naprave za alpiniste. Ekipa beogradskog »Kluba« izvela je nekoliko pokaznih letova s vrha (2067 m) do Babjinog dola (1200 m), koji su trajali 6 do 10 minuta. Padobrani će se uskoro pojaviti u prodaji po cijeni od oko 400 tisuća dinara.

● **Martinščak u novom ruhu.** Na vrhu Martinščaka (346 m), južno od Karlovca, sagrađen je uz kapelicu Sv. Martina povisoki reperitor radio Karlovca koji se vidi izdaleka. On nadmraže visinom kapelicu i okolne lipe. Iz Velemerića je sagrađena cesta do samoga vrha, no kraći je uspon pješačkim putem. (J. Sakoman)

● **Pisani kamen na Velebitu.** Jedinstveni spomenik iz antičkog doba, kojim su Rimljani presudili u sporu između dva ilirska plemena, netko je htio markirati, a zapravo ga je užasno nagrdio ružnim slovima i drećećim bojama. Osim toga je taj, očito nekulturni »turistički trudbenik«, napisao da je spomenik iz 15. stoljeća. Posao markiranja očito nije za svakoga tko to poželi.

Kako treba planinariti

Uz prilog na idućoj stranici

Za one naše čitaoce koji u »Našim planinama« traže priloge od praktičnog značenja, pogotovo za mlade planinare koji još nisu posvale osnovne elemente planinarenja, počevši od ovoga broja donosićemo takav prilog u nastavcima.

U ovom broju je tema kako planinar treba da hoda po ravnom terenu, a u idućem broju slijedi hodanje po uzbrdici. Ove teme, koje su zapravo nastavne jedinice u našim planinarskim školama, bit će objašnjene na malo neobičan način. Dobrotom našeg suradnika i karikaturista Senaida Serđarevića, bit će osnove planinarenja prikazane umjesto na suhoparan udžbeniski način, u riječi i slici, na živahan način i začinjene humorom, što će mlađi čitaoci sigurno prihvatići sa zadovoljstvom.

Nekoliko riječi o autoru ovih priloga. SENAIID SERĐAREVIĆ — SENO radio je u Zagrebu prije 36 godina. Član je PD »INA-OKI« i predsjednik je toga velikog društva. Seno je osim toga tajnik i suosnivač Društva karikaturista Hrvatske. Za svoje karikature dobio je mnogobrojna priznanja i nagrade na festivalima karikature u zemlji i inozemstvu (Amsterdam, Beringen, Gabrovo, Slavonski Brod, Zenica, Beograd, Zagreb...). Posjetioci Sleta planinara Jugoslavije na Sljemenu 1984. sjetit će se uspjele izložbe planinarskih karikatura postavljenih na bukvama (bukvalno!), u kojoj je on imao velik udio i kao autor i kao suorganizator.

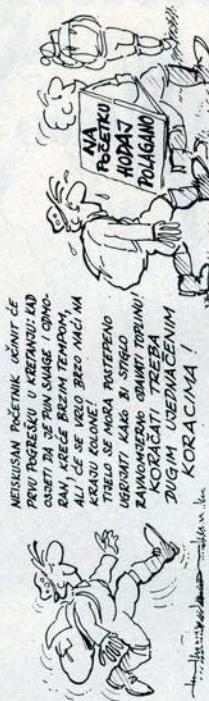
Seno već dugo godina radi karikature na račun planinarskih osobina (i zgodnih i nezgodnih), ali nikada ne na uvredljiv način. Njegove će karikature svaki planinar prihvatići sa smiješkom, a ponekad će iz njih nešto i naučiti.

Urednik

HODOVANJE

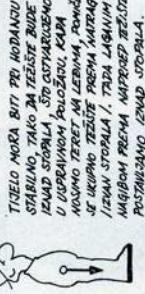
HOP PO RAVNUM TERENIMA

HODAMO OD SVOJE PRVE GODINE I KAO
ZIVOT NAPRAVIO BEZBOJ KORALA, NO
ZNAMO LI SVE ŠTO NAM TU VROSTU LJEĆANJA
MOŽE UČINITI PRIVLAČAVOM / UGOĐANJOM?!
VELIK BRO MALIH / VELIKIH MUSICA / 54 /
SUDJELOVUĆE AKTIVNO / PRUDNO / JEGAJUĆI
TIELA, AKO HODANJE PRODODANO U PRRON
NA SVRŠEZEM ŽEKU, U SREDINI ZOJA NAS
OSVAJA SVOJIM LJEPTOMA,
REZULTAT JE,
ZADOLJUŠTVO!
HODANJE NE DOVESTI
DO PRIBORNJA LJEPTA,
ALI ČEHO IH LAKŠE 20-
ZIVETI AKO JE NAJVNIJEMO
NA PRAVILAN HOD!

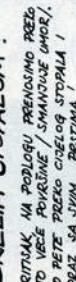
NEKUŠAN HODATEK, UČINITI ĆE
 PUTO PREŠEĆU U KRETANJU! KAD
 OSMETI DA JE PUN SWAGE I OPO-
 RAJ, KREĆE BREZN TEKOM, I
 ALI ĆE SE VERO BIZO NAIĆI NA
 KRAJU KOLENE!
 UGOĐATI SE MORA PASTIPENO
 UGOĐATI, KAO BI STIGLO
 RAVNOMERNO GRAMTI TOPLINU!
 KOGAČATI TREBA
 DUGIM UJEĐIVACIJUM
 KORACIMA!

POLOŽAJ TRZELA

TJEDLO MORA BITI PO HODANJU
 STABLINO, TAKO DA TEŽSTE RADU
 IZVAD STOPALA, ŠTO OTVARAĆE NO
 U USPRAVNU POKOZNU, KADA
 NOVINO TERET NA LEVNOM, PONIKE
 JE UGOĐENO TRZELI. PREMA KARTICI
 IZVAD STOPALA. TADA LAGANIH
 MAGJICOM PREMA NAPRED, BJEZ
 POSTOBANOG ZVONA, UPOD.

CIJELIM STOPALOM!

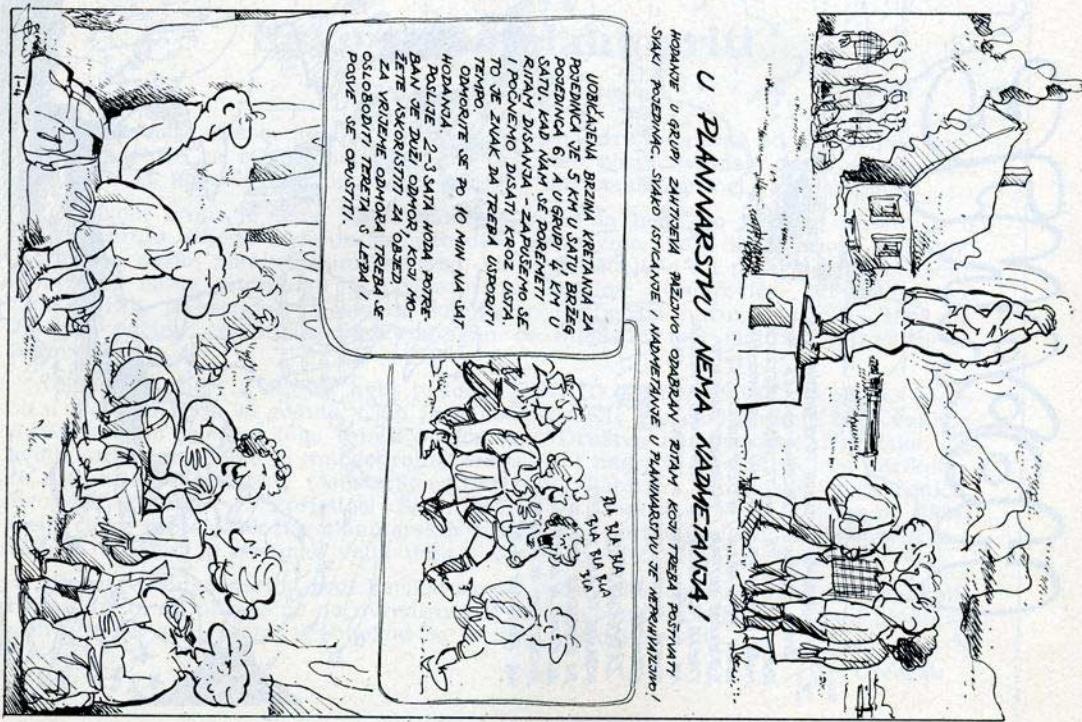
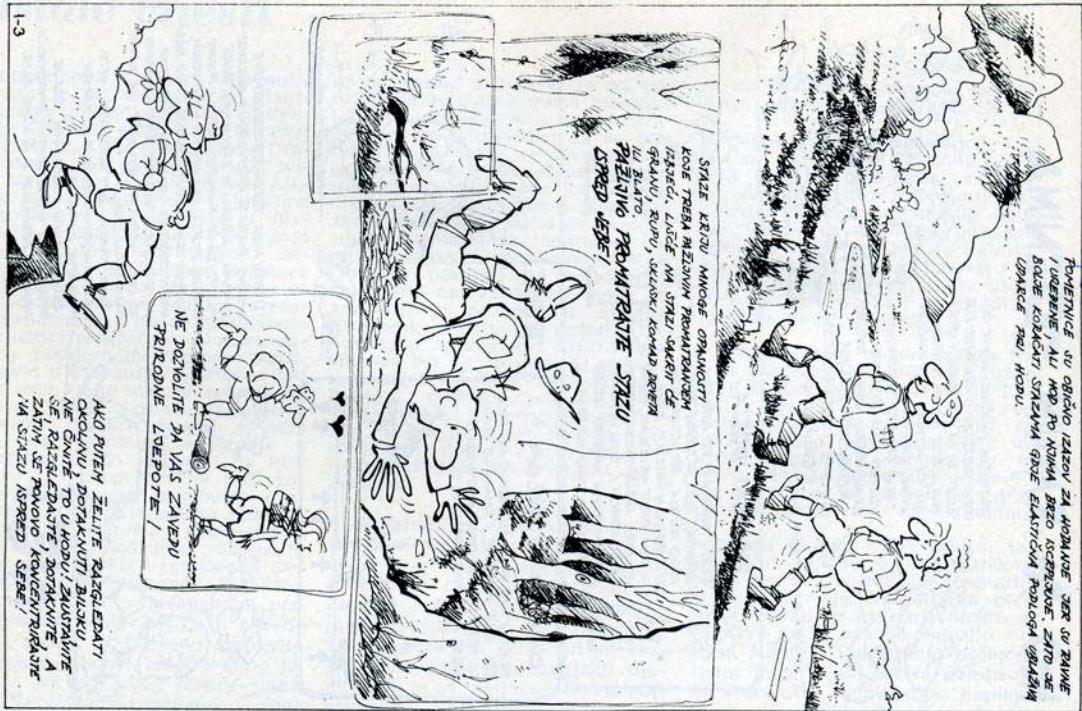
PRIMJAK HA PODLOGU, PREKOŠIMO PREKO
 OD VRĆE POKRIVENE / SHMATNE UNDRU /
 OD PETE PREGO ČEZO OG STOPALA /
 OPRAZ JA JUHV PREITIMA /

RUKE!

U TOKU HODA TREBA IZBEGAVATI SVE
 SINJSKE POKRETE / PRETEĆANO MANANE
 RUKAMA, KRETANJE KUKOJIMA / RUKE
 PUSTITI, DA JE HODOROD PRECI U RUTNU
 CJEZEG TRELJA AKO NOŠIMO KARPAČIĆU,
 RUKAMA ČEHO HAPETI REHENI / AKO PAS-
 NISETI TERETNA CIJELA LERVA / NE JAMO
 NA RAHEMI, PONEKAĐ RUKICE ROSTAVIMO
 NA LEPU, ISKOD, NA PRVODAČE, DA BACIMO
 RAZTEREFUJU, LEPU,
 RUKICE MORANI BITI SLOBODNE / ZATO
 UZBERAVATITE RUKAMA, PREDA
 PREDMETA U RUKAMA,
 ZEŽEJATE ZLUKU UZDPOBOMA VELO JE
 OPALMO ZBOG NEPREDOŠTII, NEPREGRADNI
 PRALJUĆU REZGRADNA U JUČACO RADA.

NE!

Obnovljen planinarski dom na Jankovcu

Na Novu godinu 1987. u požaru je potpuno izgoreo planinarski dom na Jankovcu.

Već nekoliko dana poslije požara prve stručne ekipе rade na objektu oko snimanja stanja i priprema za projektiranje obnove doma. Zima je iskorištena za sredivanje dokumentacije i dobivanje svih potrebnih dozvola i suglasnosti za početak građevinskih radova.

Ovaj danonocni rad u potpunosti je urođio plodom i građevinari stupaju u akciju 4. svibnja na poslovima rušenja i raščišćavanja. Nakon mjesec dana počeli su i građevinski radovi koji su kompletno završeni u listopadu. Nakon toga slijede obrtnički radovi i 27. prosinca planinarski dom na Jankovcu je skromnom svečanošću pušten u rad.

Potpuno je opremljen i uz kompletan opskrbu pruža usluge planinarima i svima koji tamo organizirano borave (udružioci SAS-a, sportske ekipe, školska djeca, ferijalci, izviđači, članovi »Partizana« itd.) kao i građanima pojedincima.

Kapacitet doma je 100 ležaja, raspoređenih u sobe od 1–4 ležaja sa vlastitim sanitarijama i balkonima, četiri sobe sa 6 kreveta, jednim apartmanom pogodnim za ekipu do 12 osoba, skupnim ležajem od 22 kreveta i mansardom s 20 kreveta.

Cijene noćenja za planinare je od 1000 do 4000 dinara, a postoje i mogućnost korištenja pansionatskih usluga.

Dom je opremljen centralnim grijanjem, sanitarijama s topлом vodom i tuš-kabinama, kuhinjom restoranskog tipa, suvremenim šankom i točionicom, kvalitetnim hrastovim namjestajem i velikom kaljevom peći.

Planinarsko društvo »Jankovac« Osijek, B. Adžije 2., poziva sve planinare da posjeti Dom na Jankovcu koji u ovom trenutku po svojoj suvremenosti spada u vrh planinarskih objekata u Jugoslaviji.

Branko SAJFERT

PJEŠMA KOPRIVNIČKIH PLANINARA

STIHOVI: MILAN KRMPOTIĆ

GLAZBA: DAVORIN PREMEC

Moderato (d=82)

The musical score consists of eight staves of handwritten music. Staff 1 (top) starts in B^b major, F major, G major, C major, B^b major, F major, C major, 1. F major, 2. G major, and ends with a Z. Staff 2 (labeled A) starts in F major, continues in G major, C major, F major, G major, 1. F major, 2. D major, and ends with an X. Staff 3 (labeled B) starts in Dm, F major, C major, F major, 1. F major, 2. D major, and ends with an O. Staff 4 starts in G major, Dm, B^b major, A^b, 1. Dm, 2. D major, and ends with an X. Staff 5 starts in Dm, F major, C major, F major, 1. Dm, 2. D major, and ends with an O. Staff 6 starts in G major, Dm, B^b major, A^b, 1. Dm, 2. D major, and ends with an X. Staff 7 starts in F major, G major, C major, F major, G major, 1. Dm, 2. D major, and ends with an X. Staff 8 (bottom) starts in B^b major, C major, F major, G major, C major, B^b major, F major, C major, 1. F major, 2. D major, and ends with an O.

Lyrics:

- Staff 1: Bi lo go re pe smo čut je plani na tov to je zov
- Staff 2: Ho te kna mi si v priro do sim do dragi nam bre gov gov
- Staff 3: p čaz po do lja klanje šume vu eput sael boš kojo plet
- Staff 4: p se do vrha Bi lo gore ot kod videl cel boš svet svet
- Staff 5: Vu le po ti vu ti ži ni tam gde se pje šumski zvir
- Staff 6: p na sel bodes zdra vje smčo načel bodes ti svij mir mir
- Staff 7: Bi lo go re pe smo čut je plani na tov to je zov
accelerando
- Staff 8: Fietno fietno vu priro do sim do dragi nam bre gov gov

Tempo markings: *Moderato (d=82)*, *accelerando*, *Fietno*, *poco rit...*